

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère

Mogvntiæ, 1617

Libri XIX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78332)

LIBER QVARTVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVS- NONVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI DE PECCATIS, respectu habito ad tertium Decalogi præceptum.

PRÆFATIO.

RDINE plane pulcherrimo (inquit Concil. Coloniense in expositione huius præcepti) tria prima Decalogi præcepta, quæ ad Dei cultum pertinent, sese consequuntur. Primum enim præceptum format animum, deque interiori cultu instituit; & quia ex abundantia cordis os loquitur, merito ei subiungitur secundum, quod docet quomodo de Deo loqui oporteat: sublequitur vero tertium, Memento ut diem Sabbathi sanctifices, Exod. 20. tanquam amborum illorum absolutio: quo de omni alio exteriori cultu Deo præstando exhibendoque doceatur. Idem habetur ex Catechismo iussu Concilii Tridentino: & ex D. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ac Soto lib. 2. De iustitia & iure quæst. 4. art. 4. Ratio autem iudicandi de peccatis ex ipso tertio præcepto exigit, præter cetera de quibus inferius, notitiam nonnullorum, quæ circa illud notanda sunt in ipso iudicio de peccatis, quæ præmitteremus.

CAPVT I.

De quibusdam notandis circa tertium Decalogi præceptum, pro ratione iudicandi ex eo de peccatis.

SVMMARIVM.

- 1 Denomine Sabbathi, & sensu huius præcepti.
- 2 De eiusdem obligatione, quatenus ea cessat, & quatenus perseveret.
- 3 Ex Ecclesiæ tantum statuto, ea est pro die Dominico, sicut & pro reliquis diebus festis.
- 4 Quatenus possit Papa in ea dispensare, & consuetudo eam abrogare.
- 5 Explicatio dubii, An Episcopus possit dies festos abrogare.
- 6 Quatenus possit Episcopus festum instituire.
- 7 Quatenus consuetudo.
- 8 Quæ festa sint Sabbathi sive festi, certo assignari non potest.
- 9 Cuius festorum observatione, præcipitur modus ea observandi.
- 10 Quæ sine ea de quibus in ordine ad tertium præceptum Decalogi tractare oportet, ad iudicandum de peccatis.

Nu. 1.

IRCÀ hoc præceptum, notandum est primo, quod facit ad manifestationem sensus illius, nomen Sabbathi Hebraicum esse, Latine sonans requiem, seu cessationem: quo septimus hebdomadæ dies in veteri Testamento est appellatus, vel quia destinatus est in hominum requiem, ut citatur Concil. Colon. & Couar. lib. 4. variarum resolutionum cap. 19. num. 1. annotant: vel potius ut Catechismus iussu Concilii Tridentini editus tangit, quia die septimo Deus ab omni opere quod fecerat, requieuit; idem dies propterea diuino cultui consecratus est, in xta illud Exod. 35. Septimus dies erit vobis sanctus, Sabbatum & requies Domini. Quod etiam D. Thomas non obscure significat loco cit. in quibus, in tertio præcepto Decalogi præcipi exteriorem cultum, ad representandum opus creationis mundi, à quo requieuisse dicitur Deus die septimo. Significant quoque illi, qui dicunt datum esse istud præceptum in memoriam beneficii creationis: quasi mundi princeps Deus, celebrem voluerit esse Sabbathi diem, tanquam totius mundi natalem. Sanctificare autem diem Sabbathi, quod id ipsum præceptum iniungit, est eum tanquam sanctum & Deo dicatum agno-

scere; itemque illum transigere cessando ab omni opere feruili ut habetur Exod. 20. vers. 9. & Leuit. 23. vers. 3. & Numerorum 18. vers. 25.

Sententia ergo præcepti huius ea est, ut iniungatur per ipsum exterior Dei cultus: siue, prout sub sinem citari numeri primi habet Couar. corporalis requies & cessatio ab operibus feruilibus ad famulandum Deo: nempe ut liberi ab operibus profanis, mente Deo intenti, cultum illi exhibeamus. Quæ est quoque D. Thomæ doctrina in dicto art. 4. & Caietani ibidem in principio, atq; Soti loco memorato.

Notandum est secundo, præceptum hoc partim morale, partim ceremoniale esse: morale quidem, quæ ex parte statuit aliquod tempus esse cultui Dei præstendum, id enim spectat ad mores. Ceremoniale vero, quæ ex parte certum tempus definit ac præscribit eidem cultui impendendum. Ita post D. Thom. tum loco cit. tum 1. 2. quæst. 100. art. 3. ad 2. Sotus in eod. art. 4. & Couar. in seq. num. 2. Cum autem nunc ceremonialia veteris legis cessarent, sicut declarat Couar. in 1. var. resol. cap. 17. num. 1. (& probatur ex cap. 1. De purificatione post partum) fit ut hoc præceptum in lege gratiæ vim obtineat solum ex ea parte quæ morale est. Quare si hodie nulla esset alia lex, præter hanc Decalogi, etiam si oporteret in aliquo tempore vacare Deo: nullum tamen determinatum festum esset in præcepto, ipsaque obligatio vacandi Deo esset similis ei, quæ iure diuino incumbit nobis Deum orandi, cui tempus certum eodem iure præscriptum non est, ut tractat Nauar. De oratione cap. 1. 6. & 7.

Quod vero nunc certa tempora statuta sint, quæ festa dicimus, tribuendum est iuri Ecclesiastico, prout Nauar. in Enchir. cap. 13. in princip. expressit, plures alios in eadem sententiam referens, ut & Couar. in fine prius memorati cap. 19. Id quod non solum de aliis diebus qui in Ecclesia, vel ob Beatæ Virginitus aliorumque Sanctorum memoriam, vel ob alias causas solemniter celebrantur: sed etiam de die Dominica verum est, ut ait D. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 4. cui consentit Nauar. loco cit. quamuis multi alij contradicant, quos refert Couar. in eodem cap. num. 6. Illud pro eis adferens, quod verissimum sit diem eum iam inde ab Apostolorum tempore fuisse diuino cultui consecratum. Ad cuius rationis solutionem dici potest cum Nauar. in cit. cap. 13. sub sinem num. 1. in nouo Testamento (in quo cessauit præceptum ceremoniale de

Nu. 2.

Nu. 3.

sanctificatione Sabbathi) Apostolos autoritate sua, non autem lege diuina cepisse diem Dominicum obseruare: ac fidelibus vt idem facerent præcepisse.

Illud vero ex cap. Licet, De feriis quod pro eisdem maxime facere videtur, tam veteris quam noui Testamenti paginas, septimum diem quieti humanæ deputauisse: sic cum eodem Nauar. accipiendum est, vt non negetur quidem in nouo Testamento, sicut in veteri, vnum ex septem diebus consecratum esse diuino cultui: non concedatur tamen iure diuino, sed tantum Ecclesiastico, per auctoritatem Apostolicam esse consecratum. Neque enim præcepta omnia quæ sunt in nouo Testamento censenda esse de iure diuino, patet ex dato gentibus Actorum 15, de abstinentia se à sanguine & suffocato: quod videmus iam esse abrogatum. Cur vero Apostoli non eundem diem Sabbathi retinuerint ad vacandum Deo: sed eius loco elegerint diem Dominicum, qui primus erat post Sabbathum, poterit is qui vult (quia ad nostrum institutum parum facit) videre apud Concil. Colo. in expositione huius præcepti, & Couar. in memorato num. 6.

4. Notandum est tertio, congruenter dictis statui, quod et si Papa nequeat in hoc præcepto dispensare, quæ ex parte morale est, vt Couar. in præced. num. 5. habet per doctrinam D. Thom. 1. 2. quæst. 100. artic. 8. explicatam à Soto in 4. De iust. & iure, quæst. 3. artic. 8. Atamen quæ ex parte idem præceptum nunc habet certum tempus præscriptum, Papa ipse potest in eo dispensare: argumento Clem. Ne Romani, De elect. atque adeo de tali tempore aliquid detrahere, decernendo v.g. quod vsque ad meridiem tantum duret festum, vt ait Caiet. 2. 2. quæst. 122. artic. 4. col. 3. in medio. Itaque vt Sotus habet in eodem 4. lib. quæst. 4. artic. 4. circa 3. conclus. potest Ecclesia dies omnes festos vel tollere vel mutare: ita saltem vt factum teneat, quamuis Spiritus sanctus id, tanquam perniciosum, non permitteret fieri. Quod etiam Couar. in 4. variarum resolutionum cap. 19. num. 8. asserit, respectu quarundam festiuitatum, vt diei Dominicæ, Natalis domini, & aliarum quæ ab ineunte Ecclesia ceperunt.

Statui potest quoque ex dictis, consuetudinem valere plurimum ad abrogandos festos dies iam institutos. Cum enim iuris sint humani, vt prædiximus, poterit aduersus eos rationabilis, ac legitime præscripta consuetudo valere, iuxta textum in cap. finali, De consuetudine. Id quod expresse docent Caietan. loco cit. & in verbo Festos dies, cap. 2. ac Nauar. in Enchir. cap. decimotertio, numer. 5. vers. 9.

5. Notandum est quarto, dubium esse de Episcopo; vt ut possit dies festos abrogare. Cui satisfaciendo non posse quidem abrogare eos qui sunt instituti à Romano Pontifice, vel Concilio generali, aut totius Ecclesiæ vniuersali consuetudine, argumen. cap. Cum inferior, De maior. & obed. posse tamen abrogare diem festum institutum, vel à suo prædecessore, vel à consuetudine particulari suæ Diocesis.

6. Notandum est quinto, non dubitari, quin tum ab Episcopo, tum à prædicta consuetudine potuerit festum institui. Quoad Episcopum enim id constat ex cap. vltimo, De feriis, & ex cap. 1. De consecr. dist. 5. Quod intellige, iuxta idem cap. vltimum, dummodo cum clero & populo id ipsum faciat. De qua re Suarez latius, De religione tract. 2. lib. 2. cap. 11. à num. 4. pro qua commemorat Angelum in verbo Feria num. 5. Tabienam nu. 10. Syluestrum verbo Dominica num. 3. D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7. §. 1. & Panormit. ad idem cap. vltimum num. 4. Aduerte vero quod hic in seq. num. 5. notat, populum contradicere non posse Episcopo, si is festum nouum præcipiat iusta de causa, qualis censetur quod Sanctus in cuius memoriam festi diem agi mandat, ortum duxerit ab illo loco.

Aduerte præterea, quia Summi Pontifices ad festorum institutionem pro tota Dei Ecclesia non procedunt sine causa rationabili, eaque diligenter discussa & examinata, ad illam non requiri populi approbationem & consensum, sicut requiritur ad institutionem factam ab Episcopo, qui non censetur in ea procedere cum tanta deliberatione & maturitate consilij, quin possit populo præiudica-

re, impediendo ipsius lucrum ex labore. Aduerte demum vt Episcopus possit de nouo præcipere diem festum alicuius Sancti, requirit vt idem Sanctus fuerit ab Ecclesia canonizatus: quod post glossam ad cap. 1. De consecr. dist. 3. verb. Festiuitates, notant D. Anton. ac Syluest. locis citatis. Et ratio est, quia Episcopus non potest Sanctos canonizare, prout Panormit. in cit. num. 4. habet per cap. 1. De reliquiis & veneratione Sanctorum: neque ad Sanctos qui non sunt canonizati potest dinigi oratio solemnis: qualis est quæ fit in Missa, alioq; officio diuino: siue quibus dies festi non celebrantur.

Iam quod spectat ad consuetudinem, dubium non est quin ea possit nouum festum inducere. Nam si festum iam institutum abrogare potest, non obstant lege contraria, poterit à fortiori instituire: cum id sit solum præter legem. Atque sic posse fieri concedit Nauar. in Enchir. cap. 13. num. 5. vers. 9. Et merito: quia consuetudo legitime præscripta, & ideo approbata à Prælato saltem tacite, vim habet legis, ex toto titulo de consuetudine: vnde fit vt ea possit non tantum consilium, sed etiam præceptum inducere, perinde atque alia quæuis lex iusta. Porro si consuetudo in hac re generalis fuerit, generaliter obseruanda erit, sin particularis, particulariter ex Syluest. in verbo Dominica num. 3. vers. 4. & D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7. in principio. Nec enim consuetudo vnius ciuitatis, quamuis sit Romana obligat alias ciuitates: siquidem extra ea quæ ad fidem spectant, non tenentur sequi particulares illarum consuetudines, nisi ipsa Romana Ecclesia præcipiat: vt ab aliis Ecclesiis similiter obseruentur: quod notat Panorm. ad cap. 2. De feriis num. 1.

De eo quod Suarez satis late tractat in principio citati cap. 11. laicos non posse dies festos, de quibus nobis sermo est, instituire; idem legendus est, vt & de nonnullis particularibus festis quæ seruantur ex deuotione, aut particulari consuetudine hominum certi status. Satis enim est pro ordinaria praxi, Confessarium aduere: quia institutio festorum ad Dei cultum pertinet, & regimen fidelium: eam debere manare à potestate Ecclesiastica, ad tale regimen peculiariter ordinata: adeo vt nequeat laicus Princeps aut respub. sine auctoritate prælati Ecclesiastici instituire festum ad modum cultus religiosi: sed solum ad modum honoris politici: quo modo tam hæc quam ille præcipere potest actus religionis, perinde ac aliarum virtutum moralium: vt iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis & reliquarum.

8. Notandum sexto, non posse certo definiti quæ festa præter diem Dominicum, designata sint ac Sabbatho suscepta in nouo Testamento. Quamuis enim determinata sint in iure festa aliqua, vt patet ex cap. 1. De consecr. distinct. 3. & ex cap. fin. De feriis & ex Clemen. Si Dominum, De reliquiis & veneratione, Sanctorum: traduntque Syluest. in verbo Dominica, num. 3. & D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7. initio: aliqua tamen ex eis abrogata sunt per consuetudinem, & nonnulla alia plerisque in locis obseruantur; vt patet experientia. Quare vt recte Nauar. notat in Enchir. cap. 13. num. 5. & Caiet. in verbo Festos dies, cap. 2. in singulis regionibus illa festa obseruanda sunt, quæ lex aut synodalis constitutio recepta, & non abrogata, vel consuetudo præscripta, ibi præcipit obseruari. Præcipit, inquam, quia si solum ex deuotione festum aliquod ex longinqua consuetudine obseruetur, non erit peccatum id præmittere.

Atque his congruenter euenit, vt etiam si de iure communi festa celebranda sint à vespere in vespere, ex cap. 1. & 2. De feriis, notantque Nauar. in cit. cap. 13. num. quinto & Couar. in 4. var. resol. cap. 19. num. nono: nihilominus tamē passim fieri videmus vt à media nocte in mediam noctem, de consuetudine obseruentur. Cui consuetudini in hoc standum esse habetur ex cit. cap. 2. De feriis. Vbi Panorm. num. 1. tenet etiam standum esse consuetudini, si præscripta esset, quæ induceret vt festum inciperet à mane ipsius diei. Probat: quia ius post id statueret. Ergo & consuetudo. Item consuetudo potest festum tollere ex toto vt diximus. Ergo & ex parte diminuere; etiam inducendo

vt matutino tantummodo tempore seintur feruere. In hoc enim potest esse rationabilis causa: qualis est, vt vitentur peiora peccata, quæ sunt nonnullis, eo quod tunc temporis laborare non liceat. De qua re Caiet. 2.2. qu. 122. art. 4. col. 3. in medio.

9. Notandum est septimo, quod vt lex Ecclesiastica indixit certa ac determinata festa, in quibus Deo vacandum est, vt impleatur morale illud quod in hoc 3. Decalogi præcepto continebatur: sic etiam indixisse modum quo eadem seruari deberent: nimirum vt in eis abstinemus ab operibus seruilibus (sicut in veteri lege non eodem tamen rigore, vt post D. Thom. 2. 2. quæst. 122. artic. 4. ad 4. notat Nauar. in cit. cap. 13. num. secundo,) & ab alijs nonnullis: quæ quamuis seruilia non sint, nihilominus ius specialiter vetat ea in festis exerceri. Præterea vt Missa audiat.

Notandum est octauo, sicut in veteri lege per istud præceptum, prout morale, iniungebatur tantummodo exterior Dei cultus: ita & in noua lege non alium quam eundem ab Ecclesia præcipi fidelibus: quemadmodum Caietanus notat in eod. verbo Festos dies cap. 1. & ad memo. art. 4. in principio post D. Thomam ibidem: cui consentiunt Socus lib. 2. de iust. & iure quæst. 4. art. 4. Couar. in 4. var. resol. cap. 19. num. 11. & alij, quorum nos sententiam secuti sumus, & confirmauimus in præced. lib. 14. cap. 9. Quamquam negandum non est quin Ecclesia obligando ad Missam audiendam, consequenter obliget ad actum internum deuotionis, quem talis auditio de se exigit.

Meminisse oportet vero, quod etiam si præcepto huic satisfaciatur, qui in die festo ab operibus seruilibus alijsque prohibitis abstinere & Missam audit: nihilominus debere quemque fidelium vt fini huius eiusdem præcepti se conformet, festum ipsum in diuinis laudibus, aut in lectione sacra insumere: prout notant tumidem Caietan. in fine cit. cap. primi, tum etiam D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7. §. 4. ac Syluest. verbo Dominica, numer. 8. ac Concil. Colon. & Catechismus iussu Concilij Trident. editus, in expositione huius præcepti. Quare si quis totam fere vel maiorem partem festi impendere t musicis instrumentis & alijs similibus alioquilitis, peccaret: non tamen mortaliter: vt ait Caiet. 2. 2. quæst. 122. art. 4. sub finem sexti casus: dummodo abstinere a prohibitis, & Missam audiat. Nec item mortaliter peccare si otiose vagaretur, tradunt D. Anton. in cit. §. 4. & Caiet. in fin. citati cap. primi, ac Nauar. in Enchir. cap. 13. num. 15.

10. Patet autem ex dictis rationem iudicandi de peccatis ex 3. Decalogi præcepto nobis propositam, requirere vt consequenter dicamus: tum de obligatione diebus festis assistendi Missæ sacrificio, in quo consistit primarius Dei cultus externus: tum de obligatione ipsidem diebus cessandi ab operibus seruilibus, nonnullisque alijs prohibitis: tum etiam de sacrilegio; vt de eo, ad quod tanquam species adsum genus, referuntur tam violatio ipsa temporis sacri, quam violationes tum rerum tum personarum tum etiam locorum sacrorum, dicarumve Deo ad cultum ipsius externum. De quibus dicendi suus quoque locus debetur in hoc libro.

Conuenienter etiam dici posset tum de obligatione confitendi sacramentaliter: tum de obligatione sumendi sacrosanctam Eucharistiam, quæ vtraque communis omnibus Christianis, determinata quoque est ab Ecclesia: & spectat ad externum Dei cultum: tum etiam de tribus generibus bonorum operum: ieiunio inquam, elemosyna & oratione tanquam sacrificijs iustitiæ, iuxta illud Psal. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ*: quibus mactatur iniquitatis fomes triiceps concupiscentia: per ieiunium quidem, concupiscentia carnis, seu voluptatum carnalium: per elemosynam vero, concupiscentia oculorum, seu rerum mundanarum: per orationem denique superbia vitæ, seu propria voluntas. Verum quæ ad orationem ieiunium & elemosynam spectant iam tradita sunt in lib. 4. & quæ ad confessionem in libro 12. quæ vero spectant ad Eucharistiæ sumptionem locum proprium habent in sequenti lib. 19. in quo agetur de ipsa Eucharistia. De personis autem

Deo sacris, quæ sunt Clerici & Religiosi, partim iam dictum est in præcedenti libro quoad Religiosos: partim dicetur in sequenti lib. 30. tract. 3. quoad Clericos qui Deo dicantur, ordinis susceptione. De locis sacris actum est in præcedenti lib. 14. cap. 6.

CAP. II.

De obligatione audiendi Missam in die festo.

SVMMARIVM.

- 11 Præceptum ecclesiasticum de audienda Missa.
- 12 Quid sit audire Missam.
- 13 Qui audiendo Missam distrahatur voluntarie, non satisfacit huic præcepto: sedus vero, qui involuntarie.
- 14 Preces obligatorie recitari possunt audiendo Missam ex obligatione: potest quoque sacramentalis confessio fieri: non debet tamen sine necessitate.
- 15 Qui obligentur Missam audire in die festo.
- 16 Impotentia & necessitas excusant ab audienda Missa in die festo.
- 17 Præceptum Superioris, aut consuetudo similiter excusant.
- 18 De bona fide excusante.
- 19 Auditio Missæ preferenda est auditioni predicationis, quæ alioquin curanda est solite.
- 20 Obligatio audiendi Missam est sub mortali. Illi vero satisfacit audiendo vnicam, etiam in die Natalis Domini.
- 21 Quatenus adstringat existentem extra suam parochiam.
- 22 Quid tenendum sit de difficultate, An sit obligatio audiendi Missam in propria parochia.
- 23 Quid item de eo qui audit nesciens esse diem festum: aut qui ad Ecclesiam iuit alia de causa, quam audiendi Missam.
- 24 Cuius partis Missæ omisio sufficiat ad peccatum mortale contra hoc præceptum.
- 25 Plurium minorum partium omisio, potest vnam notabilem efficere, ad tale peccatum sufficientem.
- 26 Quomodo satisfiat huic præcepto, audiendo partes diuersarum Missarum.
- 27 Decentia tum interior tum exterior requisita Missam audiendo.
- 28 Septem partes distinguuntur in Missæ celebratione, & quid conueniat in singulis agere.
- 29 Dignitas Missæ ostenditur primo ex obligatione.
- 30 Secundo ex fine.
- 31 Tertio ex ijs quæ sunt ab ecclesia.
- 32 Quarto ex bonis quæ ea nobis adferunt.
- 33 Significatio instrumentorum, Missæ, & vestium Sacerdotalem.
- 34 Significatio ceremoniarum, & partium Missæ.

DE audienda Missa diebus festis præceptum datur De consecr. distinct. 1. cap. Missas: quod quamuis sit Concilij tantum prouincialis, nempe Agathensis in Gallia, tantumque dici dominica, & secularium faciat mentionem: Ecclesia tamen vniuersalis (ex Sylu. Missa 2. quæst. 1.) illud recipit extendendo ad omnes dies festos, prout intelligitur ex cap. Vt Dominicus. De parochiis: atque tam ad Religiosos, quam ad seculares. Quæ de re Suarez plenius in opere de religione tract. 2. lib. 2. cap. 15. & in 3. partem D. Thomæ tomo 3. disput. 88. scilicet 4. Est autem præceptum partim diuinum, partim humanum: diuinum quidem iuxta illud prioris ad Corinth. cap. 11. mortem Domini annuntiabitur donec veniat: quo significatur omnes fideles obligari ad Deum aliquando, eo modo quo potest, colendum Missæ sacrificio: saltem ei assistendo ad recolendam memoriam passionis Christi per illius representationem, Christumque ipsum realiter in ea presentem, æterno Patri offerendum in remissionem peccatorum, & gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. Humanum vero, quæ illius determinatio ad dies festos, tanquam tempus in quo ipsum fit implendum, est ab Ecclesia.

Ceterum agunt de hac re D. Anton. 3. part. titul. 9. c. 10. Summulari, in verbo Missa, aut in verbo Feria, aut in verbo Festum, Sotus in 4. dist. 13. qu. 2. art. 1. sub finem, Nauar. in Enchir. cap. 21. in principio, & satis plene Azor in 1. par. suæ summæ, lib. 7. item in principio, ac Suarez in 3. partem D. Thomæ, tomo tertio, disput. 88. & in opere de religione tractatu 2. cap. 15. Nos pro modulo nostro quæ ad eam spectant complectemur aliquot quæstionum explicationes: cui præmittere oportet, Missæ nomine (de quo plures Couar. lib. 4. variarum resolut. c. 22. & Suarez in præced. disp. 74. sect. 3.) hic significari sacrificium omnium excellentissimum: quo tanquam holocaustum Deo Patri vnicus ac dilectus Filius ipsius offertur in reuerentiam diuinæ suæ maiestatis: & ad piaculo nostra expianda, tanquã victima propitia immolatur, atque vt hostia pacifica præsentatur in gratiarum actione. Quo fit vt cum præceptum istud tertium eo tendat, vt vacantes Deo, cultum ei debitum impendamus, merito ecclesia à Spiritu sancto edocta, in obseruatione festorum, cessationi ab operibus externis, quæ poterant eundem cultum impedire, voluerit coniunctam esse auditionem Missæ, quæ est externus Dei cultus excellentissimus.

QVÆSTIO I.

Quid sit audire Missam.

12. PRO huius explicatione dicendum est, non esse, verba Missæ intelligere, quod rustici nequeunt: nec videre Sacerdotem celebrantem, quod nequeunt cæci: nec verba illius audire, quod nequeunt surdi: sed esse, ex *Caiet. in verbosissimos dies*, tum mente, tum corpore interesse. Corpore autem censetur Missæ interesse, qui sic præsens est, vt possit aliquatenus cognoscere quid faciat Sacerdos celebrans, & in qua sit parte missæ. Neq; obstat quod maneat post altare, aut post parietem etiam extra ecclesiam (vt fieri solet cum locus capax non est totius multitudinis, quæ ad audiendum confluit) dum modo moraliter censi possit de numero esse eorum, de quibus in canone Missæ dicitur, Et omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio.

13. Mente vero censetur interesse, qui ad Missam venit animo attendendi, nec postea distrahitur voluntarie: sicut censetur, ipso occupante se in ijs, quæ cum attentione ipsa consistere nequeunt: qualia sunt: confabulari, nugari, pingere, scribere: legere aliena à deuotione, disputare aut alios docere: animo voluere prophana, in quibus qui se voluntarie occupat tempore Missæ, perinde ac si non interesset, præcepto eam audiendi nõ satisfaciunt: nisi forte, quod raro contingit tam parum per talia distraheretur, vt attentionem eam retineret quæ moraliter sufficiat ad censendum ipsam præsentem sacrificio adesse non modo corpore, sed etiam mente: pro quo plures auctores refert Azor. in cit. lib. 7. cap. 5. quæst. 1. & 2. Et facit ratio, quia si ad satisfaciendum, sufficeret præsens esse, & nihil aliud, sequeretur retentum vi ad audiendam, aut ignorantem celebrari Missam, aut dormientem tempore celebrationis, satisfacere: quod absurdum est, cum id perinde sit, ac si non adesset præsens ad audiendam, vt argumento est quod interrogatus an Missam audierit, non possit vere respondere quod audierit, prout est in præcepto. Veruntamen communis consensus est, tale præceptum seruari ab eo qui contra voluntatem suam distractiones patitur audiendo Missam: alioqui enim vix impleri posset ob facilitatem qua mens hominis distrahitur, iuxta illud Psal. 39. Cor meum dereliquit me. Idem iudicari potest si sciens quidem ac volens ad res alias diuertat cogitando: sed eas diuinas & factas: cum vt talibus perfectius, fructuosiusq; operam daremus diebus festis, existimari possit Ecclesia de Missa tunc audienda præceptum dedisse.

14. An autem eidem præcepto satisfaciatur ille qui ad horas canonicas obligatus, eas tunc recitat, aut alias preces ad quas tenetur ex voto, aut quia sunt à Confessario in pœnitentiam ei impositæ, tunc item recitat, difficultas moueri solet. De qua in vtramque partem Azor auctores com-

memorat in seq. quæst. 3. existimans totam difficultatem minui distinctioni, quæ apud ipsum videri potest. Nam ea omnia fulti auctoritate Nauarri in Enchir. cap. 21. num. 8. & de oratione cap. 19. nu. 178. atque aliorum quos Azor ipse commemorat pro parte affirmante: simpliciter concedere possumus (quod etiam concedit Suarez partem ipsam affirmantem veram esse dicens in memorata disp. 88. sect. 3. in fine) satisfieri vtrique præcepto.

Si quid enim impediret, id maxime esset, quod attentio ad recitationem horarum canonicarum non patitur secum attentionem ad celebrationem Missæ. Quod reici potest quia cum talis attentio sit triplex: vna ad verba, altera ad sensum verborum, & tertia ad Deum, quæ huius tertij generis est, non habet in illis diuersis operibus diuersitatem, adferentem ei impedimentum vt de se patet. Quæ vero primi aut secundi generis est, est vna talis actualis, difficulter secum patitur aliam actualem: virtualis tamen virtuale facile patitur. Nam licet difficile sit, recitantem diuinum officium, dum attendit actu ad verba aut ad sensum verborum, simul attendere actum, ad ea quæ profertur ad celebrantem Missam: tamen illa cessatio ab actuali attentione, non impedit eius perseverantiam virtualem, cum non impediatur tendentiam ad finem ipsius: puta diuinæ excellentiæ recognitionem, ad quam memorata quoque recitatio ordinatur.

Quæ cum ita sint, de huius præcepti essentia videtur tantum esse vt homo Christianus, cui ipsum imponitur, sic adit Missæ sacrificio, vt hoc offeratur pro eo tanquam circumstante: illeque cum Sacerdote offerat saltem virtuali intentione, qua possit censi de iis esse pro quibus Sacerdos ipse dicit, *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*, sicut potest quando ab initio intentionem audiendi Missam habuit actualement, à qua nõ recessit postea. Secundum propositam doctrinam teneri quoq; potest confitentem sacramentaliter tempore Missæ, satisfacere posse obligationi de illa audienda: quia sacramentalis quoque confessio est opus tendens in diuinæ maiestatis recognitionem tanquam in finem. Quanquam cum nulla necessitas viget curandum est, vt vtrique suum tempus proprium detur ad maiorem securitatem.

QVÆSTIO II.

Quam obligentur Missam audire in die festo.

15. COMMUNIS ad hanc responsio est: obligari omnes Christianos cum peruenerint ad usum rationis, nisi habeant legitimam excusationem. Notandum autem est primo, quod iam initio huius capitis artigitur: licet in cap. Missæ De consecr. dist. 1. auditio missæ videatur expresse iniungi tantum secularibus: ad eam tamen omnes fideles pariter teneri, in omni die festo: prout communis consuetudo illud interpretata est. Cui accedit, tum communis Doctorum consensus, de quo Suarez in eadem disp. 88. sect. 4. vers. iam vero: tum quod præceptum de eadem auditione datum, omnes fideles comprehendere constat ex cap. Omnes fideles, ex cap. Cum ad celebrandas: cap. Qui die. De consecr. dist. 1. Vnde intelligitur falli Sacerdotes, qui non celebrantes diebus festis putant se exemptos à tali obligatione. De qua re Nauarri. admonet in tract. De oratione cap. 3. num. 18.

Notandum est secundo, Turcas, Iudæos, aliosque infideles quantumuis commorentur inter Christianos, non adstringi istiusmodi præcepto, vt nec alio ecclesiastico: iuxta cap. Gaudemus. De diuortijs, & alia quæ citat Felin. ad cap. 1. De constitutionibus nu. 37. Notandum est tertio, pueros nondum composites rationis non quidem obligari hoc præcepto, doli tamen iam capaces obligari. Quod intelligitur ex Syluestro Missa 2. qu. 1. quando sciunt tale præceptum, vel commode scire possunt.

16. Notandum est quarto, plures causas assignati quæ excusent ab audienda Missa in die festo, quas Suarez persequitur in citata disp. 88. sect. 6. Prima est, impotentia simpliciter, seu physica, ob quam excusantur qui detinentur in carceribus, in quibus Missa non celebratur: & qui ita ex morbo decumbunt vt è lecto surgere vix possint item qui longum iter faciunt,

faciunt, non inuenientes locum ubi Missam audiant: ut sit in terris infidelium: & in mari ubi Missa tantum sicca (de qua Nauarr. in Miscellaneo 89. & 90. De oratione) celebrari potest: in qua cum abstineatur à consecratione corporis & sanguinis Domini, ea nihil spectat ad istud præceptum.

16. Secunda causa est impotentia moralis: quæ censetur tunc contingere, cum nequit Missa audiri absque iactura boni magnæ affirmationis, aut non nisi cum magna difficultate, vel labore: ex qua causa ab audienda Missa excusantur primo infirmi, quos etiam morbus non compellat in lecto decumbere, non permittit tamen exire domo propter probabile periculum recidendi in morbum grauem vel retardandi conualescentiam: de quo prudens, cuius arbitrio relinquatur, iudicabit tum ex distantia loci in quo Missa celebratur, tum ex labore hanc audiendi, tum ex temperie aeris, & qualitate temporis. Idem dicendum est de illis qui inferiunt ipsis ægris, si eos sine eiusmodi periculo relinquere nequeant ex Caiet. in verbo Festos dies cap. 1. & 2.2. quæst. 122. art. 4. vers. In 3. casu, & Sotus li. 2. de iust. & iur. quæst. 4. artic. 4. versus finem. Idemque pari ratione dicendum est de matribus quæ domi habent paruos, quos non possunt relinquere absque periculo, ex Tabienam in verbo Missa, numero 47. quod & tangit Syluest. in eod. verbo 2. quæst. 2. Aduerte autem quod Suarez habet in eadem sect. 6. cap. 4. id ipsum quod dicimus de opere misericordie erga infirmum, paritate dicitur de alijs misericordie operibus siue corporalibus siue spiritualibus, quando proximus reuera patitur eorum necessitatem grauem, nec differri potest illius remedium sine graui eiusdem proximi detrimento.

Excusantur secundo, qui facientes iter cum alijs, nequeunt Missam audire, nisi focios dimittere cum magno suo incommodo, eo quod ignorent iter aliqui molestum, aut timeant sibi à latronibus. De quo D. Anton. 2. part. tit. 9. cap. 10. §. 1. & Syluest. loco cit. ac Nauarr. in Enchir. cap. 21. numero 3. Si autem nullum sit aliud incommodum, quam omisso fociorum, notat Suarez loco citato, non dari sufficientem causam excusationis. Excusantur tertio, qui hostes habent, propter quos non possunt tuto exire domo. Similiter vxor quæ timeri percuti grauiter à marito, si domo egrediatur: ut contingere facile potest, cum ille zelotypia laborat.

Excusantur quarto, qui Missæ interesse non possunt sine notabili iactura honoris aut famæ, siue propriae siue alienæ: ut potest nonnullis personis contingere, quæ eum iudicio viri prudentis non habeant vestes suo statui competentes, si domo egredierentur, nisi ac ludibrio exponerentur: ita habent Tabiena in sequent. numero quadragesimo octauo, & Nauarr. loco citato, & omnium Doctorum consensum esse notat Suarez versus, Tertium genus. Addens bene in tali casu & similibus habendam esse rationem qualitatis personarum & honestæ consuetudinis patriæ, neque esse nimium extendendam licentiam eam, ut ad superfluos ornatus, præsertim feminarum: atque in hisdem casibus videndum an possit quis Missam audire lectere: ut v. g. summo mane, vel in Ecclesia remota à populi concursu: nam si possit, non erit locus excusationis, cum non sit multum difficile, incommodum tunc occurrens vitare, præceptumque implere.

Ex eodem capite excusari potest mulier, quæ habetur honesta, sed se prostituit, ac gestans vterum non audeat foras prodire, ne prodatur suam turpitudinem cum summo suo dedecore. Pari de causa excusantur ij qui Missæ interesse nequeunt absque damno graui, siue propriarum siue alienarum rerum: quo modo ex eodem Nauarr. excusantur qui arces, aut carceres, aut armenta custodiunt, non valentes abesse ab eis sine notabili detrimento. Itemque illi qui spoliationem domus timeant: si eam absque custodia relinquunt: aut vrget aliquod negotium ipsorum, quod non patitur dilationem sine magno incommodo aut detrimento temporali. Sed id intelligendum est excepto casu quo tale negotium potuit præmitti aut postponi Missæ auditioni: quia huius omisso non erit tunc excusabilis: utpote quæ potuerit commode vi-

tari. Eadem ratione de facturis aut facientibus iter, non excusari ab audienda Missa, nisi tanta sit necessitas accelerandi iter, ut graue deuium timentur si quis immoretur in audienda: ut quod ea de causa comites sibi ob aliquam grauem incommoditatem necessarios, amissurus sit: aut elabatur occasio alicuius grauis negotij perficiendi.

Postremo excusantur illi qui absunt à Missa ad vitandum aliquod spirituale damnum: ut quia Sacerdos citius sacrum est audiendum, nominatim excommunicatus est; aut notorius percussor Clerici: ideoque sic vitandus: ut qui in diuinis ei communicat, mortaliter peccet. Similiter illi qui deo absunt à Missa, quod ligentur excommunicationis vinculo, aut degant in loco interdicto. Nam nec tales possunt interesse, nisi censuram Ecclesiasticam violando: atque adeo grauius peccando. Quæ doctrina est Nauarr. in eod. numero tertio, ubi bene aduertit tali excusationi non ob stare, quod sua culpa in censuram incurrerint: quia fieri potest ut quis morbum quo impeditur ab audienda, contraxerit sua culpa, & nihilominus excusetur à peccato omissionis, quod committitur omitendo Missam audire. Addi potest, nec ob stare, quod absolutionem procurare possint, & negligant: quia quantumuis peccent in eo, non ideo tamen existimabuntur impedimentum non habere Missam ipsam audiendi: nisi eo sine negligerent, ut ab audienda liberi manerent: quia tunc omisso proueniret ex voluntate non obediendi præcepto, oblata commoditate. Ad dubium autem, An illi qui privilegium habent audiendi Missam tempore interdicti similiter excusentur: idem Nauarrus indicat respondendum esse negatiue. Et bene: quia per tale privilegium ab interdicto liberi, perinde tenentur obligationi huius præcepti satisfacere, ac tenentur liberatus à carcere, in quo detentus excusabatur ab illius obseruatione. Idem alijs citatis tenent: Azor in prima parte summe libr. septimo, cap. secundo, questione tertia, & Suarez ad 3. partem D. Thomæ tom. 3. quæst. 88. sect. 6. non longe à principio.

17. Tertia causa excusationis esse potest præceptum Superioris: puta patris, mariti, huius, aut alterius, cum inferior resistere nequit. Hic enim excusatur obediens illi exigenti debitum obsequium, quod nisi omissa Missa potest exhibere. Vbi notandum est primo, si Superior aliquis in contemptum religionis Catholice, aut Ecclesiasticæ disciplinæ, tale debitum exigeret, esset ei resistendum, etiam si inde immineret mortis periculum, iuxta cap. Sacris, De iis quæ vi. Secundo, Superiorem debitum exigentem in proposito casu, si id faciat sine causa rationabili, ut censetur quando opus differri potest, aut est parui momenti, peccare mortaliter ex Nauarr. in eod. cap. vigesimo primo, numero nono. Et ratio est, quod irrationabiliter inducat ad transgressionem præcepti, illum quem tanquam domesticum ab ea auertere tenetur. Tertio, si obsequium, quod Superior ab Inferiore exigit necessarium sit secundum communem, ordinariumve modum viuendi, vel secundum occurrentes morales occasiones rationabiles: neque illum præcipiendo, neque hunc obsequendo peccare, non audiendo Missam in die festo: eo quod moralis necessitas tunc excuset. Quamquam si Inferior adhibita mediocri diligentia possit nancisci commoditatem audiendi Missam: siue ante siue post opportune exhibitum obsequium, non excusaretur à peccato: quia præceptum Ecclesiæ, sicut & Christi, cuius Spiritu sanctificatur & regitur, onus est leue: à quo proinde excusare potest quidem grauis incommoditas, non tamen leuis: cum ipsa ratio oneris, inuoluet incommoditatem.

Quarta causa esse potest consuetudo rationabilis ac præscripta, tolerata ve à Prælati. Sic enim ex Caiet. in verbo Festos dies, cap. 1. excusatur femina quæ secundum patriæ consuetudinem, tempore Purificationis post partum, non ingreditur Ecclesiam per vnum mensem. Id quod posse rationabili consuetudine introduci, constat ex cap. vico, De purificatione post partum. Videri potest Suarez in citata sect. 6. cap. 6.

Excusatur pariter ex eodem Caieti & D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 10. §. 1. ac Sylu. Missa 2. quest. 2. immo secundum omnes, vt Suarez ibidem refertur, quæ iuxta patriæ consuetudinem ad breue tempus, vt vnius mensis, post mariti mortem domi se continet. De qua re plenius Nauar. in cit. cap. 21. num. 4. & 5. Excusatur quoque Caietanus 2. 2. quest. 122. art. 4. col. penult. puellas nobiles, quæ ratione consuetudinis in sua patria vigentis, domo non egrediuntur. Sed contra Nauar. in sequen. num. 9. ait non videri ferendam consuetudinem, quæ tales puellæ donec nubant, nunquam ad Missam, nec ad concionem egrediuntur: eandemque consuetudinem laudabilem non esse inquit Sorus in 4. dist. 13. quest. 2. art. 1. sub finem, siuid fiat auctoritatis tantum ac maiestatis causa. Repudiandam autem esse omnino, dubium non est, si alias puellæ ipsæ decantent ad choreas, & ad spectacula, aut permittantur in fenestris aut ianuis manere, ex eodem Nauar. post D. Antoninum & Syluestrum locis citatis.

18. Quinta causa constitui potest bona fides, iuxta Caiet. in verbo Festos dies cap. 1. non longe à principio, & Sylu. Missa 2. q. 1. dicto sexto: quibus Azor in prima par. lib. 7. cap. 7. quest. 4. in fine assentitur. Namque si non à veniali, saltem à mortali videtur excusari, solitus alioqui Missam audire, si non audiat credens bona fide se ab obligatione audiendi excusari ob aliquam causam: quæ nihilominus non est reuera admodum sufficiens. Rationem Caietanus reddit: quia tunc non fit formaliter contra istud præceptum: neque ita materialiter, vt dicendum sit actum redire in naturam suæ forme: seu quod idem est, quia talis omissio non prouenit ex plene deliberato consensu in transgressionem istius præcepti: cuiusmodi plenitudinis defectum à mortali excusare, doctrina est communis. Atque talis excusatio locum habere potest in seruis & filiis familiaribus, qui bona fide putant se liberos esse à præcepto audiendi Missam, dum à domino aut à patre iubentur aliquod munus obire, quod exequi nequeant, nisi Missæ auditionem omittant: neque ideo compelli famulos dimittere heros, nisi hi id faciant in contemptum religionis Catholice, habet Sorus in 4. dist. 13. quest. 2. art. 1. in fine.

19. Sexta causa ex Angelo in verbo Ferie num. 45. addi potest: nimirum prædicatio eodem tempore ita concurrens cum Missa, vt non possit quis simul utriusque interesse. Sed contrarium tenendum est cum Syluestro in verbo Dominica, quest. 6. dicto tertio: prout tenet Azor in seq. quest. 10. quia audire Missam in die festo est de præcepto, non autem audire prædicationem. Si obiciatur illud, ex cap. Sacerdos De consecr. dist. 1. Sacerdote verbum in ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur. Respondetur, illud esse intelligendum cum interuenit contemptus Sacerdotis prædicantis, ex glossa ibidem: quam præter Syluestrum approbat D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 11. §. 2. Quod si virgeas obligationem sciendi ea quæ sunt ad salutem necessaria exigere, vt prædicatio præferatur: negabitur, quia potest quis talia sufficienter discere per priuatam instructionem, etiam si non audiat prædicationem. Quanquam tamen, dummodo Missa non omittatur, solite curandum est, iuxta præscriptum Concil. Trid. sess. 24. cap. 4. De re form. ne diebus, præsertim festis, prædicatio ipsa omittatur, ob insignes fructus quos profert, enumeratos à Dino Anton. in cit. cap. 11.

Porro in casu, quo quis habet impedimentum legitimum non audiendi Missam die festo, consilium quidem est salutare domi per aliquod tempus vacare orationi: id tamen non est in præcepto, vt contra Sorus & Angelam; Nauar. in cit. cap. 21. num. 7. docet, idemque tenet Suarez sub finem citata sectionis sextæ: quia præceptum de quo agimus non obligat ad tale quid, vt pote minime comprehensum Missæ nomine.

QUESTIO III.

Quanta sit obligatio audiendi Missam in die festo.

20. Responsio ad hanc continetur solutione aliquot dubiorum. Primum est, An talis obligatio sit sub mortali. De quo in utramque partem auctores referunt Azor in

parte sua summe lib. 7. c. 1. q. 2. Pars autem affirmans tanquam recepta iam communi consensu, est tenenda. Ad cuius probationem sufficit quod communis Catholicorum notio sit, mortaliter peccare eum qui sine rationabili causa omittit audire Missam in die festo. Adde quod eisdem obligationis violatione peccetur in materia graui ex suo genere: vt pote quæ ad Dei cultum pertinet. Item quod iuxta cap. Omnes fideles, & cap. Qui die solemnii, De consecr. distinct. 1. peccatur sit dignum excommunicatione: quæ imponitur tantum ob mortale, ex cap. Nemo Episcoporum, 11. q. 3.

Secundum est, An sit obligatio plures Missas audiendi eodem die festo. Causa dubitandi est, quod in præcepto dicitur plurali numero Missas. Sed eo non obstante, communis vsus ostendit satisfieri vnam audiendo. Vnde ecclesiastica dum Missas audire iubet, nihil aliud intendit quam vt quisque fidelium Missam in die festo audiat, ex Sylu. Missa 2. quest. 1. distinct. 4. Quod procedit ex Nauar. in citato cap. 21. nu. 2. etiam quoad diem Natalis Domini, etiam si liceat in eo, tres ab vnoquoque Sacerdote celebrari.

Tertium est, An sit obligatio audiendi certam Missam, De quo tenetur potest cum D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 10. §. 1. Tabienæ in verbo Missa num. 49. Sylu. ead. verbo 1. num. 4. & Sorus in 4. distinct. 13. quest. 2. art. 1. sub finem: ad satisfaciendum huius præcepti satis esse audire quantumque Missam, siue illa sit priuata, siue sollempnis & cum cantu, siue de Sancto, siue de tempore, siue pro defunctis, siue votiuæ, siue propriæ: siue diei, siue non. Ratio est, quia ipsum datur absolute de Missæ auditione, vt est actus religionis. Videri potest Suarez ad 3. partem D. Thomæ tom. 3. disput. 87. sect. 2. Capitulum autem Quidam laicorum, De celebrat. Missarum, quod Angelus in verbo Missa num. 33. obicit in contrarium: Azor in cit. lib. septimo cap. 6. in fine tertie questionis ait; improbare tantum superstitionem eorum qui putabant se non audire Missam, in qua non recitaretur Euangelium. In principio erat verbum. Aut etiam reprehendere morem eorum qui contempta Missa die festi propria, aliam audire curabant.

Quartum dubium est, An constitutus extra suam Parochiam teneatur Missam audire eo die, quo in illa festam aliquod seruatur, non item in loco ubi ipse est: aut si in eo ipso loco aliquod seruatur, quod non seruatur in sua Parochia. Hoc secundum utramque suam partem copiose tractant Suarez De relig. tract. 2. lib. 2. ca. 13. & 14. ac Sanchez in lib. 3. De matrim. quest. 18. qui videri poterunt pro pleniore tractatione speculationis scholasticæ, quæ nequit paucis vtiliter trahi.

Pro praxi autem nobis proposita, duabus propositionibus potest sufficienter responderi ad propositum dubium. Prior est, Parochianum extra parochiam suam constitutum, non teneri seruare festam (& ideo nec Missam tunc audire) quæ in eadem Parochia sua quidem præceptum est, non tamen in loco in quo ipse est. Hoc probatur: quia statuta localia sunt veluti affixa loco: ligantque respectu existentis in eo. Sic enim statuta Episcoporum non ligant extra territorium: & excommunicatio ab eolata in fures non incurritur à subditis suis furtum extra idem territorium committentibus: vt habetur ex cap. 2. De constit. ubi ratio hæc datur: quia extra territorium ius dicenti non patretur impune.

Posterior propositio est. Existentem in aliena Parochia in qua celebratur festum, quod in sua non seruatur, obligari ad illud seruandum, & ideo ad Missam audiendam. Huius fundamentum est consuetudo inter fideles vsu sic recepta, vt religioni ducant ei contrauenire. Nec immerito, quia valde rationalis est: quando quidem consentaneum est rationi vt externi conformem se incolis illius loci in quo versantur: hocque est quod Dino August. D. Ambrosius ab eo interrogatus respondit (quod refertur in cap. Illa, distinct. 12.) Ad quamcumque Ecclesiam veneris morem eius serua. si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Est item, quod significatum est ab ipso D. August. in lib. secundo, Confessionum: & habetur in præced. dist. 8. cap. Quæ contra, his verbis: Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum

diuersi-

diuersitate sunt vitanda: vt pactum inter se gentis aut ciuitatis consuetudine, vel lege firmatum, nulla cuius aut peregrini libidine violetur. Turpis enim est omnis pars vniuersi suo non congruens.

Quomodo autem eadem consuetudo legitime, Superiori uel interueniente autoritate sit praescripta, Suarez declarat in citato cap. 14. num. 10. Inquiens consuetudinem vt adueniens commemorantes per aliquot dies in aliquo loco, conformem se moribus eiusdem loci in iis que ad communem vitam spectant, vim suam habere ex iure gentium quodam ratione: nempe quod ex communi fidelium consensu, praecipue pastorum, introductum sit in Ecclesia, vt Episcopi statutis suis possint obligare non solum territorij sui incolis, sed omnes ad aliquod tempus in eo demorantes. Vnde intelligitur sufficienti Superiorum approbatione fuisse eiusmodi consuetudinem.

Nota autem allatam propositionem, paritate extendendam esse ad festa generalia ecclesiae, quando in aliquo particulari loco obligatio eorum sublata fuerit per contrariam consuetudinem. De quo Suarez in seq. nu. 27. & Sanchez in citata disp. 18. num. 7.

Nota secundo eandem adiri quidem passim, quoad eos qui relicto proprio domicilio diuertunt alio, ad sedem ibi saltem ad tempus constituendam: difficultatem esse tamen inter Doctores, an eadem procedat quoad eos qui diuertunt alio per modum transitus, & tanquam in hospitio. Ea vero explicatur distinctione: si enim peregrinus diuertat aliquo vt per aliquot dies licet paucos, ibi moretur siue ad negotium aliquod curandum, siue animi tantum gratia, tenetur quanto tempore ibi manserit conformare se in eo in festi obseruatione: quia ex contrario facto illius sequenter quoque incommoda ante allata lesionis pacis, & occasus peccandi exemplo frequentiorum, qui non nunquam ex varijs locis conueniunt in aliquo loco, siue curiositatis siue negotiorum causa.

Si autem aliquo peregrinus diuertat per modum transitus, seu tanquam in sua vitae hospitio, ubi prandeat vel pernoctet, & statim discedat, censeri excusari ab obseruatione festi, quod non seruiatur in sua Parochia. Ratione reddit Suarez ibidem nu. 22. quia talis proprie dicitur potius illa transire quam ibi esse nec obligat ad ibi permanendum pro audienda Missa: quia praecipuum de seruatione festo non obligat ad permanendum in loco: sed supposita per manentia obligat ad talem obseruationem. Si tamen tantum tempore permanere statuat, vt eodem Missam audire possit quia tunc quoque rationes ante propositae locum haberent, censeri pariter potest locum habere obligationem quam illa ostendunt. Dixi, commode, ad significandum non teneri se incommodare in iis que spectant ad prosequendum suum iter: quorum procuratio requirat tempus illud, quod ponendum est in audienda Missa. In quo iudicando cauenda est deceptio, quale uiter necessitatem nobis fingamus.

Quintum dubium est, An sit obligatio Missam diebus festis audiendi in propria Parochia. De quo plenius Azor in prima par. Moral. Institut. lib. 7. cap. 6. quest. 4. & Suarez ad tertiam partem D. Thomae tomo 3. disp. 87. sect. 2. in dubio circa secundam Missae diuisionem. Tenere autem possumus cum D. Anton. loco superius citato, Nauar. in memorato cap. 21. n. 5. & alijs quos idem Azor commemorat, non referre vtum in hac aut in illa ecclesia audiatur Missa, cum praecipuum de audienda, absolute ac sine tali limitatione detur in cap. Missae, De consecrat. dist. 1.

Neq; obstat Capitulum Vt Dominicis, De Parochiis: quia non praecipit absolute Missam audiri in propria Parochia, sed vetat ne diebus festis, extra eam audiatur contempso proprio Parochos: qui contempus praesumitur cum quis frequenter parochiam deserit sine debita causa. Et quamuis contempus non esset vere: tamen tale quid potest & alijs generare scandalum, & sibi periculum peccandi: cum multa ad omnes parochianos spectantia soleant eo tempore explicari publice in parochiis. Quibus de causis prohibitio sit Religiosis in 2. Extrauag. communi, De reuiga & pace: ne praedicti parochianos non teneri in suis parochiis Missam audire diebus festis & Dominicis,

cum ad id iure teneantur nisi iusta causa excuset: nempe, vt ex Parochian. Azor. post Nauar. in iungit. proprius parochus in hodus est ex communicationis, aut interdictionis vinculo: aut in irregularitatem lapsus: aut ab ordine vel officio suspensus, aut concubinaris tantum quis deuotius aut fructuosius alibi solet. Missa interesse: quia videlicet ibi Missam simul & concionem audit, vel concionem fructuosiore quam in sua parochia: aut quia temporis vel loci vel alterius rei occurrentis difficultas non patitur commode adire parochiam, aut etiam quia consuetudo est ibi recepta, vel a Summo Pontifice concessum priuilegium, vt Missa extra parochiam audiat.

Dico autem iuri per consuetudinem contrariam derogatum esse aperte significat Nauar. loco citato cum dicit huic precepto satisfacere non modo adientes Missam in ecclesia Religiosorum mendicantium per priuilegium Leonis decimi, quod ipse refert: sed etiam adientes in oratorio aut sacello aliquo siue publico: siue etiam in Azor in sequen. quest. 8. priuato, dummodo id non faciant ex contempso sui parochiae. Vnde idem Nauar. inferit, Episcopum non posse subditis suis contrarium praecipere: quia sicut non potest tollere aut restringere ad commune, argumento cap. Inferior, dist. 22. ita nec potest generalem Ecclesiae consuetudinem, quae eundem vim habet: adeo vt excommunicatio quam ferret id praesentando, nulla esset, argumento cap. 1. De sententia reuocata: excepto tamen casu contempus antememorato ad quem reduci potest quod Azor habet in eod. cap. & circa finem 6. questionis: si tota multitudo aut pars maxima parochianorum desereret parochiam alibi audiendae Missae sine iusta causa, Episcopum posse talibus praecipere vt ad suam parochiam accedant: non tamen, addit ille conuenienter antedictis, imperare poenitentia irogatis, aut statutoposito.

Sextum dubium est, An obligatio audiendi Missam satisfaciatur qui eam audit ne sciens esse diem festum. Ad quod respondendum est affirmatiue: si quidem sciens & volens audiat: quia praecipuum datur tantum de ea auditione, vt de actu quodam virtutis religionis: de se requirente solum vt fiat: non quidem per ignorantiam aut vim, sed scienter ac sponte. Excepit, nisi forte ira audiens nolit expresse per actum illum satisfacere suae obligationi audiendi: quando quidem non exhibetur tunc praecipuum obedientiae, cum excluditur voluntas illud adimplendi. Videt potest Azor in cit. lib. 7. cap. 2. quest. 6. Et ad maiorem intelligentiam, illud quod habitum est in lib. proxime praecedenti, num. 150.

Septimum dubium est, An qui ecclesiam principaliter adire ad videndam amasiam, aut ob aliquid illi otium, satisfaciatur eidem obligationi. De quo contra D. Anton. Nauar. in cit. cap. 21. num. 6. tenet satisfacere. Quod verum est, si talis in ecclesia existens assistat Missae cum debita intentione & attentione. Quod idem dicendum est de famulis comitantibus dominos ad Missam: non ita ut aliqui ad eam, si assistant similiter cum debita intentione & attentione, etiam si mortaliter peccarint habendo propositum actualem eam aliqui omittendi.

Octauum dubium, An eadem obligatio tanta sit, vt mortale censetur quamcumque Missae partem in die festo omittit. Pro solutione autem dicendum est, quod etsi obligatio sit (eaque sub mortali, iuxta ante habitam explicationem primi dubij) totam seu integram Missam in die festo audire: put expresse habetur ex cap. Omnes fideles & ex cap. Missae, De consecrat. dist. 1. nihilominus tamen sicut in alijs materijs, ita & in hac, rationem modici excusare a mortali: prout docent D. Anton. 2. part. tit. 9. cap. 10. §. 1. dub. 7. Sylu. Missa 2. quest. 1. dicto 1. Nauar. in inchoar. cap. 21. num. 2. Soto in 4. dist. 13. quest. 2. art. 1. col. penult. Suarez in memorato a diff. 68. sect. 2. alijsque communiter. Quae autem Missae pars excedat limites modici, & censenda sit notabilis, vt in illius omissione mortale non euitetur ratione paruitatis materiae: determinatum non est a iure, sed relictum prudentis arbitrio, vt Nauar. ibidem notat. Diuersae diuersorum inueniuntur determinationes: etsi inter

omnes fere conueniat, illud quod est vsque ad introitum, non esse notabile: contra vero mediam, aut etiam tertiam Missæ partem esse notabilem, quod habent D. Anton. & Syluest. Diuersitas ergo inter Doctores est, quousq; post introitum censeretur pars non notabilis.

Ceterum mihi probatur quod Nauar. habet in cit. nu. 2. non esse censendam Missæ partem notabilem, illud quod dicitur vsque ad epistolam inclusiuè: neque scrupulose contenderit cum eo qui adhuc adderet modicum illud quod sequitur vsque ad Euangelium, dummodo nihil de eodem Euangelio relinquatur. Similiter nec esse censendam partem notabilem, illud quod post communionem Sacerdotis dicitur vsque ad finem, vt idem quoq; Nauar. habet ibidem: & ante eum Caiet. in verbo *Festus dies, cap. 1. vers. secundum quoque*. Nec obstat quod in memorato cap. Missas, statuatur vt exeuntes ante benedictionem, publice confundantur ab Episcopo: quoniam id intelligendum est, si scandalum fuerit: aut si id fieret in contemptum: non item quod præceptum de audienda Missa in eo omnino violetur.

Quoad partes autem intermedias: in illis determinandis bene monet ibidem Suarez versu vltimo, non esse tam considerandam temporis moram, quam dignitatem, ex propinquitate vel necessitate ad substantiam sacrificij. Sic quantumcumque breuis mora esset, qua quis recederet à templo dum Sacerdos peruenit ad consecrationem, aut ad assumptionem Eucharistiæ, is non facile à mortali excusaretur, tanquam omitens ea, quæ pertinent maxime ad perfectionem sacrificij. Et vt memoratus author expressit, de eo damnandus est, si omiserit tam partem in qua fit consecratio Eucharistiæ, quam eam in qua hæc sumitur.

25. Aduerte vero quod Nauar. attingit tum loco cit. tum etiam in tractatu de oratione cap. 10. num. 43. ex vna particula omissa in principio, & ex alia omissa in fine, vel alias ex diuersis Missæ particulis in interpolate deo omisissis, posse conflari vnã omissionem partis notabilis, propter quam præceptum non impleatur. Ratio vero est, quod cum tales partes instituantur ad idem totum conficiendum: ex omissione vniuscuiusq; illarum, mutilatur integritas eiusdem totius. Quæ mutilatio in audienda Missa cum fuerit notabilis, inducit in ea, sicut in alia graui, defectum ad mortale sufficientem. Quod autem ille addit, legendum per se post Missam, partem omisissam, vel audiendo lectam ab alio, satisfieri præcepto, non videtur securum: quia illud lectum extra Missam, siue à laico, siue à Sacerdote, non pertinet ad sacrificium Missæ: cui interesse præceptum ipsum obligat.

26. Facile tamen admiserim illud quod idem in iisdem locis habet ex Ioanne Maiore, audientem ex alia Missa partem, quam ex priorè omisit, censendum esse satisfacere, quia ex duabus illis auditionibus, integratur auditio præcepta: quæ est etiam Soti doctrina in 4. *distinct. 13. quest. 2. art. 1. colum. antepenult.* Nec obstat quod in eodem cap. Missas habeatur, Missam audiendam esse speciali ordine. Non enim sensus est, totam Missam esse audiendam ita ordinatam, vt prior Missæ pars, prius: & posterior, posterius audiat: id enim non egebat præcepto: cum ita sit natura comparatū, vt prius audiat quod prius dicitur: & posterius, quod posterius. Non negarim tamen, in ea deordinatione committi peccatum veniale, quando nulla iusta causa eam excusat: quia non est consentanea ratio.

Ceterum videtur omnino tenendum, Missæ auditionem, quæ in hoc præcepto iniungitur, non integrari sufficienter per duas medietates, quando quis vnã medietatem audit ab vno Sacerdote qui Missam incipit: & eodem tempore alteram medietatem ab altero Sacerdote, qui est in medio Missæ. Nam communis fidelium sensus & consuetudo in contrarium, ostendit aliam fuisse mentem ecclesiæ præcipientis Missæ auditionem. Id quod indicare videntur memorata verba cap. Missas, *speciali ordine*: inter partes enim, quæ simul sunt, non seruat specialis ordo.

QUESTIO IV.

Quæ inter audiendum Missæ sacrum sint curanda.

27. PRIMO seruanda est decencia interior & exterior. Interior quidem primo, vt anima eiusque vires liberae sint ab omni labe: quam ad rem valet lustralis aqua aspersio, contritio, &c. Deinde vt eadem vires omnes ab alia quam cura seuocata, in hac vna occupentur, hoc vnum agant. Exterior vero primo, vt totum corpus decenter habeatur, strepitus fiat quam minimus. Secundo, dum quis accedit ad sacrum Missæ existimet se ire ad funestum Caluarie spectaculū, vna cum B. Virginæ, & S. Ioanne Euangelista ac sanctis mulieribus: quarum in se affectus stuideat excitare. Item accedat eo consilio vt Christum offerat pro peccatis à se admissis, ac pro beneficiis in se diuinitus collatis, spiritalique communionem coniungat se Christo. Itemque cognita sua in dignitate atque imbecillitate, preceat à Deo conferri sibi gratiam ad digne versandum in negotio tantæ dignitatis ac maiestatis.

28. Tertio aduertendum est, in Missæ celebratione distinguere posse septem partes in quibus singulis, quædam præcipue seruanda sunt.

Prima pars est, Ab initio vsque ad oblationem: in qua tum antiquorum Patrum desideria decet recordari, & ipsum Dominum paulo post venturum expectare: tum excitare animum ad lætitiã, quod latentem, *vere tamen presentem*, Dei Filium ac nostrum Saluatorem spectaturi sumus: tum demum attente audire quæ recitantur, fructum aliquem ex eis excerpando, ac Spiritui sancto aditum patefaciendo, si dignetur per vocem Sacerdotis ad nos accedere.

Secunda pars est, hinc vsque ad consecrationem exclusiue: quo tempore preces coniunctæ Christi Domini meritis & cruciatibus, sunt simul cum sacerdote Deo fundendæ, ac quasi libelli supplices pro nostris & proximorum vitiis necessitatibus offerendi. Reuocanda est etiam in memoriam passio Christi (*iuxta illud 1. Corinth. 11. Quotiescumque manducabitis panem hunc & calicem bibetis in memorem Domini annuntiabitis donec veniat*) eum intuendo tanquam præsentem cruci affixum, atque singulis rebus quæ in eo se offerunt singula postulata accomodando hac ratione: vt in suo sanctissimo sanguine, proptia anima offeratur ablucenda, & ornanda iis virtutibus quibus ei placere valeat. Secundo, in intuitione capitis ipsius compuncti spinis: Principes ac cæteri rerum tum humanarum tum diuinarum moderatores ei commendentur, vt pro dolore quem spinarum aculei infixierunt, ipse liberet eos ab auaritiã, & ambitionis aculeis, eosdemque confirmet ad constantem ferendam curam acerbiteriam, quam administratio sedula offert. Tertio, in intuitione dexteræ manus commendentur consanguinei, affines, amici, bene meriti, vt suis donis cumulet ipsos ac compenset ea ratione, quam nouerit optimam. Quarto, in consideratione manus sinistrae commendentur ii qui nos odio, & quacumque ratione insectantur, vt eis bona rependere dignetur. Quinto, in consideratione dextri pedis, iusti commendentur ei, vt constantiam illis ac perseverantiam impertiat. Sexto, in intuitione sinistri pedis, oreitur pro iis qui iacent in peccato lethali: vt eos ad dextram velit trãsferrere. Septimo, in inspectione lateris aperti commendentur sancta ecclesia vt Spiritum suum sanctum ac sanctitatem ei largiatur. Octauo, in consideratione crucis commendentur viti Religiosi, vt in perfecta sui victoria, ipsum sequi ducent valeant. Nono, in consideratione blasphemiarum & irrisionum quibus appetitus est in cruce pendens: oreitur pro hæreticis & Ethnicis, vt ad veritatem conuersi, desinant ipsum blasphemare. Decimo, in consideratione scissuræ, quam perpeffus est pendens item in cruce, commendentur ii qui nostras preces expetunt, vt ne voto fraudentur: quicumque item calamitate aliqua premuntur, vt omnibus præsto sit suo auxilio.

Tertia pars est consecratio: In qua primum exercenda est fides adorando præsentem Dominum. Deinde cum

atrolli-

attollitur sacra hostia renouata olim subleuatur crucis memoria, offerre debemus Christum ad gratiarum actionem, & ad poenarum deprecationem; simulque nos ipsos in holocaustum perfectum, quod Deus suo caelesti igne penitus absumere dignetur.

Quarta pars est, memoria defunctorum: quo tempore debemus mente descendere ad inferna loca, ac illos qui in purgatorio detinentur commendare Deo, hoc etiam sanctissimo sacrificio pro eis oblatio.

Quinta, hinc vsque ad Sacerdotis communionem in qua occupandus est animus in consideratione diuinæ maiestatis Christi, adoratione & veneratione, cum summa demissione animi, reputando quanta Angelorum multitudo nobiscum sit penitus indignissimis: simulque voluntatem excitando ad amorem erga eum qui prærens nobiscum adest, ac familiariter versari dignatur.

Sexta, sacram communionem complectitur, in qua decet audientem Missam, incitari cupiditate iungendi se Christo, animumque comparare perinde ac si re ipsa participes esset diuinorum mysteriorum: tandemque vna cum Sacerdote Dominum suum excipere animo & voluntate.

Septima pars est, hinc ad finem vsque, in qua simul cum Sacerdote agendæ sunt gratiæ Deo: & infinita Christi merita, pro innumerabilibus beneficiis quibus quotidie cumulamur, offerenda. Tandem post Missæ sacrum petenda est à Deo venia pro negligentia à nobis in eod audiendo admittam, simulque agendæ ei gratiæ, quod tanto mysterio nos interesse voluerit: ac demum orandus est, vt sua dona tueri & conferuare ipse velit in nobis, & fructum si quem perceperimus ex re diuina, perpetuum velit esse.

APPENDIX

De dignitate sacrificij Missæ & spirituali significatione eorum qua exterius in illius celebratione vsurpantur: tanquam motiuis ad curanda prædicta.

Quoniam plurimum homines errant in vsu & tractatione rerum diuinarum, eo quod illas quamuis optione quadam consueta & populari putent esse magnum quiddam: id tamen nec sentiunt plene nec certo ac viuo quodam iudicio sibi persuadent: ideo necesse est Missæ dignitatem (quantum licet libra mortali pondus immensum) expendere: simulque, quia valet ad excitandam pietatem, quid Missæ apparatus, & quæ in ea seruantur ceremoniæ significent, declarare.

Prior pars, de dignitate Missæ.

Diuissimi huius sacrificij dignitas, vt aliqua ex parte intelligatur: primo inuestigandum est quam præstans, & præiosa fuerit illa olim Christi Domini oblatio, cum in cruce se actua omnia pro humano genere obrulit æterno Patri. Illius enim oblationis memoria & representatio vera, Missa ipsa est. Deinde finis considerandus est. Tertio, quanti ea fiat à sancta Ecclesia, ac quarto, quæ bona nobis adferat, tradendum est paucis, sectando vestigia cuiusdam nostri Patris in tractatione spiritualium commendati.

Dignitas ex oblatione.

Primum ergo coarctentur omnia quæcumq; Christus Dominus, verus Deus & homo, ex eo puncto quo conceptus est, vsque ad illud quo spiritum emisit in cruce, siue interiora illa fuerint, siue exteriora; simulque aggregentur merita quæ ex talibus gestis oriebantur: atque notetur: primo quidem numerus, seu quod fuerint ea quæ tribus & triginta annis ipse gessit, qui nullo vnquam momento temporis vacauit ab actione placita Deo, iuxta illud Ioan. 8. Ego quæ placita sunt ei facio semper.] Deinde vero qualitas æstimeretur, puta ipsa rerum natura, ipsa virtutum præstantia, etiam dignitate persone diuinæ non considerata. Etenim omnia sunt præclarissima quædam & maxime heroica facinora.

Valerij Pat. III. Tom. 2.

Vterius considerentur præ cæteris quinque capita ex quibus penderet rerum gestarum dignitas. Primum est, personæ excellentia: interest enim quid à quo fiat. At quia vera excellentia ex diuina gratia existit, expendendum est quanta sit illius cui sine vilo modo & mensura tantum gratiæ impertitum fuit, vt ex eius affluentia, tanta in genus humanum copia redundauerit. Secundum est, personæ conditio & status, libera sit, necne; pro arbitrio quid, & vt libet aggrediatur, an ex alterius voluntate. An sit vi extorta seruitus, an liberum obsequium. Christus vero testabatur se singula facere vt Patri obtemperaret. In quo voluntario obsequio quis alacritatem, inregritatem, constantiam satis cogitare possit præter ipsum Christum, qui illud esse cibum suum prædicabat, & calicem sibi à Patre datum? Tertium est, animus: num scilicet quis commodo suo ducatur: an vt aliis opem ferat, siue an alienis: an charitate, an alia quapiam re moueatur. Quæcunque autem Christus faciebat, ex maxima charitate erga nos alienos, & inimicos faciebat. Quartum est finis: nam quæ ad finem referuntur, eo sunt præstantiora, quo finis ipse fuerit præstantior; diuina autem gloria, nobilior finis esse non potest. Hæc vna semper ante oculos Christo Domino versabatur, nihil agebat aliud, quam vt Patri restitueret occupatum per iniuriam, ab inimico suo hominum principatum. Quam putas gratiam iniret à patre mortali filius, qui tyranno eiecto, illum expulsum ac profugum in regio solio reponeret. Quintum, est modus actionis: an remisse & negligenter, an cum cura & contentione virum quidpiam fiat. Saluator vero noster, cum plurimum posset, qua maxima potuit contentione, cunctisque animi & corporis viribus, res innumerabiles & præclarissimas effecit.

Ad extremum ponderetur tot actorum obsequiorum fructus & merita, nobis à Christo Domino fuisse donata. Arque ob oculos versetur nobis Saluator ipse pendens in cruce, ac illa omnia, seque totum Patri optimo offerens, ac præmia quæ sibi debentur, cum ipse illis non indigeat, in nos conteri postulans hoc fere modo. En quidquid sum, quidquid gessi, sicut suæ diuinæ benignitatis partus est, ita suæ gloriæ volo dedicatū esse, offeroq; ac dedico. Si gratiam vllam putas referendam; ego beneficio tuo satis abundo, sunt mihi egentis ac mendici fratres, in eos si qua mihi debentur præmia, precor vt conteras: illis omnia mea dono, illos meo loco constituo, tibi que commendo. Huius autem oblationis Missa est via quædam ac vera representatio. Non enim inducuntur hic fictæ, vt in fabulis, personæ: sed ipsemet qui olim actor fuit, adest: eandemque instaurat oblationem. Quamquam sunt quædam inter vtramque discrimina: primum in tempore: illa semel facta, hæc quotidie, & singulis pene fit momenti. Secundum in loco: illa ierosolymis, hæc vbique terrarum & gentium, & eodem tempore diuersis in locis. Tertium in modo: olim enim oblatus est Christus patiens ac cruentus; nunc offertur imparibilis sine vlla sanguinis effusione; & olim palam, nunc sub venerandis speciebus panis & vini. Itaque oblatio quidem est omnino eadem, suntque nunc omnia quæ gesta olim sunt in Caluarie monte, at tamen differentia sunt ea quas commemoramus.

Dignitas Missæ ex fine.

Secundo, principaliter considerandus est Missæ finis, quo continentur causæ, cur Dominus noster voluerit eam oblationem tam sæpe renouari; quæ sunt trium generum: nam aliæ Deum, aliæ Christum, aliæ nos respiciunt.

Primum genus igitur pertinens ad Deum, est vt sanctissima Trinitas tanto maiore gloria ac delectatione quasi afficiatur. Delectatione quidem, quia dubium non est, quin Deus optime perfectas habens egregias Christi virtutes, quas tum in reliqua vita, tum præcipue in supremo illo actu, inter cruciatu ostendit, longe maiorem ex his, vt nos loquimur, iucunditatem: quam ex ludæorum sceleratorumq; omnium impietate, molestiam hauserit. Quare sicut Principes repeti volunt historias, quas

P

seruit

seruit cum voluptate spectarunt; ita Deo placet iucundissimum illud Domini nostri sacrificium sepe representari. Gloria vero, quia hoc maxime modo Saluator noster significauit se omnia referre accepta Deo, sicut fiebant olim sacrificia, ut iis homines bonorum omnium auctorem Deum esse, grati testarentur.

Secundum genus pertinet ad Christum: ut renouet honestissimos triumphos, quos ex hostibus retulit. In tabulis alij, vel in parietibus suos appingunt, ut qui triumphare semper non possunt, frequenti reportari honoris recordatione praesenti delectentur. At Christus, qui potuit quaecumque voluit, & cui honor aeternus ideo debetur quod retulerit eam victoriam, cuius fructus est aeternus, viam quoque excogitauit, qua perpetuum ageret triumphum.

Tertium genus pertinet ad nos: ac primo, ad impetrandam nobis veniam peccatorum. Secundo vt dona tum diuina: tum, si ita expediat, humana impetremus. Tertio, vt gratias de beneficiis quam aptissimas agere Deo possimus, nam e iusmodi olim fuit sacrificiorum causa. Quarto vt certas peccatorum penas, quae in hac vita, vel postea in purgatorio danda essent, deleamus.

Dignitas Missae ex iis quae sunt ab Ecclesia.

31. **T**ertio, principaliter considerandum est quanti hoc sacrificium fiat a sancta Ecclesia, quae Christi sponsa est, & a qua aestimatur. Id autem apparet ex diligentia qua vitur in illo pro dignitate quantum potest tractando. Quae diligentia innotescit primo, ex ministrorum eiusdem sacrificij delectu, quos Ecclesia ipsa vult. 1. genere, natos ex legitimo coniugio. 2. aetate, iam satis maturos. 3. corpore non debiles nec deformes. 4. fortunis, vt certum habeant victum, vel paupertatem voluntariam sequantur. 5. fama & opinione probatos. 6. moribus castos, propterea obstringit illos castitatis voto solemniter. 7. pietate erga Deum ardentem, atque assiduos. Quos & vult multum temporis in diuinis laudibus quotidie infumere. 8. non statim eos constituit in sacerdotio; sed lente promouet per multos gradus, in quibus singulis pulcherrimis ipsos consecrat retribuit.

Secundo apparet ex locis quae ad hoc sacrificium Ecclesia ipsa comparat. Quo spectat magnificentia ornatumque templorum, eorundem consecratio, ac altaria instructa pulcherrimis marmoribus, auro argentoque, ac vestibus ornata pretiosis. Tertio, apparet ex pretio, pulchritudine, elegancia & religione factorum vasorum, ac panniculorum quibus eadem Ecclesia vitur in ipso sacrificio. Quarto, ex quibusdam aliis rebus extrinsecis, vt ex musica tum sonorum, tum vocum; ex odoribus thuris suffitu, multitudine luminum. Quinto, ex commemoratione Sanctorum, tanquam, e regione Ducum, Imperatorem in triumpho comitantium.

Sexto, ex ritibus quos in toto Missae sacro vult variis adhibere: & ex ea reuerentia, qua antequam Sacerdos ad altare ascendat vult ipsum vna cum populo publice de peccatis confiteri: & dum id ipsum sacrum peragit, toties altare osculari, genua flectere, manus in varias figuras formare. Ac demum ex ipsa tota sacrificij serie: in qua vult compendio pulcherrime vita & mors Christi ante oculos ponitur.

Dignitas Missae ex bonis quae nobis adfert.

32. **Q**uarto, principaliter consideranda sunt bona quae nobis ex hoc sacrosancto mysterio proueniunt omnium generum non honesta solum atque vtilia, sed etiam iucunda. Primo, honor magnus est a Christo triumphante, quosdam veluti honorarios spectatores adhiberi, vel tanquam intimos familiares in conuiuium admitti, cum quibus sua communicet arcana. Secundo, vtilitas magna est, quae accipitur. Tum ex precibus, quae cum in Missa pro iis praecipue qui adfunt fundantur, sunt iisdem maxime salutare: tum ex opportunitate, singularia aliqua dona impetrandi in ea celebritate, in qua Christo triumphanti obuiam occurrimus, cumque honorifice quantum possumus excipimus ac prosequimur. Cuius-

modi tempus & occurfus apud mortales, ad impetrandam quaelibet beneficia opportunissima censentur. Tum ex eo, quod eluantur noxae veniales. Tum ex eo, quod praeparantur ad contritionem illi qui mortiferis obstringuntur. Tum ex eo quod remittatur aliquid etiam illius poenae quae debebatur peccatis. Adde quod in Missa audiamus varia sacrae paginae documenta, quibus modum vitae recte instituendae & emendandae edocemur. Tertio, iucunditas & delectatio multiplex accipitur, nonnumquam etiam corporalis. Nam multa sunt, quae oculis pie delectant in apparatu atque ornatu sacrae arae & Sacerdotis. Deinde aures praeter musicam, oblectant, quae ex sacris libris recitantur. Tertio odoratus spiritualis maxime afficitur ex odore suauissimo sacrificij qui vsque ad diuinas nates (si ita loqui liceat) ascendit. Quarto, singulari ac proprio quodam modo spiritualis gustatus oblectatur in conuiuio pinguium, vbi caelestis ille agnus apponitur fumens. Quinto, iucundissime tactus spiritualis afficitur in animae cum suo Domino suauissima coniunctione, castissimoque caelestis sponsi osculo ac complexu.

Appendicis pars posterior, in qua explicatur quid instrumenta Missae, vestes Sacerdotis, ipsaeque Missae partes, & ceremoniae significant.

33. **P**rimo, Altare ad Missam tanquam verum sacrificium, necessarium est, & crucem representant in qua immolatus est Christus. Secundo, vestes sacrae Sacerdotis & altaris, adhibentur in Missa, vna in publica & solemnitate, ad Christi cruciatos significantes. Tertio, crux in altari est: quia in actione solemniter vexillum regis proponitur, tum enim vt in memoriam reuocet cruciatum Christi. Quarto, adfuit candela accensa, tum religionis causa, tum quia lumen significat, quod caelestis magister per supplicia quae passus est, exiit nos de potestate tenebrarum, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Quinto, adhibetur liber, quia in tanta re, ita debet abesse temeritas, vt etiam quaeuis pericula vitentur.

De habitu & vestibus Sacerdotis.

Sacerdos operans sacris, Christi personam representat. Ac 1. tonsura significat spinam coronam, 2. amictus, velamen illud quod Christi oculis obreantum est, 3. linea tunica, vestem albam qua indutus est ab Herode, 4. cingulum, funes quibus medius confectus est in horto, 5. manipulus, vincula quibus sacrae manus tanquam nefarij hominis abstrictae sunt, 6. stola, funes qui vt tutius deduceretur collo ipsius diuino inserti sunt, 7. casula, vestem purpuream, 8. crux in pectore ac humeris, eam crucem quam Christus gessit, & quam semper expetiuit, semperque ante oculos habuit, 9. calix, acerbij cruciarium calicem quem nostri causa exhaussit, 10. sacri panni qui explicantur in altari, sindonem & lintheamina quibus obuolutum est sacrum corpus ipsius. Cum ergo ad altare vides accedere Sacerdotem, agnosce in eo Christum, qui nostris peccatis onustus, nostra carne vestitus, accessit ad crucem, in ea que cuncta illa deposuit ac deleuit.

De ceremoniis, & partibus Missae.

34. **P**rimo, introitus significat vota & preces sanctorum Patrum. 2. Kyrie eleison, id est Domine miserere, miseriam generis humani ante Christi aduentum: & quantopere omnia quodammodo expetere & implorarent misericordiam. 3. Gloria in excelsis, ortum Christi, & Angelorum laetantium cantus. 4. saluatio populi, cum Dominus vobiscum: tum nos admo net debite attentionis, tum significat varias Christi manifestationes, postquam natus est: vt pastoribus, regibus, Simeoni, Annae, & quae post resurrectionem contigerunt. 5. oratio quae subsequitur, aliaque multa quae in toto Missae sacrificio recitantur, significant frequentes a Christo pro hominibus factas preces aeterno Patri, praesertim 30. illis annis quos omnes

ante

ante Baptismum in hac vna re traduxit. 6. lectio epistolæ indicat doctrinam Apostolorum, antiquæ legis, Prophetarum & Ioan. Baptistæ. 7. graduale, priuatam Christi doctrinam qua discipulos Petrum, Andream, Philip-pum, Nathanaelem instruxit 8. Alleluja, id est, laudate Deum: lætiam de Christi ad nos aduentu & eius reditu ab inferis. 9. transfertur liber à dextra parte ad sinistra m: quia sicut Iacob commutauit manus super filios Ioseph, ita dextra Dei, quæ olim super Hebræos porrigebatur, propter eorum mala merita, translata est ad Gentiles. Et quia Christus venit, peccatores qui erant à sinistris, vocaturus ad dextram. 10. Euangelij recitatio refert publicæ Saluatoris doctrinam, ad cuius titulum respodetur, Gloria tibi Domine; quia per eam doctrinam cognitus est Christus. 11. initio Euangelij cruce signatur frons, os, & pectus, vt non pudeat Dominum sectari: sed vt omnes legē & doctrinam ipsius palam & in fronte circumferant, neque solum contineant pectore reconditam, sed etiam ore confiteantur; neque solum in ore consistat; sed & in corde. 12. stantes Euangelium audimus, vt paratos nos ostendamus, & monitis parere diuinis, & pro fide quæuis supplicia perpetui. 13. Recitatio Euangelio Sacerdos lecta in libro verba osculatur in signum deuotionis: cum qua excipit debet mente, & exceptum conseruari semen diuini verbi. 14. Respondetur ad finem Euangelij. Laus tibi Christe; quia hic suo ore, diuina recitata nos docuit. 15. Symbolum Apostolorum significat diffusam per mundū Christi doctrinam, & conuersionem Gentium ad veram religionem. 16. Tacitæ & secretæ preces significant tum illud tempus quo Christus lauit, tum & occulta consilia Iudæorum de eius necē. 17. Oblatio hostiæ & calicis vna cum iis precationibus quæ tunc adhibentur, ostendunt Christi voluntatem, qua se alacriter assidue patri pro humani generis salute offerebat; præsertim autem preces in horto manus, cum dixit: non mea voluntas, &c. 18. Ablutio manuum, Christi innocentiam: quam vt testaretur Pilatus, manus lauit. 19. Præfatio, ingressum Domini triumphantis in urbem Ierosolymam, simulque laudes quibus ab Angelis perpetuo celebratur in cælo, cum quibus nos in terra voces sociamus. 20. Canonis tacita lectio, Christi Domini inter cruciatum & contumelias silentium, qui velut agnus coram tondeute se, obmutuit. 21. Sacerdos cum primum orans dicit Memento, &c. reuocat nobis in mentem Christi præces in horto, mercedem illam, & sudorem cruentum, quo resperus est, cum sibi nostra peccata ante oculos posuit. 22. Cum Sacerdos hostiam manibus accipit, ac deinde calicem, & super ea bene precatur, signumque crucis format, & oculos tollit in cælum; augustissimi & altissimi mysterij maiestatem ostendit, transubstantionis scilicet, panis ac vini in Christi corpus & sanguinem: quæ primū facta est in suprema cæna: cum gratias Christus leuatis in cælum oculis agens, sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum instituit. 23. Eleuatio Christi corporis & sanguinis, crucis erectionem representat, & effusum Domini sanguinem ad abluendas animarum nostrarum labeas. 24. Tempus quod hinc vsque ad hostiæ fractionem intercedit, & illæ cruce & ceremonia, significant tempus quo Dominus fuit in cruce. 25. Cum dicitur iterum memento, & sit memoria defunctorum, significatur Christum memorem fuisse Patrum, vt eos liberaret. 26. Peccatoris unctio cum iis verbis, nobis quoque peccatoribus significat boni latronis conuersionem; centurionis, aliorumque timorem, qui reuertebantur percutientes pectora, sua & testabantur: Vere filius Dei erat iste.

Oratio Dominica, præces Christi in cruce, & septem quæ eo tempore dixit verba significat. 28. hostiæ fractio mortem Domini, & animæ a corpore seiuactionem. 29. Mixtio hostiæ cum sanguine, lateris vulnus: ex quo sanguis & qua profuens corpus totum resperit. 30. Communicatio Sacerdotis, Christi sepulturam, & intimam conjunctionem Domini cum Sancta Ecclesia, quam sibi suis cruciatibus peperit. Ea que præcedunt, vt Domine non sum dignus, &c. ostendunt quanta cum preparatio-ne tantum sacramentum sit suscipiendum. 31. Cantus post

communione & reliquæ partes, significant læticiam post Christi reditum ex inferis, & gratias pro beneficio Deo agendas. 32. Dimissio populi per formulam illam *Ite Missa est*, ascensum Domini in cælum, quem populo nunciat Sacerdos, vt Angeli olim Apostolis. 33. Benedictio, Spiritus sancti aduentum & supremum iudicij diem. 34. Euangelium sancti Ioannis promulgationem diuinæ legis die Pentecostes. In hoc enim Euangelio mysteria sanctæ Trinitatis, & incarnationis continentur quæ sunt præcipua & propria religionis Christianæ. Atque hæc paucis attingisse sufficiat, pro quotidiana praxi.

CAP. III.

De obligatione abstinenti in die festo ab operibus seruilibus, nonnullisque aliis.

SUMMARIUM.

35. *Quæ opera seruilia prohibita sint ab Ecclesia in die festo.*
36. *Quæ non sunt de se seruilia, non sunt censenda fieri talia ex eo, quod principaliter exerceantur ob lucrum.*
37. *Pulsare instrumenta musica, dare consilium, & studere non sunt die festo prohibita.*
38. *Iter facere in die festo, quo modo sit, aut non sit, licitum.*
39. *Scribere in die festo etiam lucri gratia, non est prohibitum.*
40. *Explicatio dubij de actu transcribendi.*
41. *Explicatio alterius dubij de actu pingendi.*
42. *Actus non seruales in die festo prohibiti.*
43. *De mercatu, quid eo nomine intelligi possit.*
44. *De placito, quid sit & quatenus prohibitum sit, vel non sit in die festo.*
45. *Explicatio dubiorum de nonnullis actibus forensibus, an sint prohibiti.*
46. *De iudicio ad penam, prohibitum in die festo.*
47. *De iuramento similiter prohibitum.*
48. *De prima causa excusante opera in die festo prohibita, quæ est cultus diuinus.*
49. *De secunda, quæ est pietas.*
50. *De tertia causa quæ est necessitas.*
51. *De quarta causa, quæ est occursum lucri transitorium.*
52. *De quinta causa, quæ est consuetudo.*
53. *De sexta causa, quæ est materia paruitas.*
54. *De fine excusante.*

CECLESIA præcepto audiendi Missam coniunxit nonnullorum prohibitionem, eamque pariter sub mortali ex Caiet. in verbo Festos dies, cap. 1. Ratio est, quia datur de actu religionis virtutis præstantissimæ & in finem præstantissimum, diuinum in quam cultum. Vnde illius violatores interdum à Prælati coercentur comminatione excommunicationis: non sine ratione, præsertim cum in veteri Testamento. violatio Sabbathi tanta seueritate puniretur, vt pater per illud Numerorum 15. versus finem, quod inuentus ligna colligere in die Sabbathi, iussu Dei lapidatus sit.

PARS PRIOR CAPITIS.

In qua traditur quam sint opera prohibita fieri in die festo.

Non solum igitur opera omnia seruilia, sed etiam nonnulla alia prohibita sunt in die festo. Ac quoad seruilia notandum est, hoc præcepto prohibita censeri solum ea quæ talia sunt proprie; non vero ea quæ talia sunt metaphoricè, vt peccata quibus seruitur dæmoni. Ita notant Caiet. in memorato cap. 1. & 2. quæst. 122. artic. 4. columna 2. Sotus 2. De iust. & iure quæst. 4. artic. 4. circa 3. argumentum, & Couart. 4. variarum resolut. cap. 19. versus finem. Iam proprie seruilia dicuntur illa, quibus serui distinguuntur à liberis, seu ad quæ serui deputati habentur iuxta Caiet. locis citatis: aut in quibus vnus homo

feruit alteri, iuxta D. Thomam in illo articulo 4. ad 3. & Sotum loco cit. seu quæ proprie feruis conueniunt iuxta Nauarr. in Enchir. cap. 13. numero 3. Adeo illa proprie dicantur feruilia, quæ de se talia sunt, vt etiam per liberos non nunquam exerceantur, feruorum tamen sint propria.

Ad quod intelligendum plenius, habenda est in memoria distinctio illa, quæ notat Caiet. & Sotus locis citatis præter alios quos Azor refert in 2. parte suo summa lib. 1. cap. 28. quæst. 1. quod inter opera exteriora seu corporalia, quædam sunt feruilia ex suo genere, quæ scilicet feruorum sunt propria, vt fodere, arare, siere & cætera, ad quorum exercitium ferui haberi solent deputati, mechanicaque dicuntur, eo quod artes mechanicae (quæ a liberalibus distinguuntur) in illis dirigere debeant operantem. Videri potest Suarez *tom. 1. de religione lib. 2. cap. 20.* Quædam vero genere suo sunt libera, cuiusmodi censentur illa in quibus artes liberales dirigere debent agentem, vt numerare, cantare, docere, scribere, consilium dare. Quædam denique sunt opera communia: vt pote quæ tam a liberis, quam a feruis communiter exercentur, vt iter conficere; pila ludere, tripudiare: ex quibus sola prima opera sunt hoc præcepto verita, adeo reliqua (nisi obstat mala circumstantia) illicita in die festo: exceptis nonnullis postea explicandis: quæ licet feruilia non sint, prohibita sunt tamen.

36. Sed vero in questione versatur, An ea quæ non sunt suo genere feruilia, reddantur talia, per hoc, quod fiant principaliter pecuniæ seu mercedis, stipendiue causa. De qua in vtramque partem plures auctores Azor loco cit. & Suar. in præced. cap. 19. referunt. Negantis autem, quam illi & recentiores communiter sequuntur, fundamentum est: quod in die festo ob lucrum operari, non inueniatur aliter prohibitum in Ecclesia, quam prohibitione operis feruili, paucis exceptis de quibus postea. At opus eo solo nomine quod fiat lucri gratia non est censendum feruile, ergo nec prohibitum hoc præcepto. Minor ex eo confirmatur, quod nemo dixerit extra diem festum docere Theologiam, aut concionem habere ad populum, aut consilium dare, aut alia id genus munia exercere, propterea feruilia esse quod accipiatur stipendium illa exercitibus assignatum. Intentio igitur & spes lucri non facit vt opus, quod alias feruile non est ex suo genere, censeatur feruile, & prohibitum hoc præcepto. Quare opus quodcumque quod licite fieri potest in die festo sine quaestu, potest etiam fieri ob lucrum. Adeoque si iusta aliqua de causa aliquod opus feruile alicubi permittatur exercendum aliquo die festo, non magis violabit hoc præceptum qui ob lucrum exercebit, quam qui gratis. Ex qua vniuersali doctrina, quam Suarez pluribus locis citato persequitur: multa in particulari inferre licet.

37. Primum est: esse quidem illicitum in die festo arare, fodere, siere, & cætera huiusmodi facere, quæ sunt ex suo genere feruilia; sed tunc quemadmodum in Enchir. cap. 13. numero 14. expressit Nauarrus: licitum esse pulsare organa & alia musica instrumenta, aliaque facere (nisi conditio aliqua vitiosa obstat) quæ non sunt opera feruilia, nec continentur numero eorum operum non feruillium, quæ specialiter prohibentur, inferius tractanda: proceditque istud non solum cum ipsum fieret ob recreationem animi, sed etiam cum principaliter ob lucrum, quando quidem vt prædictum est, non efficitur inde feruile. Vbi aduerte obiter canere voce; aut instrumentis non censeatur feruile, quia ordinatur de se ad animi letamen, & oblectationem: nec item tripudiare, quod illi coniungitur: quia est quædam corporis cooperatio ad exultationem, & gaudium animi: quo fit vt neutrum censeatur hoc præcepto prohibitum; sique malum sit contrahere aliunde malitiam, quam ex illius transgressione. Videri potest Suarez in eodem lib. 2. cap. 27. num. 4. & sequenti.

Secundum est: quod possit quis in die festo dare consilia, vt faciunt Aduocati: cum id quoque nec feruile sit, nec alias prohibitum ex Caiet. in verbo, *festus dies*, cap. 1. & Soto in memorato artic. 4. versus finem. Nec obstat ex antedi-

ctis, quod id fiat ob pecuniam, quod etiam notant Sotus ibidem, ac Nauar. in præced. num. 12.

Tertium est, quod possit quis studere in die festo, ac docere quamcumque scientiam non veritam: etiam si id faciat ob lucrum, prout ex Panormit. habet Azor in præced. cap. 27. quæst. 3.

38. Quartum est: licere (intellige, dummodo Missa audiatur) iter facere in die festo. Quamquam non desunt qui malintid referendum potius ad receptam consuetudinem: tanquam iter facere sit opus feruile, ideoque illicitum alioqui in die festo. Cuius contrarium ex professo Suarez tenens in eod. cap. 27. initio, concedit nihilominus id locum habere, cum iter confici nequit sine magno labore & opera in parendis iis quæ ad illud sunt necessaria: vt cum imponenda sunt iumentis, & curibus seu planstris onera quæ deferantur: quod etiam Azor atigit in seq. quæst. 8. Qualiter autem excusari possint agalones iter facientes cum iumentis, aut curibus onustis, docebitur in seq. parte huius capituli.

Quintum est, licere in die festo aucupio, venationi, aut piscationi insistere. Talia enim opera communia sunt feruis & liberis vt satis patet si fiant solum causa recreationis. Non obstat vero quod lucri causa fiant concedit Nauarrus in præcedenti numero 11. & patet ex eo quod ante habitum est id non reddere illicitum, in die festo opus, quod alias non est in eo prohibitum. Attamen ille peccabit mortaliter, ex eodem Nauar. ibid. qui ea de causa omisit auctore Missam. Adde nec istiusmodi excusationi locum esse, quando ad talia opera adiuncta sunt alia laboriosa, quæ censentur de numero feruillium esse, sicut ad piscationem quamdam adiuncta sunt hæc, retia parare, reuicere, lauare. Id quod notat Azor ibidem quæst. 7. argumento sumpto ex cap. Licet, De feris, vbi causa necessitatis aut vilitatis, permittitur quadam talis piscatio: qua permissione nihil opus esset, si illa in die festo liceret. Accedit, quod tam piscari quam venari, eo nomine censentur opera esse genere suo feruilia, quod nobis communia sunt cum bestiis, nec ad animi perfectionem atineant. Quædere videri potest Suarez in eodem lib. 2. cap. 28. vbi etiam docet esse idem iudicium de actu bellandi quoad executionem: non autem quoad ordinationem necessarium ad illam: quæ ordinatio est opus mentis potius, quam corporis, & dominorum potius quam seruorum propria.

39. Sextum est, quod liceat scribere in die festo, cum id nec sit ex suo genere feruile, nec de numero aliorum operum prohibitorum: quod posterius patebit ex iis quæ dicentur postea de iisdem prohibitis. Prius vero probatur, quia licet concedatur, quod scribere non sit opus de se liberum: sed solum sit commune, quemadmodum docent Caiet. 2. 2. quæst. 122. art. 4. col. 6. in medio, & Sotus in citato art. 4. sub finem explanationis tertie causæ, tamen, vt bene idem Caiet ait opus, opus scribendi sic dignum est homine libero, vt huic vitio detur, si illud per se exercere nullo modo queat. Nec certe quisquam est qui iudicet feruile esse illud vsurpare ad docendum, vel ad aperendam alteri mentem suam prout fit per literas, vel ad dandum consilium alicui. Adde quod exercitium illius non instituitur ad perficiendam materiam aliquam, sicut exercitium operum mechanicorum, quibus materia externa tractatur, vt ipsa secundum artis præscriptum formetur. Non obstat autem quod quis scribat ob lucrum, expressit Nauarr. in eodem cap. 13. num. 12. eo fundamento innixus, quod nullum opus sua natura & conditione liberale, transeat in feruile eo solo nomine quod lucri gratia fiat. Videri potest Suarez in supra memorato lib. 2. cap. 24.

40. Dubium autem est, quod idem Suarez tractat in sequenti cap. 25. vt & Azor in citato cap. 27. qu. 2. de actu transcribendi vtium tanquam opus feruile, prohibitum sit in die festo. Cuius partem affirmantem tenent quidem Caiet. in memorato col. 6. & Nauar. in eod. cap. 13. num. 14. sed pro negante quam sequuntur Azor & Suarez: atque vt hic habet n. 2. recentiores Theologi frequentius: facit quod transcribere non sit aliud quam scribere: vnde si hoc fit de se

licitum in die festo, erit & illud: præsertim si non omit-
tantur quæ tunc faciendæ sunt: nempe si audiatur Missa,
nec concio & vespertinæ preces, de consuetudine loci au-
diendæ, negligantur. Et certe durum esset damnare pecca-
ti mortalis scholasticos qui lectionem quam in classe non
exceperunt: aut etiã alterius quam sui præceptois dictata
sibi commoda transcribunt in die festo. Nec ratio est, quin
si licite pro se id possunt, pro alijs similiter possint. Id quod
Azor fatetur simpliciter quoad scholasticos qui in die festo
transcribunt etiã mercede stipendio accepto ad
subueniendum suæ necessitati. Quoad illos vero qui ex of-
ficio exercent transcribendi munus, tanquam opus artis
quam faciunt, victus quaerendi ac lucrandi causa (copistas
vulgo vocant) non ita fatetur: sed tantum vult per vrgen-
tem personarum aut negotiorum necessitatẽ, facile a pec-
cato excusari. Id probans ex eo quod Romæ talibus, *opistis
inquam*, exercitium officij sui permittatur impune. Cur au-
tem tales nõ videantur simpliciter excusandi, & respectu
eorum videatur inclinandum in Caiet. sententiam: ratio
esse potest, quod lucro sic inhient, vt sectando ipsũ affe-
ctu quodam mechanico, non minus vacent prædicto ex-
ercitio diebus festis, quam profestis: sicque opus liberale
exercent tanquam seruale, in quo potest perinde peccatum
esse, ac in eo quod quis vxorem propriam cognoscat
tanquam alienam.

41. Alterum adhuc superest dubium de exercitio pingendi,
quod Azor in seq. qu. 6. bene explicat distinctione. In-
quiens cum negari non possit artem pingendi mechanicam
esse, nec item negari posse, eam luci præsertim gratia
exercerent, pingendo facere opus seruale (quod pluribus
tractat Suarez in eodem lib. 2. c. 26.) pingentem vero tan-
tum gratia reficiendi animum aut addiscendi, non cen-
seri opus seruale exercere, propterea quod in eo spectat spi-
ritalem animi perfectionem: nempe recreationem hone-
stam aut instructionem & peritiam, quæ de se est quid li-
berale. Quo nomine, aliquot alijs authoribus citatis, excu-
sat a peccato iuuenes, qui cupidi discendæ artis pingendi,
diebus festis pulchre pictas alicubi imagines Sanctorum
aut Principum, intentis oculis & animis intuiti imitantur
pingendo. Aduerte tamen quod in fine citati cap. indicat
Suarez, hoc esse verum, cum fit solummodo ad memoriã
iuuandam, vt talis imaginis idolum postea possit mente
perfecte formari, quia id ad disciplinam liberalem accedit:
non esse autem si fiat ad eas transfundendas pingendo, quia
non minus seruale est, *inquit ille*, pingere ad imitationem
sensibilis exemplaris positi ob oculos, quam ex imagine
interna propria mentis.

Excusat quoque (citatis Caietano & Armilla) Azor,
eum qui in charta, quo modo sit aliquid fabricandum de-
scribit ac designat ad instruendum aliquem de opere fu-
turo, quia & id ad disciplinam pertinet, potius quam ad
operis machinationem: ideoque actio potius est spectans
ad animum & liberalis, quam ad corpus, & serualis.

*De mercatu, & alijs operibus liberalibus prohibitis in
die festo.*

42. **I**am quoad opera non serualia in die festo prohibita: no-
randum est quatuor haberi ex cap. 1. De ferijs: quæ sunt
mercatus, placitum, iudicium ad mortem, vel aliam pœ-
nam ciuilem, & iuramentum in iudicio interpositum, nisi
interponatur causa pacis aut necessitatis: quinque autem
quod videretur addendum ex cap. finali, De ferijs, puta
streptus iudicialis, reducitur ad 2. & 3. prædictum, pro-
ut Caietan. indicat in verbo Festos dies, cap. primo, ver-
s. Quoad 3.

43. **A**tque de mercatu norandum est ex eodem ibidem:
posse eo nomine intelligi primo nundinas, quæ semel, aut
bis in quolibet anno sunt iuxta diuersorum locorum mo-
res: in eaque acceptione derogatum esse huic præcepto per
contrariam consuetudinem, vbi ipsa inualuit, nec a Præ-
latis quibus cognita est reprehenditur: ita vt quamdiu no-
tia prohibitio non obstiterit, liceat secundum illam agere
ex Nauarr. in *Enchir.* cap. 13. num. 8. & Angelo in verbo *Feris*,
num. 21. auditis tamen diuinis. Nunquam enim talis
consuetudo sic introducit, vt Missa possit omitti absque

speciali necessitate. Ideo autem rationabilis censetur ta-
lis consuetudo, quod rustici soleant tantum diebus festis
confertim venire ad oppida pro emptione necessarior-
um.

Intelligi secundo posse: quæsi nundinas, quæ semel bis
aut ter in hebdomada alicubi fieri cõsueuerunt, dum vul-
gares homines ad forum deferunt ova, pullos, fructus,
&c. In quo sensu huic quoque præcepto similiter derogatum
est: nisi quod multis in locis in alterum diem, ipsæ
quæsi nundinæ mutari soleant, si in festo contingant. Id
quod seruandum est, quoad fieri potest: & curandum ne
de nouo contraria consuetudo inducatur, & ne introdu-
cta extendatur.

Intelligi postremo posse, quoscumque actus, siue em-
ptionis & venditionis, siue locationis & conductionis,
siue cuiuscumque alterius cuiusmodi. In qua acceptione
negari non potest, quin quoad pleraque sit hodie huic
quoque præcepto derogatum consuetudine: videmus enim
diebus festis vendi & emi panem, vinum, herbas, fru-
ctus, carnes, & alia ad vsum illius diei necessaria. Itemque
futores, sartores, aliosque similes opifices, rusticos vendere
calceos, vestes & id genus alia. Quod excusatur, tum res-
pectu venditorum qui non possent alio die vendere ob de-
fectum euentium: tum respectu emptorum qui diebus
profestis venire nequirent ad emendum, siue rerum sua-
rum detrimento. Itemque die festo operarij conducuntur
ad vites putandas, aut merendas segetes, &c. quæ consue-
tudo nata ex necessitate excusatur: nisi, vt Caiet. loco cit. ex-
cipit, Episcopus aliquid prohiberet fieri: aut per totum
diem, aut vsque ad vespertinam: vel, vt fit in quibusdam locis,
donec finiatur concio, aut donec facta sit eleuatio corpo-
ris Christi in Ecclesia maiori. Videri possunt Nauarr. in
pæced. num. 6. & Sotus lib. 2. De iustitia & iure quæst. 4.
art. 4. causa quarta.

De actibus forensibus prohibitis in die festo.

44. **D**E placito vero notandum est ex eodem quoque
Caiet. ibidem (de quo pluribus Suarez, in seq. cap. 29. nu. 8.
& 9.) significari eo nomine lites, seu causas iudiciales,
quæ prohibeantur die festo agi in iudicio, nisi necessitas
vrgeat aut pietas suadeat. Vrgentis necessitatis exemplum
est, quando alias Iudex aut testis haberi non poterit: vbi
in die festo delictum sit commissum, & nisi tunc inquisi-
tio de illo fiat, testes disparebunt, impediaturque iustitia.
Suadentis vero pietatis exemplum est, quod rusticos Iudi-
ces rurales dicant ius in die festo secundum loci consue-
tudinem, ne pauperes alijs diebus perdant diurnum la-
borem: hoc habet etiam Nauarr. in eod. cap. 13. num. 13. Exem-
pla item sunt cause miserabilium personarum, vt ipse Caiet.
addit, vide glossam ad cap. Consequens, De ferijs, verbo
Pietas. Hic moueri possunt aliquot quæstiones, quibus
paucis satisfaciendum est.

PRIMA EST, Ad quas personas, & ad quas actiones
prohibitio proposita pertineat. Responderetur ad omnes
personas per quas exercetur forense iudicium: quarum
principalis est Iudex, accessoriæ: Aduocati administræ ve-
ro, Procuratores, Notarij, testes & id genus alij: itemque
actor & reus quatenus hi opera illorum vtuntur. Pertine-
re etiam ad omnes actiones forenses spectantes ad actus
iudicij. De quibus in cap. finali De ferijs, sic habetur: De-
bet iudicialis streptus diebus conualescere feriatis, qui
ob Dei reuerentiam noscuntur esse statuti.

Quem streptum aduerte tribus partibus constare: qua-
rum prima est inchoatio causæ per citationem: secunda,
formatio processus, causæque cognitio: tertia, terminus
iudicij, seu sententiæ prolatio. De quarum secunda & ter-
tia certum est, sic esse illicitam in die festo, vt simul sit in-
ualida. Aperta sunt enim verba hæc in citato cap. finali.
Vique adeo conuenit ab huiusmodi abstinere, vt consen-
tientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat,
nec sententia quam contingit huiusmodi diebus promul-
gari. Quod ipsum Azor annotans in memorato cap. 27.
quæst. 12. addit in sequenti 13. exceptionem: nisi procedatur
absque streptu iudicij, vt fieri potest cum sufficiens
causæ cognitio iam habetur.

45.

SECUNDA QVÆSTIO, An prohibitum sit in die festo Aduocatum consulere, cum Procuratore priuatim agere de lite, Iudici totam causam referre, vt ea probe cognita sententiam commodius ferat. Respondet Azor in eodem cap. 27. quæst. 11. ea omnia licere: quia ius prohibet tantum causas forenses (quæ cum iudiciali strepitu seu litigioso ac cõtentione tractantur) die festo agi in iudicio. Videri possunt Caiet. 2.2. quæst. 122. art. 4. versu, Sed ad hoc dicendum est, & Suarez in eod. lib. 2. cap. 30. num. 9. & non nullis sequentibus. Addit idem Azor ob eandem rationem, licere creditoribus suo debitori priuatim debitum exigere, quod non licet in iudicio.

TERTIA QVÆSTIO EST, An testes recipi & examinari queant in die festo. Respondendum est autem negatiue: quia oportet in eo interponi iuramentum, de quo paulo post, prohibitum in cap. primo. De feriis. De qua re plenius Suarez in citato cap. 30. num. 7. & 8. bene refutans eos qui existimant quod si in die profesto recepti essent testes & iurati: nec tunc examen perfici poterit ob ipsorum testium, vel articulorum multitudinem, illud in sequenti die festo continuari posse, si nihil aliud obster. Nam talis quoque continuatio pertinet ad strepitum iudicalem, qui omnino prohibetur in die festo. Alias rationes vide apud eundem.

QVARTA QVÆSTIO EST, An citatio in die festo ad diem non festum; aut contra in die non festo ad diem festum facta valeat. Ad hoc Azor in memorato cap. 27. quæst. 16. respondet negatiue nixus hoc fundamento: quod talis citatio in die festo non modo quoad suum effectum (iudicalem inquam processum, qui vi illius fit) sit prohibita in citato cap. finali, sed etiam quoad suam originem per illud in Cod. De feriis lege vltima. Taceat apperitio præconis, horrida vox sileat. Id quod plenius declarat Suarez in eodem cap. 30. nu. 3. & tribus sequentibus.

Aduerte autem cum in strepitu iudicij varia personæ concurrere possunt, vt ante attigimus, & satis constat experientia: contingatque plerumque eas in diuersis locis domicilia habere, in quorum vno festum seruatur non in alio; ad iudicandum de eodem strepitu, vtrum fiat cum festi violatione spectari debere locum in quo est Iudex & causa tractatur: quia Iudex ipse est persona principalis, ac cæterarum caput in tali negotio: vnderatio postulat vt ipsum cæteri sequantur. Idem vero Iudex tenetur seruare festa loci in quo futurus est: alioqui scandalo erit aliis: quibus in laudabili consuetudine se conformare tenetur, ac proinde abstinere à strepitu iudicali, qui tunc temporis prohibitus est. De quo plura Suarez in præced. cap. 29. num. 7.

QVINTA QVÆSTIO, An appellatio iudicialis sit pariter illicita in die festo. Hanc Suarez tractat in citato cap. 30. num. 12. & 13. Ac licet negantem damnare non audeat eo quod illam iurista communiter sequantur: eam tamen in praxi non esse consulendam merito censet: nisi necessitas, aut notabilis vtilitas aliud suadeat. Etenim prohibitio facta in cap. finali, De feriis, est generalis: ideoque extenditur ad omnem actum strepitus iudicialis: de quorum numero est appellatio prædicta, fit & litis prosecutio, cui dat initium & causam præbet.

Executionem sententiæ à qua non est appellatum, prohibitam etiam atque adeo irritam esse, per memoratum cap. finale: ideo rationabiliter teneri potest, prout tenet Suarez in præced. num. 11. quia in illa maior strepitus solet esse, nec perturbatio partium, ac populi distractio in diuinis quam in sententiæ prolatione. Atque hæc hæcenus de tribus primis prohibitis cap. 1. De feriis: operibus inquam seruilibus, mercatu, & placito, Restat dicendum de duobus nempe de iudicio ad mortem, & de iuramento.

46.

Igitur de iudicio ad mortem, vel ad aliam pœnam etilem, notandum est, verum esse ne Iudex talem sententiam ferat in die festo: quod intelligendum est non modo de sententiâ definitiuâ, qua finis imponitur controvertentiæ; sed etiam de interlocutoria, seu semiplena, quæ profertur inter principium & finem causæ. Atramen interdum posset aliqua ex causa ferri in die festo sententiâ ad

mortem: vt cum timeretur, quod nisi repertus in flagranti delicto statim puniatur, iustitia impediatur; vel quia conditio temporis, vt belli, id requirit: ex Caietano in verbo, Festos dies, cap. 1. versu, Vt autem.

De iuramento vero notandum est, ex Caiet. ibidem intelligi, non quodcumque, sed iudiciale, seu interpositum in iudicio. Deo si quis officiat sic intellectum potuisset comprehendi sub placito, & ideo superflue prædictis super addi in cap. 1. De feriis. Ille idem responderet 2.2. quæst. 122. art. 4. colum. antepenult. ipsum fuisse adhuc per se, specialiterque prohibitum, eo quod iuramentum, etiam iudiciale, videri potuerit licitum, cum sit lætiæ cultus Dei, ideoque consonus maxime diei festo.

Quod autem de tali iuramento facta in cap. 1. De feriis prohibitio procedat tam quoad causas spirituales, quam quoad temporales Suarez in citato num. 8. colligit ex eo, quod verba quibus fit in eodem cap. sint generalia, neque ex eis sumi possit vllum talis limitationis fundamentum: adeo ut illicitum sit perinde in causis spiritualibus, ac in temporalibus iuramentum iudiciale exigere, quale consuevit exigi testibus examinandis.

POSTERIOR PARS CAPITIS.

De causis quæ excusant facientem in die festo opera prohibita.

Tales causas varias constituit patet ex iis quæ habent D. Thomas 2.2. qu. 122. ar. 4. & sequaces ipsius Caiet. tum ibid. tum in verbo, Festos dies cap. 1. ver. Tertium est, & Sotus lib. 2. de Iustitia & iure qu. 4. art. 4. passimque alij qui materiam hanc tractant.

Prima autem est, cultus diuinus, Ad quam recte intelligendam notare oportet iuxta memoratos authores, opera ad seruitium Dei pertinentia esse in triplici differentia: nam quædam pertinent ad cultum diuinum, tanquam illius partes: vt olim gestare arcam testamenti, & nunc gestare in supplicatione vexillum crucis, aut statuas Sanctorum, vel arcas plenas reliquiis ipsorum: hæcque omnino licita sunt in festis. Quædam vero per se ad cultum diuinum pertinent tanquam præparatoria ad illum: eorumque nonnulla eidem cultui coniunguntur: vt olim mactatio, & lotio victimarum, de quibus Matth. 12. ait Dominus: Sacerdotes in templo Sabbathum violant, & sine crimine sunt: nunc vero, campanas pulsare ad Misas, & alia diuina officia: hæcque dubium non est licita etiam esse in die festo.

Quædam autem non coniunguntur, sed cultum ipsum antecedunt: itant fieri possint die præcedenti: vt ornare templum aulæ, scopisque mundare, conficere hostias: atque hæc sine causa rationabili in die festo fieri, illicitum est, non item si adfit causa rationabilis: vt quod ornamenta nõ potuerint antea haberi, aut continuus dierum festorum concursus: ex quo ob frequentiam populis templum effectum est immundum: ideoque potius mundandum est tunc, quam immundum relinquendum. Existimat autem Azor in 2. par. lib. 1. cap. vlt. quæst. 5. causâ 2. talem exculpationem locum habere, etiam cum per socordiam, & negligentiam talia opera fuerunt suo tempore prætermissa.

Quædam denique sunt opera quæ valde remote, atque per accidens pertinent ad Dei cultum: vt conficere calicem, edificare sacellum, aut altare, arare agros, & metere legetes Ecclesiæ. Cuiusmodi in die festo non licere, nisi ex aliqua nobili necessitate, tenendum est cum Caietano in citato cap. 1. Tunc autem potissimum licita censentur, cum ideo tunc exercentur, quod Ecclesiâ non sit ad ea sibi sufficiens, acceditque licentia Episcopi: vel si ea haberi non possent, & necessitas valde urgeat, accedat consensus Parochi.

Secunda causa est pietas, ob quam iudicialia prohibita licere in die festo patet ex exceptione eorundem facta in cap. vltimo De feriis. Quæ cum de illis solis facta sit, si aliqua alia liceant ex pietate, id tunc contingit cum pietas ipsa coincidit cum causa alia excusante. Circa quod aduertendum est, pietatem ex Caiet. in cit. art. 4. col. 4. versu.

Ad hoc

Ad hoc dubium, & Nauarr. in *Enchir. cap. 13. num. 4.* tripliciter accipi. Primo modo, pro religione seu cultu diuino, si que ob eam iuxta antedicta, quadam opera sunt licita in festis, quædam minime. Secundo modo capitur pro misericordia, & sic accepta sufficit quidem ad excusanda iudicialia, non tamen ad excusanda feruilia; nisi simul ad sit necessitas vitandi damni imminenti.

Aduerte tamen opera quæ sunt per se primo misericordie, esse in die festo licita: vt sepelire mortuum, curare infirmum, vestire nudum. De quibus intelligendum est, quod habet glossa ad cit. cap. vlt. In operibus misericordie non esse faciendam distinctionem dierum. Idem dicendum est de misericordie operibus, quæ ad prædicta præparations sunt cum eis coniunctæ. Nam talia quoque licita sunt in festis: vt foueam facere ad sepeliendum mortuum: non item de præparationsibus ad misericordie opera quæ prius fieri possunt. Nec enim licet vestes conseruire in die festo ad vitandum nudum ratione pietatis nisi ad sit necessitas.

Tertio modo sumitur pietas pro ea parte iustitiæ quæ nos inducit ad honorificandum patriam, parentes, & consanguineos; quo modo sumpta, à nullo opere prohibito excusat in die festo. Vnde bene notant Caiet. & Nauarr. locis citatis ex causa pietatis, si causa necessitatis non concurrat, non esse excusandos eos qui reficiunt pontes, & vias publicas in die festo: quia tale quid non liceret ob consanguineos, ad quos cum patria est eadem virtus pietatis.

Si quæras, an ex causa pietatis excusentur qui in die festo feruilia opera exercent ornamentis publici gratia: vt qui theatra, seu tabulata construunt cum ludis publici, seu spectacula dantur in republica, vt populus recreetur. Respondet Azor in seq. causa tertia, excusari, cum non datur aliud tempus: quia pertinet ad publicam vtilitatem, quam pietas querere suadet, vt populus interdum recreetur spectaculis.

Tertia causa excusans constituitur necessitas, estque generalis: vt pote quæ ab omnibus prohibitis excusat: quoad quidem vt habet quarta regula iuris, Extra, Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum: & ita fit, ex Caiet. in verbo, *Festus dies, cap. 1. versu Quod vt clarus*, vt propter eam, opera quæ alias sunt feruilia suo genere, reddantur communia, ideoque minime prohibita in die festo, iuxta habita in precedenti num. 35. Tunc vero necessitas adesse intelligenda est, quando imminet notabile damnum animi, aut corporis siue proprii siue alieni: aut bonorum temporalium, siue propriorum siue alienorum ex Caiet. in eod. cap. 1. versu, Tertio ex necessitate, & Nauarr. in eodem cap. 13. numero 6. ac Soto in lib. 2. de iustitia & iure quest. 4. art. 4. versu quarta causa. Pro qua doctrina facit quod ex lib. 1. Machab. cap. 2. Machabæi pugnarunt in die Sabbathi, propter periculum mortis imminens ipsis, nisi se defenderent. Item quod Dominus Matth. 12. excuset Discipulos suos in Sabbato vellentes spicas; quodque ibidem aperta ratione ostendat necessitati obseruationem legis cedere iniquis: Quis ex vobis homo qui habens ouem vnam & si ceciderit hac Sabbathi in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam?

Vnde excusantur ij pauperes, qui se ac suam familiam sustentare nequeunt nisi laborent, dummodo id secrete faciant ad vitandum scandalum, & ea necessitas sit euidentis, iudicio pij ac prudentis viri. Nam dubia necessitas non est sufficiens, sine dispensatione sui pastoris. Item excusantur eadē ratione agricolæ qui ingruente pluuia serenum aut fegetes colligunt ne deteriorentur. Qua in re ad vitandum scandalum requirendus est pastoris consensus. Excusantur præterea (quod alii commemoratis habet Azor loco citato, in 4. causa) eadem adhuc ratione, famuli, qui nisi faciant iussu domini, vel stipendium sibi debitum amitterent, vel remouerentur à famulatu, neque alium herum facile reperirent. Attamen si talia iussa ferent in Ecclesiæ contemptum, non esset locus excusationi. Adde regulam dari (cuius meminit Suarez in sepe citato lib. 2. cap. 32. num. 4.) quando inchoatum opus, vt coctio laterum vel calcis non potest intermitteri in die festo sine dispendio notabili,

illud posse in die festo continuari. Quando vero tale dispendium contingat, iudicare spectat ad artifices. Cuiusmodi coguenter, Caietanus ait muliones iter continuantes excusari posse ratione necessitatis. Aduerte autem debere intelligi de iis qui iter faciunt bestiis onustis: quia si agatur de iis qui mulos suos deducunt non oneratos ad modum tantum iter facientium (cum iuxta antedicta licitum sit iter facere in die festo) possunt absque necessitate excusari.

De illis ergo mulionibus aut rhedariis, qui cum bestiis aut rhedis seu curribus oneratis onere mercium transportandarum iter inchoant in die festo; dici quidem potest, quod si nequeant nisi cum graui detrimento, ipsum iter differre in aliud tempus, posse excusari ex necessitate: alias autem minime, quantumuis Missam eo die audiant. Ratio est, quia tale quid ad mechanicum & feruile officium ita pertinet, vt si contrarium in vñ esse inueniatur, damnandum sit de abusione, iuxta Caiet. 2. quest. 22. art. 4. col. penult. versu *Ita igitur expeditur*. Vbi tamen excusat eum qui in die festo cum iumentis vacuis accedit ad locum aliquem, vt se ibi sequenti die inueniat. Et rationem reddit, quod id de se tantum sit iter facere, nequaquam prohibendum. Et consentit Nauarr. in sequenti num. 12.

Ceterum ex Soto in memorato art. 4. (quod plenius tradit Azor in citato cap. vltimo quest. 5. in fine, & quest. 6.) in casibus in quibus de necessitate ambigitur, an ea sit necne sufficiens ad excusandum opus feruile in die festo, consulendus est Episcopus, aut saltem Parochus seu principalis Sacerdos. Id quod attingens Caietanus in memorato art. 4. col. penult. versu *In 7. causa*, addit quod etiam si Superiores dispensando erret, quia non satis perspicaciter rem considerauit, subditos nihilominus excusari laborando in die festo.

Ceterum quod in hac re dicitur de necessitate propria, dici posse pariter de necessitate proximi, ex eo intelligitur, quod cum ex charitate debeamus amare sicut nos ipsos: & quod misericordia erga proximum gratissima sit Deo, iuxta illud Osee 6. Misericordiam volo & non sacrificium: usurpatum à Domino Matth. 12. in disceptatione cum Iudæis de obseruatione Sabbathi. Cui authoritati congruenter, præclaro argumento à minori ad maius eos perstringit iniquis: Itaque licet Sabbathi benefacere: misericordiam scilicet exercendo erga proximum, graui necessitate laborantem, ad instar ouis lapsæ in foueam.

Adde quod si necessitas priuata excuset, multo magis excusare communem Reipub. cum cuius notabili damno Ecclesiam velle aliquid prohibere, non est existimandum: vt intelligi potest ex licentia quæ datur in cap. Licet, De feriis. Et sic excusantur milites pugnautes in die festo: parantes tormenta bellica conturbantes commeatum tempore necessitatis. Item qui reficiunt pontes, vias, fontes, & alia pertinentia ad communes vsus, quando sine magno incommodo publico, res non potest differri.

Quarta causa est occurfus lucri transitorij. Nam Ecclesia in cit. cap. Licet, indulgit in die festo piscationem halecum, quæ vno anni tempore transire solent: parique ratione idem esse dicendum de piscatione aliorum piscium, qui similiter certo tantum anni tempore occurrunt, notant Caietanus loco citato, & in verbo *Festus dies cap. 1. versu Quarto ex occurfu lucri*, & Nauarr. in precedenti numero 9. Imo credit Caietanus. idem quoque dicendum esse de quouis alio lucro transitorio, quomodo libere repente occurrunt: tanquam, inquit ille, eiusmodi lucrum cessans; damnum reputeretur. Sed tamen in eo tantum lucro quod solet vno anni tempore euenire, cernitur rationis paritas cum eo, de quo sermo est in cap. Licet, memorato. In eo enim sermo est tantum de transitorio lucro, quod solummodo occurrat vno anni tempore. Quæ circumstantia cum non inueniatur in omni lucro transitorio, fit vt à S. Pontifice data dispensatio in ipso cap. Licet, non habeat obrationis identitatem, locum in omni lucro transitorio.

Aduerte autem obiter eam ipsam dispensationem esse intelligendam cum moderazione ibi expressa: nempe vt Ecclesiis circumpositis & Christi pauperibus honesta lucri portio detur: atque vt ea non habeat locum in maioribus

bus anni festiuitatibus, quales sunt, vt *ibidem* habet glossa, Natiuitas domini, Epiphania, Pascha, Ascensio Domini, & Pentecoste. Si queras, an eadem moderato dandi aliquid Ecclesie & pauperibus, locum habeat quando ordinarius permittit, aliqua opera seruilia in die festo. Azor in fine memorati libri primi, respondet non habere de precepto: sed solum de consilio: pro quo citat Angelum & Syluestrum.

52. Quinta causa, est consuetudo siue generalis siue specialis, scita in aliqua patria, ac tolerata, nec reprehensa a Prælati. Ita Caietanus habet verbo Dies festos, cap. 1. versu Sexto ex consuetudine: & Sotus in sepe memorato art. 4. causa sexta. Et ratio est, quia cum prohibita in die festo sint humano iure introducta; nihil obstat ea tolli contraria consuetudine; vt alias passim fit. Atq; ob hanc causam excusantur a Caietano coqui, tabernarij, hospites, nauigantes in fluminibus, & ad minutum vendentes & ementes comestibilia, conducentes equos aut operarios pro die sequenti: & similia, quorum aliqua iam in præcedenti parte capituli attigimus; & ex consuetudine vigente satis innotescunt. Cui tamen non est fidendum si sit irrationabilis, vt merito censetur ea, qua in nonnullis locis secundo ostensa sacra hostia pleriq; relinquunt Sacerdotes in altari: quod quidem caret ratione tam necessitatis quam pietatis vt patet: neque consentaneum, imo dissentaneum est sacris canonibus, vt patere potest ponderante cap. Omnes fideles, cap. Missas, & cap. Cum ad celebrandas, De consecra. distinct. 1.

53. Vltima causa est materia paruitas; ex qua sicut potest contingere ne, quod attinet ad Missam audiendam, mortale committatur: ita etiam potest, vt ab eodem peccato sit excusatio, quod attinet ad abstinendum ab actibus prohibitis in die festo. Et ita Caiet. in cit. cap. 1. versu Secundum quoque, ex tali causa excusat a mortali parum laborantes vel suendo vel rondendo, vel reparando aliquid; ac etiam vendentes & ementes, minimum temporis ponendo in eo. Excusant quoque plures alios Angelus & Syluester: ille in verbo Feria numero decimo, & aliquot sequentibus: hic vero, in verbo Dominica, quest. 5.

Porro iudicium de istiusmodi paruitate, vt in aliis materiis, sic in hac, relictum est arbitrio prudentis. Illud tantum moneri potest ex iis quæ Azor habet in principio supra citata questionis 5. opus de se paruum & exiguum; ex illius repetitione magnum in tali iudicio censeri: quomodo tonfor vnum quidem aut alterum in die festo rondendo, excusatur a mortali, non tamen rondendo plures: quod idem habet Nauarr. in Enechir. cap. 13. num. 9. Similiter sutor vendendo in die festo vinum, aut alterum par calceorum, excusatur a mortali; non item (nisi aliunde excusetur) si venditionem sæpius iteret. Opus vero de se magnum censeri paruum ex tempore modico, quod in eo insumitur. Sic qui opus aliquot seruire laboriosum exercuit, vt qui arauit vel messuit: si in eo opere seruili posuit minus temporis quam vnus horæ; tanquam breuitate temporis ipsum excusante, non damnatur propterea peccati mortalis, licet a veniali non excusetur: vt aliquot aliis citatis addit idem Azor.

54. Si queras, an talis quoque excusatio detur ratione finis: vt quod opera in die festo prohibita exercentur ad habendum quod detur pauperibus, aut quod in aliquos pios vsus erogetur. Cui questionis satisficit per illud quod habet Azor in eadem quest. 5. causa 3. neminem inficiari huiusmodi opera non esse iure permilla, quando Ecclesie vel miserabiles personæ non indigent illorum exercitio; esse vero permilla si illa hoc ita indigeant, vt ad sit necessitas ad excusandum sufficiens, iudicio prudentis, aut si ambigatur de tali sufficientia, defectus illius suppleatur per dispensationem Episcopi, alteriusve Prælati, qui de consuetudine aut alio modo iurisdictionem habeat Episcopalem: aut etiam Parochi, alteriusve curam animarum habentis sub illis, quando illi ipsi commode adiri nequeunt. Id quod satis patet ex vsu recepto in Ecclesia; & ex eo quod potestas eiusmodi sit moraliter necessaria in ordinario regimine animarum, pro calibus repentinis, & extraordinarie occurrentibus.

Veruntamen differentia est, quod pastores inferiores talem licentiam dare possint tantum ad tempus præsentis necessitatis. Superiores vero, etiam ad tempus necessitatis futuræ: vt si in aliqua dicecesi inquit Azor causa postrema, quotannis rustici detrimentum magnum patiantur si in die sancti Laurentij superfedant operibus seruilibus, potest Episcopus eis concedere facultatem quotannis eo die vacandi iisdem operibus; ad prædictum incommodum vitandum. Nam licet Episcopi in suo Episcopatu tollere non possint festa quæ celebrantur ab vniuersa Ecclesia, tanquam instituta a Papa: tamen possunt cum particularibus personis aut populis in obseruatione talium festorum quoad aliquos actus dispensare, vt communem sententiam esse aliquor in eam citatis, notat Suarez in memorato lib. 2. cap. 33. num. 2.

Porro non modo Parochus, sed nec Episcopus (nisi festum sit proprium sui Episcopatus) potest talem dispensationem dare sine iusta causa: qualis an ista sit, vt dispensatus aliquid conferat in vsus pios cum necessitas non urgeat, vt ad emenda luminaria pro aliquo templo, aut facello, aut oratorio idem Azor in seq. quest. 11. disputat: ac tenet posse, ex causa sacilitet pietatis, dum modo absit occasio scandali: beneque addit non committi in eo simoniam: sed cultum eum religiosum cessationis ab operibus seruilibus in die festo, mutari in aliud opus pium erogandi aliquid in sacrum ædium vsus, si non necessarios, saltem commodos. Addit Suarez in seq. num. 4. præter potestatem & causam, ad talem dispensationem requiri voluntatem dispensandi. Hæc enim est: per quam illa debet, pro conditione actus humani, consummari seu perfici. De qua, vt aliis constat sufficienter ad operandum, debet eis signo externo manifestari. Non sufficit vero præsumptam esse rati habitationem de futuro; quia vinculum legis non aufertur per nostram præsumptionem & spem rati habitationis.

CAPVT IV.

De sacrilegio.

SVM MARI VM.

- 55 De violatione rei sacre, in qua sacrilegium consistit.
- 56 Quatuor sacrilegij species, quarum prima contingit cum persona, 2. cum loco; 3. cum tempore sacro sit iniuria.
- 57 De quarta, contingente cum sit iniuria aliis rebus sacris.
- 58 Sacrilegium genere vnum est, & specie diuersum: ac ipsum mortale peccatum esse contingit tris maxime modis.
- 59 Que sacrilegij species excommunicationem inducant.
- 60 Explicatio excommunicationis lata in est actores & spoliatores Ecclesiarum.

SACRILEGIUM consistit in violatione rei sacre, vt sacra est. Nomine rei sacre vero, intelligendum est illud omne, quod lege aliqua diuina vel humana: siue publica siue priuata destinatum est ad Dei cultum; siue sit tempus, vt dies festus; siue sit locus, vt templum; siue persona, vt Clericus, vel Religiosus: siue quidpiam aliud, vt vasa sacra, sacre imagines ac reliquie Sanctorum, itemq; sacramenta & multa alia. Violari autem potest res sacra. Tum commisione per actionem contrariam cultui illi, ad quem ea destinata est: quo modo per fornicationem violatur votum castitatis. Tum omissione illius cultus in quem res ipsa destinata est: qua ratione is violat votum de elemosyna, aut peregrinatione facienda, qui hanc, illamve suo tempore facere omittit.

Congruenter vero his distinguuntur quatuor sacrilegij species, quarum prima consistit in violatione personæ siue propriæ siue alienæ; ad eamq; pertinet 1. violatio votorum personalium, de quibus suo loco in præced. lib. Secundo, verberatio Clerici vel Monachi: quæ seuera excommunicatione punitur lata in cap. Si quis suadente diabolo 17. q. 4. (de qua appendicem addidimus ad calcem primi libri) aliaque vexatio contra priuilegium quod dicitur canonis. Tertio, vctigalium & onerum aut gabelarum exactio ab Ecclesiasticis personis, cum hæc ab illis

funt

sine iure ipso immunes, prout à nobis expositum est in præced. lib. 13. num. 229. & tradit Syluest. in verbo Immunitas 1. quæst. 4. & duabus sequentibus. Quarto earumdem personarum vexatio contra priuilegium quod dicitur fori, à qua vexatione acetiam à præcedenti, protegentur per plures canones bullæ Cœnæ Domini, de quibus in præced. lib. 9. late. Postremo, furtum rerum quas persona Ecclesiastica possidet titulo Ecclesiastico: vt Parochus oblationes factas suæ Ecclesiæ; quas si quis ei furaretur committeret sacrilegium: non item si furaretur gladium ipsius, aut aliud quod possidet alio nomine, quam Ecclesiæ.

Secunda species sacrilegij contingit, cum fit iniuria loco facti: ad cuius notitiam si cui non sufficiant dicta à nobis in præced. lib. 14. cap. 6. cum de circumstantia loci ageremus, ei satisfacere poterit Suarez in tomo 2. de religione, lib. tertio tredecim capitibus distincto, persequens quæ ad hanc sacrilegij speciem spectant. Addatque si volet quæ tractat Thomas Sanchez de matrimonio lib. 9. disput. 15. Tertia autem species consistit in iniuria temporis, diuine festi ad quam pertinentia satis intelliguntur ex dictis in duobus præcedentibus capitibus.

57. Quarta denique consistit in iniuria quæ fit rei factæ, prout à persona facta, loco & tempore sacro (ex quibus antememoratæ sacrilegij species cõstituuntur) distinguitur: quo modo quædam res dicitur facta, quia sanctitatem efficit, vt sacramenta: quædam vero, quia est rerum sacrarum administrandarum instrumentum: vt vestes, vasa, & ornamenta facta: quædam autem quia significat quiddam factum, vt verbum diuinum: vnde dicitur facta Scripturæ: quædam potro, quia res factas representat, vt imago Christi: quædam præterea, quia est particula sacrorum, vt reliquie, quædam demum quia dedicata est ad sustentationem sacrorum ministrorum vt bona Ecclesiæ.

Vnde ad eandem quartam speciem pertinent. Primo omnis iniuria, & abusus sacramentorum, eorumque indigna administratio & perceptio: vt si quis scienter omittat in confessione aliquod peccatum suum mortale, de quo nondum est confessus: aut in malo statu sacrosanctam Eucharistiam sumat, & sic de aliis, quæ attinguntur in sequenti tomo cum de sacramentis ipsis agetur. Secundo pertinet abusus verborum sacræ Scripturæ: siue ad stabiliendas hereses, siue ad superstitiones, siue ad facetias & amatoria, de quo abusu statutum habetur in Concil. Trident. sess. 4. in fine his verbis. Posthæc temeritatem illam reprimere volens, sancta synodus, qua ad prophana quæque conuertuntur, & torquentur verba & sententia sacræ Scripturæ: ad securitiam scilicet, fabulosa, vana adulationes, detractiones, superstitiones impias, & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famulos: mandat & præcipit ad tollendam huiusmodi irreuerentiam & contemptum: ne de cætero quisquam quomodolibet verba Scripturæ factæ ad hæc & similia audeat vsurpare, vt omnes huius generis homines temeratores, & violatores verbi diuini, iuris & arbitrij pœnis, per Episcopum coercantur. Hæc Concilium.

Pertinet tertio, mala tractatio vel contractio imaginum sacrarum: si fiat, vel vt Sancti per eas non colantur, vel ex ipsorum contemptu, prout fit ab hæreticis; vel si indecore pingantur aut sculpantur: maxime spectando lasciuiam mundanam: quæ in illis, sicut & in Ecclesiastico cantu, in primis damnatur. Pertinet quarto mala tractatio reliquiarum; qua, vt non colantur, indecore habentur, aut dissipantur.

Pertinet quinto abusus & violatio sacrorum vasorum & ornamentorum: vt si quis vtatur illis ad profanum vsu: vt calice consecrato ad portandum in mensa: sicut fecit Balthasar vasis templi Ierosolymitani: aut ex vestibus factis conficiat sibi caligas, aut thoraces sicut multi hæretici fecerunt. Pertinet sexto abusus eorum qui bona deputata sustentationi ministrorū Ecclesiæ sibi vsurpant, siue illa mobilia sint siue immobilia: nam tales in multis canonib. 17. quæst. 4. dicuntur sacrilegi. In quorum numero esse censendi sunt, qui pecuniam legatam Ecclesiæ

non soluunt: item qui decimas surripiunt vel detinent, 16. quæst. prima, cap. Decima.

Pertinet postremo irreuerentia omnis quæ committitur in recitando vel canendo officio diuino, obeandisque sacris ceremoniis, in quibus consistit adoratio externa, quæ corporis gestu Deo exhibetur. Aduerte enim, quod genaflexione, capitis apertione, & inclinatione, manuum aut pedum osculo, corporis in terram prostratione, aliisque similibus honorantes alios, retemur nostram submissionem, & alterius excellentiam. Cui si talis externa submissio deferatur intendendo testari ipsius diuinitatem, ea dicitur cultus lætæ, & est huius loci maxime propria: sin deferatur alicui tanquam amico Dei, dicitur cultus dulciæ, & huc quoque spectat: sin demum vt viro sapienti, potenti, &c. dicitur cultus obseruantia politicæ, nec continetur ceremonia sacra de qua hic agitur.

Cæterum sicut non omnes res memoratæ sunt eadem ratione factæ (non enim dubium est quin sacramenta sint alicui sacra, quam vasa & vestes, quibus administrantur) ita nec sacrilegia omnia sunt eiusdem speciei, sed eiusdem solum generis: vnde ad declarationem illoctum in confessione, requiritur vt attingatur materia ipsorum. Aduertit vero obiter, posse quidem inter easdem species numerari simoniam, qua res externo cultui Dei sacratæ violantur, cum venduntur & emuntur pro pecunia: ita vt tractatus illius adiungi huic poterit: sed is in alium commodiorem locum differendus videtur: puta in sequentem librum 23. in quo agendum est de illicitis modis acquirendis.

Sacrilegium autem, peccatum esse mortale contingit tribus maxime modis. Primus est, quando procedit ex contemptu rei factæ, vel cultus in quem ea referuntur cuiusmodi sunt hæreticorum sacrilegia; cum facta vasa & sacramenta, altaria, & templa, imagines, & reliquias Sanctorum violant, proteunt, vastant; Clericos aut Religiosos contumeliis afficiunt & male tractant.

Secundus est, cum in materia grati fit aliquid sponte, quod habet specialem repugnantiam cum rei sanctitate: vt eam habens votum castitatis fornicatur, aut in die festo longam opus seruale exercetur. Dico in materia grati: quia materia leuitas in hoc peccato sicut in aliis excusat à mortali. Dico item, quod habet specialem repugnantiam: quia cum generali repugnantia, est de se solummodo veniale. Sic enim sacrilegium quod in loco sacro committitur in eundo illic contractum illicitum aut detrahendo alicui censetur alia peccata aggravare solum venialiter. Tertius est quando scienter aut ignorantia tantum crassa, fit aliqua notabilis iniuria rei factæ: vt censetur fieri sacramento, male baptizando, male consecrando, male absoluendo à peccatis, ordinem suscipiendo in irregularitate, aut in excommunicatione.

59. Porro inter sacrilegos, excommunicationem ipso facto incurrunt Clericorum aut Monachorum percussores, per cap. Si quis suadente diabolo 17. quæst. 4. quod à nobis (vt iam ante monuimus) alias tractatum est satis fufle. Deinde qui gubellas, collectas, & alia id genus onera imponunt Clericis vel imposita exigunt aut exigi curant, absque Papæ concessione: cuius excommunicationis explicationem habes in præced. libro 9. cap. 16. Lege etiam Concil. Trident. sess. 22. cap. vndecimo. De reform. quoad bonorum Ecclesiasticorum porumque locorum inuadentes.

60. Postremo, qui effringunt ac simul spoliant Ecclesiam vel alium locum factum. Quæ excommunicatio habetur ex cap. Conquesti, De sententia excom. illiusque explicationem persequuntur Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 5. §. casus sextus Syluest. in 7. num. 16. Tabientis in 3. casu sexto, Caietanus in cap. 21. Diuus item Anton. 3. par. tit. 24. cap. 12. ac Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 94. & latius præ cæteris Suarez ad tertiam partem D. Thomæ tomo 5. disput. 22. sect. 2. num. 4. & aliquot sequentibus. Vbi bene disputat, quod non modicam habet difficultatē, num sit excommunicatio lata ipso iure, an tantum ferenda à Iudice. Pro praxi autem sufficit nobis continu-

nem sententiam esse, ut idem notat, quod sit lata ipso iure. Vbi autem expressum habeatur eiusmodi ius, idem Suarez inquitens, aliquot canonum subtili discussione, tandem compellitur cum ceteris dicere, censendum sufficere expressum in proposito cap. Conquesti: in quo cum Summus Pontifex dicat, *excommunicatos nuntietis*, supponat latam excommunicationem. Licet enim verba ea indicent actionem per hominem exercendam: in rigore tamen important excommunicationem latam, qua innodati sunt, qui præcipiuntur denunciari excommunicati. Cum autem non inueniatur lata in antiquioribus iuribus, Pontifex ipse existimandus est illam virtute, seu implicite ferre, eo ipso quod iubet prædictos criminosos denunciari excommunicatos. Nec enim alienum est ab Ecclesiæ usu, inquit bene Suarez ut excommunicatio feratur expressione effectus eam supponentis; ut cum dicitur, si quis tale quid fecerit, nouerit se à communione fidelium alienum: aut cum eo ceteri non communent. Et cum sit natura comparatum, ut causa præcedat effectum suum: certe hoc ipso quod excommunicationis denuntiatio ponitur, excommunicationem ipsam præcedere ponendum est, utpote quam supponit tanquam causam suam.

Materiam eiusdem excommunicationis consistere in duabus actionibus: nempe in fractione Ecclesiarum, & in earumdem spoliatioe habetur ex ipso cap. Conquesti: in quo Summus Pontifex dicit Excommunicatos denuntietis. Quos vero intelligat habetur ex narratione facti ibidem præcedentis cum dicitur. Quasdam Ecclesias violenter confregissent, easque spoliare minime dubitant.

Aduerte autem primo, in vnaquaque earumdem actionum, illam quantitatem sufficere ad excommunicationem, quæ suffecerit ad peccandum mortaliter in materia sacrilegii, quæ vix deest fractioni Ecclesiæ: utpote quæ sit de se valde iniuriosa. Neque necessarium est ad id, ut Ecclesiæ spoliatur omnibus bonis quæ in ea sunt, vel ut fractio plane enormis sit. Ita ut nomine spoliatioe, inquit Suarez num. 11. hic intelligenda sit quælibet rapina vel furtum graue; & nomine confractionis quæuis violenta apertio Ecclesiæ, facta siue rumpendo murum, siue feras confringendo. Adde & siue suffodiendo parietem siue frangendo fenestram vitream, siue tectum perforando, siue cardines, aut alia quibus ostia tenentur firmata, reuellendo. Aduerte secundo, quod authores supra memorati annotant & ante eos Panormit. post glossam ad idem cap. Conquesti, utramque propositam actionem necessariam esse, nec alterutram sufficere ad incurrendam excommunicationem de qua agimus. Ratio sumitur ex coniunctione copulatiua, cum qua exprimi patet ex verbis ante relatis. Illa enim efficit, ut quæ dicuntur, intelligi debeant coniunctim; sicut distinctiua, ut separatim.

Ex qua doctrina inferitur primo, eum qui clauæ adulterina, aut surrepta, aut vi extorta referauerit Ecclesiam, etiam si illam spoliare non incurrit in hanc censuram, quam esse omnium sententiam notat Nauar. loco cit. Ratioque est quia frangendi verbum in sua significatione includit violentiam, quæ non contingit aperiendo clauæ.

Inferitur secundo, nec eum qui peruerso quidem animo effringendi & spoliandi adiit Ecclesiam; sed inuentam iam effractam, aut alia via apertam, spoliare, non enim est effractor actu externo cui imponitur proposita excommunicationis, sed tantum voluntate. Hocque locum habet quantumuis ingressus frangat cistam in qua reconduntur res, aut frangat calicem vel imaginem vel vestem sacram, ut commodius asportet: quia talis fractio, licet graue peccatum sit, non est tamen Ecclesiæ fractio, quæ punitur hac excommunicatione. Inferitur tertio, Iudicem sæcularem frangentem fores Ecclesiæ, ut delinquentem in ea receptum extrahat, non incurrit in hanc censuram, quia licet sit fractor, non est tamen spoliator Ecclesiæ, cum nihil tollat de spectantibus ad ipsius dominium, etiam si contra libertatem ipsius agat.

Inferitur quarto, respondendum esse distinctione, ad

dubium, An effringens & spolians sacramentum innodetur hac excommunicatione: nempe innodari, si sacramenta ipsa sit coniuncta Ecclesiæ; non autem si sit disiuncta. Nam, ut bene docet Suarez loco citato, coniuncta comprehenditur nomine Ecclesiæ, iuxta illud quod dicitur in cap. Si ciuitas, De sentent. excomm. in 6. cum interdicitur Ecclesiæ, eodem Ecclesiæ nomine venire capellam & cimiterium contiguum Ecclesiæ. Inde enim intelligitur in materia censura, licet odiosa, nomen Ecclesiæ posse interpretatione ad contigua extendi, in eiusdem fauorem Ecclesiæ: cuius dignitas exigit ut contigua, statim illius sequantur. De disiunctis autem idem dicere non est consentaneum: quia cum nihil determinetur de distantia, quantumcumque spatium ea distent ab Ecclesiæ, fractio aut spoliatio ipsorum censenda est Ecclesiæ nomine comprehensa, quod rationi consentaneum non est; præsertim in materia valde odiosa, qualis est presentis excommunicationis, referuatæ Summo Pontifici.

Aduerte tertio, hic (ut & in communi usu) nomen Ecclesiæ sumi quidem præcipue pro templo dicato, consecratoque Episcopi autoritate: extendi tamen ad monasteria, hospitalia, & alia loca per Episcopum consecrata prout ex Panormit. habet in eodem num. 94. Nauar. argumento cap. Ad hæc, De religiosis domibus: vbi talia loca in eo æquiparantur Ecclesiis quod non debeant ad mundanos vsus transferri; quod etiam Suarez habet in seq. num. 13. Ex quo in præced. num. 12. aduerte 4. ad actionem spoliatioe Ecclesiæ non esse necessarium committere proprie dictum furtum vel rapinam, sed sufficere quocumque modo priuare Ecclesiam suis bonis, seu graue damnum illi in eis inferre: nam satis dicitur spoliare Ecclesiam qui licet res ipsius non efferat secum, eas tamen ibi destruit: ut qui ibi comminuit imagines, incendit vestes sacras aliæque id genus facit: etiam si nihil exportet, nam spoliatio vera est, non modo facta per furtum & rapinam, sed etiam per quodcumque aliud genus iniuriæ. Si igitur cum fractione facta ad ingrediendum in Ecclesiam, coniungatur huius damnificatio in bonis ipsius pertinentibus ad vsum officiorum diuorum, vel ad ornatum aut thesaurum ipsius, presentis excommunicatio incurritur.

Aduerte postremo excommunicationem istiusmodi, post denuntiationem eius, referuatam esse Papæ per illa verba in ipso cap. Conquesti. Excommunicatos denuntietis, & faciatis licet excommunicatos archiepiscopi vitari, donec Apostolico se conspectui præsentent. Ante denuntiationem vero non esse, referuatam insinuat Caiet. in fine citati cap. 21. & teneri potest per benignam interpretationem propositi capituli: cuius verba proxime relata continent quidem latam excommunicationis sententiam, prout dictum est antea: sic tamen ut aperte iudicent referuationi Papali præexigi denuntiationem; quandoquidem non simpliciter excommunicatos, sed denuntiatos Pontifex mandat vitari donec conspectui se Apostolico præsentent: ad absolutionem scilicet à tali vinculo consequendam. Videri potest Suarez loco citato num. 14.

CAPVT VLTIMVM.

De priuilegiis, & iuribus clericorum tanquam ministrorum diuini cultus externi publici.

DE priuilegiis, & iuribus Clericorum dicendi hoc loco ratio datur: non modo quod eorum notitia faciat ad plenam rationem iudicandi de peccato sacrilegij; sed etiam quia & ipsa sunt de numero eorum, quæ ad externum Dei cultum publicum instituta esse censentur, tanquam leuamina onerum in tali cultu subeundorum à Clericis ad illum deputatis; quemadmodum nomen eorum indicat. Dicuntur enim Clerici à nomine Græco κληρικός quod sortem vel hereditatem significat: eo quod (ut ex Isidoro habetur distinct. 21. cap. 2. & ex D. Hieronymo 12. quæst. 1. cap. Clericus, & cap. Duo sunt) tanquam ij, qui ad sortem seu hereditatem Domini IESU spectant: utpote qui diuino cultui consecrati, procurandatum ad idem cultum spectantium rerum sacrarum sollicitudinem susceperint.

Propo-

Propoñemus autem primo, priuilegia ipsa Clericorum. Deinde aliquid dicemus de eorum iuribus, quæ vocari solent beneficia Ecclesiastica; & demum de iis quæ decimanum nomine intelliguntur.

SECTIO I.

De Priuilegiis Clericorum.

S V M M A R I V M.

61. Priuilegia Clericorū quædam sunt canonis, & quædam fori.
 62. Quæ sint prioris generis.
 63. Quæ posterioris generis.
 64. Talibus priuilegiis Clericus renuntiare non potest.
 65. In tribus casibus Clericus in manus laici iurare non potest.
 66. Clericus vocans in ius, coram Iudice laico alium Clericum peccat mortaliter; & quando de Iudice iudicante vocatur, idem sit dicendum.
 67. Talia priuilegia nulla lege aut consuetudine tolli possunt sine Papæ autoritate.
 68. Neque item præscriptione etiam longissimi temporis.
 69. Papa non potest cum laicis dispensare circa priuilegia, exemptiones, & immunitates Clericorum sine horum consensu.
 70. Casus aliqui excepti.
61. Priuilegia plurima sunt istiusmodi: quæ omnia Concilium Trident. in sess. vltima cap. 20. De reformat. in nouat. Reuocantur vero ad duo genera, nam quædam sunt spiritualia, quæ cum spectent ad ius canonicum, dici solent priuilegia canonis: quædam vero temporalia, nempe immunitates & exemptiones à iudiciis, muneribus, & oneribus ciuilibus, quæ ex eo quod spectent ad forum ciuile, dicuntur priuilegia fori.
62. Prioris generis autem quædam ad bonorum acquisitionem spectant; vt quod soli Clerici possint beneficia Ecclesiastica habere ex cap. Cum adeo, De re script. & ex cap. Literis, De transact. & ex cap. 2. De institutionibus. Item quod soli possint habere officium Ecclesiasticum vel iurisdictionem seu potestatem aliquid statuendi in Ecclesia ex cap. In noua actione, & ex cap. Non placuit 16. quæst. 7. & ex cap. Decernimus, De iudiciis. Quædam autem spectant ad malorum depulsionem: vt illud, quo in cap. Si quis suadente diabolo 17. quæst. 4. subicitur is excommunicationi, qui in Clericum violentas manus iniecerit.
63. Posterioris generis vero sunt illa, quibus eidem censuræ, aliique pœnis subiiciuntur, quæ derogant Clericorum priuilegiis & immunitatibus. Talia, quantum huic instituto sufficere videbatur, tractata sunt antea lib. 13. numer. 229. & pluribus in præced. lib. nono. in expositione canon. decimi quarti, & sequentium Bullæ Cœnæ Domini.
64. Meminisse autem debent Clerici non esse sibi liberum, renuntiendo talibus priuilegiis, se subicere laico iudici: ex cap. Si diligenti, De foro competenti; vbi ratio tangitur, quod ea indulta sunt non quidem personis priuatis, sed communiter toti ordini clericali: neque priuatorum pacto derogetur iuri communi: vnde fit, vt talis renuntiationi illi sit & inualida, etiam si firmata sit iuramento: quod non obligat: quoniam illa sine peccato seruari nequit ex eodem cap. Si diligenti.
65. Adde neque esse illis permissum iurare in manibus laici, ex cap. penult. 22. quæst. 5. Quod in præced. libro 18. num. 17. annotauimus, verum esse solummodo in tribus casibus, quorum primus est; cum iuramentum exigitur præstandum laico tanquam superiori. Alter, cum exigitur iuramentum calumniæ. De quo dictum est in præced. libro 18. cap. 8. sectione posteriore. Tertius casus est, cum in actu testificandi iuramentum exigitur, de quo vidè dicta in memorato num. 17.
66. Adde quoque ex citato cap. Si diligenti, & ex cap. Inolita, & ex cap. Placuit 11. quæst. 1. non esse licitum Clerico vocare in ius alium Clericum coram Iudice laico: idque esse peccatum mortale tam in Clerico vocante, quam in

Iudice iudicante, prout Syluest. in verbo Iudex. t. quæst. 2. num. 3. notat; & ostendunt pœnæ graues, quas iidem canones statuunt, ob ipsum imponendas, tum amissionis eius quod euictum fuerit tali iudicio, tum depositionis à suo loco seu gradu dignitatis, tum demum excommunicationis. Quas tamen pœnas aduerte non incurrit ante condemnationem Iudicis, vt notat glossa ad citatum cap. Si diligenti, verbo. Causam perdant: Neque eas in Iudice laico (quod addit Syluest. in sequenti num. 4.) habere locum: tum quando Clericus iudicandus traditus fuerit curiæ seculari: tum quando ad tale iudicium interuenierit Episcopalis auctoritas, vel alterius qui in Clericum iudicandum habuerit iurisdictionem quasi Episcopalem; tum demum in casibus exceptis, de quibus egimus in præced. libro 9. in explicatione 15. excommunicationis bullæ Cœnæ Domini notab. tertio seu num. 351.

Nota vero, quod etiam olim Iudex laicus poterit Clericum ad suum forum trahere de licentia Episcopi, iuxta cap. Clericum 11. quæst. 1. id tamen, vt ibidem glossa finali notat, iam reuocatum est per cap. Si diligenti, De foro competenti. Nihilominus quando Ecclesiasticus (cui eiusmodi licentia dari permittitur in cap. Significasti, eod. tit.) non adeit iuris idoneus, potest adhuc Episcopus laicum constituere Iudicem delegatum (non item Ordinarium) in causa sui Clerici mere temporalis ex glossa ad cap. 2. De iudiciis, verbo Non presumant. Ratio esse potest tum necessitas vrgens; tum quod prohibitio dandi talem licentiam fuerit tantum vt laici impedirentur sibi assumere tractationem spiritualium, prout eadem glossa insinuat congruenter eidem capitulo.

Ceterum proposita priuilegia nulla lege, vel consuetudine posse tolli sine Papæ autoritate, habetur ex cap. Clerici, De iudiciis. Ratioque est, quia tam lex, quam consuetudo irrationabilis, nullam habet vim: quadoquidem, vt D. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 4. notat, lex habens vim, accipit eam à lege æterna, à qua deriuatur, iuxta illud Proverb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Irrationabilis autem non deriuatur à lege æterna, vt manifestum est. Iam quod ea, de qua loquimur, lex vel consuetudo irrationabilis censenda sit, patet ex eo, quod nequeat seruari sine peccato mortali, eoque tam graui, vt pro illo excommunicatio ipsa factio incurtenda sit, imposita per cap. Nouerit, De sententia excommunicationis, & canonem 15. Bullæ Cœnæ Domini.

Neq; opponi potest legitima præscriptio, ex qua consuetudo vim acceperit. Nam talis hequit hic locum habere. Primo enim debet in ea, ex cap. finali, De præscriptionibus, esse bona fides; quam certum est abesse in casu proposito: in quo ageretur, & contra ius tam ciuile quam canonicum, & contra communem Ecclesiæ praxim. Debet præterea esse iustus titulus, ex cap. Si diligenti, De præscriptionibus: quem laicus aduersus priuilegia Clericorum habere non potest, vsurpatione bonæ fidei, & longissimi temporis: quoniam talis communi iuri repugnat, iniustaque est notorie, ac proinde iustum titulum dare nequit. Videtur potest glossa ibidem, verbo, Iustus titulus. Nec item potest habere Clericorū donatione sine autoritate Papæ: quoniam ea nihil valet, etiam si interuenierit iuramentum, ex cap. Si diligenti, De foro competenti. Et ita in cap. Causam, De præscriptionibus, statuitur, nulla præscriptione temporis vel concessione Ecclesiastica, aut secularis personæ, posse laicis decimas detinere. Quodque dicitur de decimis, pari ratione dicendum est de cæteris rebus Ecclesiasticis: nempe laicos contra priuilegia Clericorum eas præscribere non posse: atque non aliter, quam per priuilegium seu dispensationem Papæ detinere posse. Postremo debet præscriptio esse cum possessione quieta non interrupta, ex cap. Sanctorum, & cap. Illud, De præscript. qualem laici violantes priuilegia Clericorum prætereire non possunt: cum quotannis per Bullam Cœnæ Domini Ecclesia illis resistat, fulminando in eos seuerissimam excommunicationis sententiam.

Superest monendū vt Papa legitime cum laicis dispense circa priuilegia Clericorum, requiri horum consensum, quando illa fuerint aliquo modo iuris diuini; vt censetur

tur immunitates & exemptiones Clericis ipsis concessa ab Imperatoribus, aut ab aliis Christianis Principibus in suis terris. Nam quod in rebus temporalibus contingit, ut quamuis ea humano iure acquirantur, tamen acquiritæ nō possunt à Domino non consentiente tolli sine ipsius iniuria, diuino iure prohibita. Ita licet priuilegia Clericorum, quæ exemptiones & immunitates dicuntur, prouenerint ipsis beneficio Christianorum Principum, postquam tamen data sunt, non possunt sine sacrilegio (quod peccatum est diuino iuri aperte repugnans) ab eis auferri: prout habetur ex multis canonibus 12. q. 2.

Et certe recta ratio dicat (& ideo ius diuinum naturale) illud quod omnes tangit, debere ab omnibus approbari. Vnde diplom. pro regula habetur de regulis iuris, in sexto, regula 29. Itaque ad excusationem à tali peccato, oportet cum Papa consensu, quem ius canonicum requirit, concurrere consensum Clericorum, quorum interest, tanquam iure diuino requisitum; & ut ea in re cesset iniuria; iuxta illud, Scienti & consentienti non fit iniuria neque dolus; quod habet regula 27. iuris in 6. Satis esse vero ut consensus sit debitus, licet non sit expressus; argumentum est, quod Summus Pontifex, quando Ecclesie necessitas, aut ipsorum Clericorum culpa exegerit, possit eis etiam nolentibus derogare in talibus priuilegiis. Sic enim multi dantur casus, in quibus Clerici criminosi, in iure canonico illis priuantur. Eos proposuimus, & quantum sufficere videbatur huic instituto, exposuimus: tum lib. 9. in explicatione canonis vltimi Bullæ Cœnæ Domini notab. 4. tum in explicatione cap. Si quis suadente Diabolo 17. quæst. 4. tradita in appendice ad primum librum primæ partis cap. 18. sub finem.

Sunt autem isti: Primus, cum Clericus fuerit degradatus, aut depositus realiter. Secundus, cum initiatus fuerit tantum prima tonsura, aut minoribus ordinibus: etsi enim priuilegio canonis gaudere possit (quod à Congregatione Cardinalium responsum esse bene testatur Paulus Comitolus in lib. 6. Responsum Moral. quæst. 20. num. 2.) non tamen priuilegio foret ex Coneil. Trident. sess. 23. cap. 6. De reformatione, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat aut habitum & tonsuram clericalem gerens, alicui Ecclesie de mandato Episcopi inferuiat, aut in Clericorum seminario, aut in aliqua schola vel vniuersitate de eiusdem licentia versetur tanquam ad maiores ordines promouendus. Tertius, cum Clericus se facit ioculatorum. Quartus, cum se miscet enormitatibus. Quintus, cum inuenitur in flagranti delicto, vel in illius præsentis periculo. Sextus, cum est bigamus, hoc est, qui vel viduam duxerit, vel secundam uxorem virginem, sicut priorem. Septimus, cum neq; tonsura neque vestium genere quidquam præ se fert de clericatu, nec tertio monitus ab Episcopo se emendat. Octauus, cum coniugatus, aut cœlebs quidem, sed incedens ut laicus, sine tonsura & habitu clericali exercet officia macellariorum, tabernariorum, & similia Clericis prohibita, nec ter etiam monitus se emendat. Nonus, cum post crimen commissum effectus est Clericus in fraudem, ut effugeret iudicium seculari. Decimus, cum impune debaccharetur in cadem laicorum, nec ipsius superior Ecclesiasticus veller remedium adhibere.

SECTIO II.

De Beneficiis Ecclesiasticis.

SUMMARIUM.

- 72 Agentes de beneficiis Ecclesiasticis.
 73 De nomine beneficii quod ad res Ecclesiasticas translatum sit à seculari militia.
 74 Vnde cœperint Ecclesiastica beneficia.
 75 Quatenus beneficia sunt instituta iure humano.
 76 Quatenus diuino.
 78 Licetum est Ecclesiam esse opulentam: nec licet laico earum bona vsterpare, eo quod Ecclesiastici illis male vtantur.
 78 Explicatio eius quod in definitione beneficii dicitur, ipsum esse ius percipiendi bona Ecclesiastica.

79 Explicatio eius quod in eadem sequitur, toto vita tempore constitutum ab Ecclesia.

80 Explicatio reliquorum quæ in eadem habentur.

81 Pensio clericalis non est beneficium, & modi quibus cognoscitur esse ius ad bona Ecclesiastica, esse proprie beneficium.

82 Diuisio beneficii Ecclesiastici in suas species.

DE his in iure canonico, pauca quidem apud Gratianum habentur, & satis confuse causa 1. quæst. 2. & 3. & causa 21. quæst. 1. & 2. sed in aliis libris eiusdem iuris, multi sunt tituli, qui ad ea pertinent: ut De electione, De iure patronatus, De præbendis, De concessione præbendæ, aliquotque alii quos quisque per se facile obseruare poterit. Præter eiusdem iuris interpretes & Summarios plenam de illis tractationem instituunt Ioannes de Seta in tractatu quadripartito quem inscripsit de beneficiis, & Rebuffus, qui composuit praxim beneficiorum, Corasius, qui paraphrasim in vniuersam sacerdotiorum & beneficiorum materiam quatuor partibus distinctam elaborauit: quibus ex recentioribus accesserunt tum alij, tum Petrus Gregorius in lib. 17. Syntagmatum iuris, & in lib. 1. Partitionum iuris canonici tit. 27. 28. & 29. tum ex nostris, Ioannes Azor in 2. parte Moral. Instit. à libro tertio ad decimum, latissima tractatione: breuiore vero, Leon. Lessius De iust. & iure lib. 2. cap. 34. Nos ea ex quibus pender iudicium de peccatis, differemus in sequenti tomo, in quo cum diceret de sacramento ordinis, illa erunt tractanda; tanquam scitu necessaria ad plene ferendum iudicium de peccatis initiatorum ipso ordinis sacramento: contenti hic attigisse, quæ spectant ad illa quoad se; vnde intelligatur, quod est huius loci proprium; ipsa de se sufficientem sacrilegij materiam esse. Ac quæ se offerunt in præsentiarum consideranda sunt nomen, origo, propria ratio seu natura, & varietas beneficiorum Ecclesiasticorum.

De nomine §. 1.

BENEFICIJ nomen generaliter significat gratiam, aut munus seu benefactam alteri collatum: vñ autem receptum est, ut etiam absolute prolatum, sumatur pro iure percipiendi prouentum, seu certam portionem bonorum Ecclesie, propter ministerium Ecclesiasticum: nonnumquam etiam pro ipso prouentu.

Translatum fuit vero ad res Ecclesiasticas, à seculari militia, prout Azor tradit in memorato lib. 3. cap. 1. q. 1. Olim enim indulgentia Principis prædia quædam ac possessiones militibus emeritis tribuebantur (prout intelligitur ex tribus diuersorum Imperatorum constitutionibus, quæ habentur in lib. 11. Codicis, titulo 59.) ut cæteri eo beneficio allecti, & deuincti, animosiores ad tutelam Rempub. redderentur. Eum ergo morem imitatis pastores Ecclesiastici, prædia possessionesque ob ministerium Ecclesie singulis ministris adscriptas, vocauerunt beneficia; ob magnoam quam cum militaribus illis beneficiis affinitatem habere cernebantur. Nam dantur ad cœlestem militiam destinatis, quales sunt Clerici, iuxta cap. Christianis, 11. quæst. 1. sicut illa dabatur destinatis ad militiam terrenam; & sicut militaria beneficia de bonis publicis autoritate Principis constituta, dabantur gratis solis militibus: sic etiam beneficia Ecclesiastica, ex Ecclesie bonis, quæ erant olim communia, instituta à Papa, vel ab Episcopo, debent gratis dari solis Clericis.

De origine beneficiorum Ecclesiasticorum §. 2.

DVO hic occurrunt docenda. Alterum vnde cœperint Ecclesiastica beneficia. Alterum, quo iure instituta sint. Ac de priori norandum est; initio nascentis Ecclesie Christianos Ierosolymis cœpisse simul viuere, collataque in commune substantia sua; tantum cuique tributum esse, quantum ei sufficeret ex cap. 1. Actuum Apostolorum: etiam alicubi nonnulli propria retinuerunt prout intelligitur ex cap. 9. posterioris ad Corinth. Quod etiam laici postea communiter fecerunt, & soli Clerici vixerunt in communi sub cura & obedientia Episcoporum, prout

colligi-

colligitur ex causa duodecima quæst. r. per aliquot Canones, & ex Canone 39. Apostolorum. Atque tandem ipsi etiam Clerici in communi viuere desierunt: indeque factum est vt singulis ad sustentationem suam portiones assignarentur ex decimis & oblationibus, alijsq; bonis, quibus Principes & alij fideles pro sua in Deum pietate dotarunt Ecclesias: attribuendo eis redditus, castra, villas, & oppida cum suis prædijs: cuiusmodi portiones appellatæ sunt nomine beneficiorum, propter rationem in præcedenti §. allatam. Ex quibus satis patet prius propositum.

75. Posteriori autem distinctione explicatur: nam in beneficio spectare possumus primo, ius percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ ob Ecclesiasticum officium; quale est administrandi Sacramenta, celebrandi Missam, canendi in choro, dicen- di horas canonicas, vel exhibendi aliud ministerium in Ecclesia institutum, siue à Christo, siue ab Apostolis, siue à Papa, siue à Concilijs. Spectare possumus secundo prædia & alia bona Ecclesiæ, ex quibus fructus quotannis percipiuntur. Quæ posteriori consideratione, dubium non est beneficia instituta esse iure tantum humano. Quod enim Ecclesia talia prædia & bona habet, tantum est ex eo quod Pontificum supernaturali auctoritate, & de Principum & populi consensu ea facta sint sacra seu religiosa, ac spiritualibus annexa, tanquam sacris vñibus diuinisq; ministerijs (vnde dicitur bona Dei) destinata: siue ad templorum fabricam & ornatum; siue ad Clericorum Dei ministrorum sustentationem; & splendorem dignitati eiusque conuenientem. Ad instar scilicet veteris legis, in qua ex Dei præcepto decimæ & primitiæ soluebantur Leuitis in eundem finem, ex cap. 18. Numer. sub finem, & ex cap. item 18. Deuter. in principio, & ex cap. 44. Ezechielis sub finem; adeo vt eiusmodi prædia & bona censenda sint spiritualia, perinde ac decimæ & oblationes; cum similiter instituta sint in subsidium & alimentum ministrorum Dei.

Quod vero Canonistæ talia appellant bona temporalia, non alia ratione admittendum est, quam quod etiam si bona sint sacra, quatenus auctoritate Ecclesiæ destinata sunt vñibus sacris & diuinis: interdum tamen bona sunt habentia annexam iurisdictionem & gubernationem temporalem, quæ per laicos ex commissione Prælatorum eam habentium, solent exerceri.

76. Priori ergo consideratione beneficia instituta sunt iure diuino, eoque naturali. Nam ratio naturalis dicit, vt Deum esse, ita & colendum esse: tum precibus, tum etiam publicis muneribus; id est, sacrificijs in recognitionem summæ omnium maiestatis, omnia gubernantis; & ad actionem gratiarum pro liberalissime ab eo acceptis immensis beneficijs, atque ad impetrationem depulsionis malorum nobis impendentium. Ad sacrificia autem requiruntur Sacerdotes tanquam personæ publicæ illis addicte, iuxta §. Huius studij L. i. ff. De iustitia & iure. Sacerdotibus vero de iure naturali sup- peditandam esse annonam: argumento est, quod id factitatum sit, non tantum in vera religione, sed etiam in falsis; vt ex sacris etiam literis patet Genesis 47. vnde habetur Sacerdotes Egypti nutritos fuisse publicis annonis; & Iudicum 17. vnde habetur quod Michas sicut sibi fecit idolum; ita quoque sibi Sacerdotem constituisse, eique dedisse in stipendium 10. argenteos cum duplici veste & annuo victu. Et certe negari non potest de iure naturali esse, vt iuxta Apostolum in priori ad Corinth. capit. 9. qui altari deseruiunt, de altari viuunt. Pro quo facit cap. Cum secundum Apostolum, De præbendis. Procedit autem solum quoad portionem necessariam ad ministri sustentationem: nam quoad portionem quæ ultra eandem sustentationem est, Ecclesiastica beneficia non videntur alio iure, quam Ecclesiastico instituta.

77. Quam institutionem nihil est quod quis reprehendat. Etenim collegia Ecclesiastica non debent deterioris conditionis esse quam ciuitates: cum summa sit ratio ea, quæ pro religione facit, ex lege, sunt personæ, ff. De rebus religiosis, & sumptibus funerum, in fine. At ciuitates etiam iam sufficientissime habeant vnde se sustentent: possunt tamen acquirere, & retinere sibi relicta titulo hæreditatis vel legati, vel donationis: ex lege hæreditatis, Cod. De hæreditibus instituentis. Ergo poterunt quoque; Ecclesiæ acquirere, volun-

tate relinquendum eis bona sua, in peccatorum suorum remissionem, & ad Dei obsequium & gloriam. Nec taliter acquisita, cum sint Christi patrimonium ex cap. Cum ex eo, De elec. in 6. §. Alioquin; debent propterea ab ipsa Ecclesia auferri per laicos eo nomine quod Ecclesiastici abutatur illis, quia cum principaliter donata sint ipsi Christo: penes ipsum est illorum dominium (vt ibidem notat glossa ad verbum, Christi) quod non perdit propter Clericorum abulum. Ad confirmationem facit quod ex cap. Tua nobis, De decimis §. 2. in fine: non ideo Ecclesiæ defraudandæ sint decimarum præstatione; quod bonis earum Sacerdotes abutantur; quia non his sed Deo principaliter debita sunt decimæ, quas proinde soluere oportet ijs quibus iure diuino sunt attributæ.

De propria ratione seu natura beneficij Ecclesiastici. §. 3.

Sufficienter definitione hac declarari videtur propria ratio beneficij Ecclesiastici: vt sit ius percipiendi bona Ecclesiastica toto vitæ tempore, constitutum ab Ecclesia ad sustentationem propriam Clerici, ratione officij spiritualis cuius præstandi potestatem habet & obligationem.

78. Primo dicitur *ius*, id est, iustus titulus, iustitiae facultas ad indicandum redditus, seu prouentus annuos, vel eorundem perceptionem non esse beneficium: quia non sunt ius; sed potius quid proueniens ex iure, tanquam effectus eius, prout indicatur per illud quod in definitione sequitur, *percipiendi bona*, additum congruenter Capitulo, Delatum, De præbendis, ad excludenda iura seu titulos Ecclesiasticos, qui non habent coniunctos redditus: quales sunt tituli illorum, qui vocantur Episcopi titulares promoti ad Episcopatum existentem inter infideles, ex quo nullos fructus percepturi sunt. Item canonicatus illi, qui iuxta cap. Dilecto §. Procurator, De præbendis, non habent redditus, sed tantum expectant futuros; vnde vocantur gratiæ expectatiuæ; & a nonnullis canonicatus in spe: quos qui habent non sunt beneficiarij donec beneficium deputatū vacauerit, & illud acceptarint, argumento cap. Quodam, De præbendis in 6. & cap. finalis, De concessione præbendæ eodem lib. vbi dicuntur tantum habere ius ad rem non in re. Cæterum hic bonorum nomine comprehenduntur non tantum redditus, sed etiam iurisdictiones, & potestates temporales, priuilegia, immunitates & quodcumque emolumentum eis annexum.

Tertio in definitione additur, *Ecclesiastica*, ad excludenda bona hæreditaria, & alia secularia quorum percipiendorum ius potest Clericus habere; atque ad iudicandas res pietate fidelium Deo oblatas: quæ Ecclesiæ auctoritate destinatae sunt ad sustentationem Clericorum Deo ipsi ministrantium. Vnde & dicuntur dicata, seu consecrata in cultum, obsequium, & honorem Dei: quia scilicet, quod ministri Dei impenditur vt ministeria diuina obeant, Deo ipsi tribui censetur: dumque ad illorum alimentum dedicatur, ad sacros vsus dedicari reputatur. Pro quo facit cap. Si quis obiecerit. i. quæst. tertia.

79. Quarto ponitur, *toto vitæ tempore*, quia cum Ecclesiasticum beneficium detur propter speciale ministerium, ad quod Ecclesiæ ministri ordinatur pro tota sua vita, iuxta cap. penult. dist. 55. ipsum sane debet esse perpetuum. Quapropter temporaria iura non faciunt beneficium: ita vt Sacerdotes qui ab aliquo Principe aut monasterio, vel Ecclesia stipendium habent ad certum tempus, vt celebrent aliquas Missas, non sunt censendi beneficii habere: vt nec pueri aut adolecetes symphoniaci; quibus ita datur stipendium, vt quando peruenerint ad maturiorem ætatem, illud eis auferatur. Vnde ipsos nec beneficiarios esse, nec teneri ad recitationem diuini officij notat Caiet. in Summula, verbo, Beneficium, in fine. Ob eandem etiam causam dicendum est, Vicarium temporalem, administratorem, conseruatorem, aut commendatarium item temporalem, non habere beneficium; sed potius officium cum stipendio temporali.

Quinto subiungitur in definitione, *constitutum ab Ecclesia*, quia sine auctoritate & institutione Episcopi non potest constitui beneficium: etiam si quis redditus suos applicet Ecclesiæ ex cap. Ad hæc, De religiosis domibus, & ex cap. Cum laici, & ex cap. Nobis, De iure patronatus. Id quod procedit

etiam si applicet pro Missis celebrandis, vel pro anniuersario, vel alio pio usu, & id in perpetuum, ex Rebuffo in praxi beneficiorum 1. par. tit. Quare instituta sint beneficia, num. 10. post Felinum ad cap. Ex parte 2. De rescriptis nu. 2. Ad quod facit Cap. Nemo 1. De consecrat. dist. 1.

80. Sexto additur, ad sustentationem, quia reditus Ecclesiastici non dantur pro officio spiritali tanquam pretium: quia id esset simonia, sed dantur tanquam alimentum ministri pro ipsius sustentatione; vt scilicet inferuiat Deo. Vnde cum in cap. finali, De rescriptis, dicitur beneficium dari propter officium: vox *propter*, non significat pretium, sed finem & connexionem: quæ iuxta antedicta in §. primo & secundo est inter beneficium & officium.

Septimo additur, *proprium*, quia ius accipiendi reditus ad sustentationem aliorum, vt pauperum, non est beneficium; nec potest esse iuxta Clemen. 1. §. Vt autem; De iure patronatus. Ideoque rectores hospitalium non debent dici beneficiarii.

Octauo super additur, *Clerici*, quoniam ea quæ dantur laicis, vt ea quæ Syluester in verbo. Beneficium 3. quæst. 4. meminit, alicubi dari nobilibus ratione paupertatis, aut seruitutis alicuius temporalis, nõ sunt proprie beneficia: cum laici non sint horum capaces, ex cap. Cum adeo, De rescriptis, & cap. Ex literis, De transactionibus: sed sunt præbendæ, seu pensiones laicæ. Ipsum autem Clerici nomen ita late accipiendum est, vt moniales, aliasq; sceminas religionem approbatam professas comprehendat, congruenter cap. Idemnitibus, De electione in 6.

Penultimo ponitur, *ratione officij spiritalis*, quoniam illa quæ dantur propter temporale officium, non sunt Ecclesiastica, sed temporalia beneficia; vt stipendium Magistris de quo in cap. & 4. De magistris, & stipendium procuratoris: quo nomine intelligitur quilibet administrator externus rerum Ecclesiasticarum ex cap. Saluator, §. In nomine 1. quæst. tertia.

81. Vltimo demum ponitur, *cuius præstandi potestatem habet & obligationem*, vt excludantur pensiones Ecclesiasticæ, quæ non sunt beneficia Ecclesiastica, vt patet: tum quia pensio ad modum vsusfructus extinguitur mortuo pensionario; non autem vacat, sicut beneficium solet. Tum quia laicus capax est pensionis, non item beneficii. Tum quia beneficium est ius exigendi proventus ob officium & ministerium spirituale, non item pensio; sed exigendi ob alias causas quæ multæ & variæ esse possunt.

Atq; ex hac declaratione propriæ rationis & naturæ beneficii, satis patet: tum quod diximus beneficium esse de numero eorum in quibus sacrilegium committi potest, tanquã in re Deo dicata: tum his modis (quorum *Azor* alij citatis meminit in 2. par. Moral. Instr. lib. 3. cap. 1. q. 3.) cognosci, quod ius ad bona Ecclesiastica, propriam rationem habeat beneficii. Primo quidem, si ille ad quem pertinet ipsum conferre, sit persona Ecclesiastica. Secundo, si Clerico tantũ debeat conferri. Tertio, si aliquid spiritualitatis annexum habeat, nempe si detur ob aliquod officium diuinũ. Quarto, si pure conferri debeat, & non sub conditione, nec cum pacto, nec pro officio & obsequio temporali. Postremo, si sit perpetuum, & ad vitam eius cui conferatur.

De diuisione beneficii Ecclesiastici. §. 4.

82. In hac tradenda à generalioribus procedere possumus hoc modo. Beneficium quoddam dicitur proprie, & quoddam improprie: illud est cui conuenit omni ex parte definitio exposita in præced. paragrapho: hoc vero; cui eadem definitio non conuenit omni ex parte. Atque proprie dictum beneficium, vel est regulare, quod datur solis religiosis, id est, votis religionis adstrictis, regulamq; aliquam professis: sæculare vero, quod datur non religiosis, ex cap. Cum de beneficio, De præbendis in 6. & ex Clem. vnica, De supplenda negligentia Prælatorum. Quod vtrumq; rursus vel est duplex, quod curam animarum & iurisdictionem habet adiunctam: vel simplex, quod neutram illarum habet adiunctam. Regularia simplicia sunt prioratus simplex, & canonicatus regularis. Duplicia vero, abbatia, Prioratus conuentualis & Prioratus claustralis. Sæcularia autem simplicia sunt, vt canonica-

tus Ecclesiæ Cathedralis, canonicatus Collegiatus Ecclesiæ, & capellania. Sæcularia vero duplicia, quædam sunt habentia curam animarum cum iurisdictione in personas Ecclesiasticas quoad forum externum, & cum titulo dignitatis: vt Papatu, Patriarchatus, Primatus, Archiepiscopatus, Episcopatus; & ex Papali priuilegio, tum Cardinalatus, tum aliq; abbatia, vel Prioratus sæculares. Quædam vero habent annexam curam animarum, sed sine iurisdictione quoad forum externum, ac sine titulo dignitatis: vt Parrochiale beneficium, Vicaria Parrochialis perpetua. Quædam autem sunt cum illa iurisdictione quidem, ac cum titulo dignitatis; sed sine animarum cura; vt aliqui Archidiaconatus, aliqui Decanatus seu Archipresbyteratus. Quædam demum sunt cum titulo dignitatis, sed sine iurisdictione in Clericos ac sine cura animarum; vt Thesaurarius, Primiceriatus, Præcentoria, Scholarchatus.

Inter beneficia vero improprie dicta, ponuntur pensio clericalis, commenda ad tempus, coadiutoria, hospitalia, & præbendæ quæ nonnullis dantur ad tempus. Cætera quæ ad beneficia ipsa Ecclesiastica spectant tradentur in sequenti tomo cum de ordine ea occasione, quod sint Clericorum propria, ex quibus pendeat ratio iudicandi de peccatis ipsorum. Clerici autem per Sacramentum ordinis ad suum illum clericalem statum promoueantur.

SECTIO III.

De decimis oblationibus & primis.

SVMMARIVM.

83. Quid & quotuplices sint decime.
84. Personales abierunt fere vbiq; in desuetudinem: non item prædiales & mixtæ: quæ quatenus in re diuina, & quatenus humano debeantur.
85. Oblationes dicuntur; tum generaliter, tum specialiter.
86. Quid sint primitiæ, & quo modo à decimis distinguantur.
87. Omnes laici fideles obligantur ad decimarum solutionem: itemq; clerici quoad bona sua temporalia.
88. Quid quoad bona Ecclesiastica.
89. Debent solui decimæ clericis administrantibus populo spiritualia.
90. Nec obstat quod diuites sint, aut mali.
91. Iuris decimarum capaces non sunt laici; quatuor tamen modis possunt ab eis fructus illarum percipi.
92. De modo percipiendi titulo feudali.
93. Tale feudum laicum in alium laicum transferre non potest.
94. Quatenus possit laicus titulo consuetudinis licite percipere fructus decimarum.
95. Quatenus consuetudine obtineri possit, vt vna Ecclesia, aut vnus Clericus percipiat decimas alteri de iure communi.
96. Tribus modis potest quis liberari à solutione decimarum, quorum primus est priuilegium.
97. Reliqui consuetudo & prescriptio.
98. Quo tempore solui debeant.
99. De loco in quo debet fieri decimarum solutio.
100. Fructus indecimari non debent in horrea inferri sine consensu eorum quibus decimæ solui debent.
101. Modus quo soluenda sunt decimæ.
102. Responso ad difficultatem, An Parochus possit negare Sacramenta nolentibus soluere decimas ab eis debitas.

83. Decimæ sunt pars decima fructuum, ministris Ecclesiæ ob spirituale ministerium ipsorum debita ex omnibus bonis frugiferis. De quo textus est in cap. Non est, De decimis §. 2. Distinguntur vero in personales, prædiales, & mixtæ: sumpta distinctione ex bonis illis ex quibus debentur & soluendæ sunt. Personales sunt, quæ soluuntur ex acquisitis labore & operâ personarum, qualia sunt quæ proueniunt ex artificio, industriâ, scientiâ, militiâ, famulatu, venatione, negotiatione, aliove actu lucroso, dummodo licito: iuxta illud in cap. Ex transmissa eodem titulo. Fidelis homo de omnibus quæ licite potest acquirere, decimas erogare tenetur. Itemq; illud: quod ratio dicit eas esse illicitè questis, vt ex vsuris, spolijs iniquis, furtis, &c. nec solui nec recipi debere, ne alienum peccatum approbari videatur. Prædiales sunt, quæ debentur ex ijs, quæ nascuntur, aut quasi nascuntur ex prædijs; vt sunt fructus non tantum agrorum, vinearum,

oluetorum, aliorumque locorum arboribus frugiferis confitorum; sed etiam domorum elocatarum, molendinorum, & piscinarum, iuxta cap. Pastoralis eodem adhuc titulo: ita ut talia quoque, ut eiusmodi alia, ipsum nomen prædij comprehendat. Mixta sunt, debita ex ijs quæ partim ex prædij, partim ex industria hominum proueniunt; ut quæ soluuntur ex animalibus, & eorum sætu, lacte, & lana.

84. Inter quos eæ quæ personales sunt, iam fere vbiq; abierunt in defectum, ut habet Nauarr. in *Echir. cap. 21. nu. 31.* Quod Ecclesiæ permisso censeri potest factum, ad vitandū scandalum, quod videretur sequi, si homines eas agrè soluentes compelleret: cum plerumque non essent magnæ: & tam multa sensim fuerint ei a fidelibus relicta, ut nulla videretur talium decimarum habenda ratio. Cæteræ autem decimæ adhuc debentur iure diuino & humano. Diuino quidem, quoad substantiam sitam: nempe ut sunt sustentatio necessaria ministrorum rerum spiritualium. Iure humano vero, quoad quantitatem. Nam ministros ali ab ijs quibus ministrant, est de iure diuino naturalis; quod autem ad sustentationem illorum contribuenda sit decima pars fructuum perceptorum ex rebus fructiferis, statutum est iure humano. Sicque accipiendum est, quod in cap. In aliquibus §. finali. De decimis dicitur: decimas deberi lege diuina, vel loci consuetudine approbata. Indeque colligendum est deceptos esse canonistas quorum meminit Couar. in *lib. 1. variar. resol. cap. 17. nu. 2.* cum putarunt decimas, etiam quoad quantitatem decimæ partis, esse de iure diuino. Si enim id ita esset, nulla humana lege aut consuetudine potuissent ea ex parte mutari: cuius contrarium memoratis verbis cap. In aliquibus, satis significatur: & receptus vsus abunde cõfirmat. Quæ de re late Suarez disserit, *De religione tract. 2. lib. 1. cap. 9. & aliquot sequentibus.* Id quod tanquam scholastici instituti, relinquemus ei qui vult apud ipsum videndum: aut si prolixitas displiceat, apud Leon. Lessium *De iust. & iure lib. 2. cap. 39. dubit. 1. & 2.* præsertim cum, quidquid de eo sit, cõstet decimas tanquam institutas ad Dei cultum, de numero eorum esse, in quibus sacrilegium cõmittitur. Pro quo textus est expressus 16. quæst. 7. cap. Decimas 1.

85. Quod attinet ad oblationes: eæ dicuntur tum generaliter de omnibus quibus Deo & Ecclesiæ offeruntur aliqua, in cultum diuinum: tum specialiter de ijs quæ fiunt, siue ad imaginem, siue ad altare, siue in missa, prout habet communis consuetudo, ad manum Sacerdotis. Ex quibus, primo aut secundo modo factas pertinere de iure ad Ecclesiam in qua est imago vel altare, colligi potest ex capite Pastoralis, De ijs quæ fiunt à Prelato. Factas autem tertio modo cedere in vsum Parochi, vel etiam Episcopi tunc celebrantis, aut alterius Sacerdotis ad cuius iurisdictionem altare pertinet. Ita enim consuetudo passim fert. Obligantur vero fideles ex bonis licite quæsitis oblationes facere: vel ob patriæ consuetudinem, vel ob Ecclesiæ suæ, aut Sacerdotis proprii necessitatem, vel legitimum Superioris præceptum, aliamve particularem causam; qualis est, vouisse Deo, aut promississe sub iuramento alicuius rei talem oblationem. Ex quæsitis autem illicite, ut per vsuram, aut oppressionem pauperum, oblationes factæ non debent recipi, ut nec decimæ.

86. Quod attinet ad primitias, eæ dicuntur primi fructus agrorum & arborum, de quibus Deut. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis & pones in cartallo. Atque differunt à decimis: tum quod sint primi fructus, & decimæ, ut ipsum nomen indicat, sint pars decima fructuum; tum quod primitiæ Deo immediate offerantur in gratiarum actionem pro acceptis, ipsius diuino munere, terræ fructibus; deindeque cedat in vsum ministrorum Dei. Decimæ vero sisdem ministris immediate dantur in stipendium sustentationis ob spirituale ministerium ipsorum.

Cæterum, præceptum quod memorata verba Deuteronomij continent, nunc non habet locum, cum sit ceremoniale; & ideo de numero eorum quæ in lege Evangelica censentur à Christo abolita. De iure autem canonico iuxta cap. Reuertimini, 16. quæ. 1. & cap. 1. De decimis, tale aliquod præceptum in Ecclesia vigere censetur, nisi consuetudo passim esset in contrarium, quæ illud tanquam humanum potuit abolere.

Porro de hac materia Canonistæ agunt ad titulum de decimis, primitijs & oblationibus; qui habetur non tantum in Decretalibus Gregorij: sed etiam in Sexto, & Clementinis, ac Extratragantibus communibus. Agunt etiam Theologi cum D. Thoma 2. 2. quæst. 86. & 87. Summulari item, verbo Decimæ, verbo Oblatio, & verbo Primitiæ: alijque plures, inter quos nonnulli speciales de ea tractatus instituerunt. Nouissime accessit Suarez in ante memorato libro primo in quo late adeo, & accurate eandem persequitur, ut vnus mihi sufficere posse videatur. Artingemus autem aliquot quæstiones de decimis, quarum explicatio facit ad rationem iudicandi de peccatis nobis propositam, vixque potest commodius alio loco tradi.

Q V Æ S T I O I.

Qui obligentur ad decimarum solutionem.

87. AD hanc responderetur obligari omnes fideles, siue pauperes sint siue diuites: & siue boni sint, siue mali: habentes aliquid proprium iuxta illud in cap. Extramissa, De decimis. Fidelis homo de omnibus quæ licite potest acquirere, decimas erogare tenetur. Et ratio est: quia decimæ debentur in ordine ad spirituum administrationem quæ attinet ad omnes fideles. De Clericis autem peculiariter notandum est, respectu prædiorum quæ titulo patrimonij aliove non spirituali acquirunt, ipsos perinde ac laicos obligari, prout D. Thomas in *cit. quæstio. 87. artic. 4. ad 1.* expressit. Et ratio est, quod talia prædia per se sint subiecta ei oneri: resque cum suo onere transeant ab vno ad alium: quem Clericum esse non laicum; tantum est accidentarium, ex cap. Ex literis De pignoribus.

88. Si obijcias quod in cap. Nouum genus, De decimis dicitur. Nouum genus exactionis esse, ut Clerici à Clericis decimas accipiant. Respondetur ex glossa 1. *ibidem*, id intelligendum esse de dote Ecclesiæ, seu de prædij Ecclesiasticis: de quibus decimas non deberi D. Thomas loco quoque citato expressit. Quod tamen ex Panormit. ad citatum capitulum. 6. limitandum est: ut non procedat, quoad prædia ex quibus decimæ erunt soluendæ alteri Ecclesiæ antiquiori: vbi rationem adfert, quod Ecclesia vniuersalis in nouo Testamento volendo distinguere iura Ecclesiarum, statuerit ut decimæ prædiales essent illius Ecclesiæ, in cuius parochia prædia sita sunt. Vnde cum habeant annexum onus illas soluendi; data transeunt ad accipientem cum eo onere ex cap. Pastoralis §. penult. eod. tit. præsertim cum non debeat Ecclesiæ ædificari de nouo, cum alterius Ecclesiæ præiudicio, iuxta textum expressum in cap. Si quis laicus, & duobus sequentibus 16. quæst. 1. Sicque quod D. Thomas dicit, ex prædij Ecclesiasticis non deberi decimas; intelligendum est de prædij quæ antequam alicui Ecclesiæ darentur, nulli alteri Ecclesiæ debebantur ex eis decimæ.

Id quod de rigore verum est quidem: sententia tamen D. Thoma vsu & consuetudine recepta est, ut in citato libro 1. capite 17. in fine Suarez habet: allegans Couarruiam, qui in libro 1. var. resolut. cap. 17. num. 8. *versu Secundo licet*: expressit talem consuetudinem in plerisque locis inualuisse. Veruntamen, ut ad memoratum D. Thomæ locum Caietanus annotat, & Suarez approbat, non est tali consuetudini locus, quando ob eam contingit, ut Ecclesia in qua sunt prædia, magnam (de qua re in dubio iudicare erit Superioris Prælati) patitur iacturam, in præiudicium ministrorum suorum aut fabricæ. Tunc enim rationabilis non est: ac proinde nec vim habet abrogandi Ecclesiasticum statutum, de talibus decimis soluendis.

Quod attinet ad monasteria, & pia loca: nisi exempta sint aliquo ex modis proponendis in responsione ad tertiam quæstionem, teneri ad prædialium decimarum solutionem habetur ex cap. Nuper De decimis: vbi decernitur ut Cistercienses de terris post Concilium Lateranense sub Innocentio 3. celebratum acquirendis; soluant decimas Ecclesijs quibus antea solvebantur, etsi eas proprijs manibus colant; nisi aliter cum Ecclesijs ipsis componant.

¶

QVÆSTIO II.

Quibus debeat fieri decimarum solutio.

89. **A**D hanc respondendum est, fieri debere Clericis, populo administrantibus spiritualia, vel in ea administratione iuantibus ex illo enim debito seminandi spiritualia, consequitur ius mercedis temporalia, sufficiente ad sustentationem, quæ decimarum nomine significantur. Atq; olim cæteri Clericorum in communi soluebantur & auctoritate Prælati dabatur cuiq; quantum opus ei erat. Postquam autem Prælatos, nomine Ecclesiæ facta est bonorum eiusdem diuisio, erectis beneficiorum titulis, solutio decimarum facienda est singulis beneficiarijs, secundum eam portionem quæ attributa annexa; est cuiusq; titulo: & ita in usu esse videmus: quod ad confirmationem potest in hac re pro praxi sufficere. Illud autem à D. Thoma 2.2. *quæst.* 87. *art.* 3. insinuat, decimas deberi tantum ijs qui curam habent animarum: interpretandum est de debito ex iustitia: seclusa enim memorata bonorum diuisione & erectione in titulos beneficiorum, Ecclesiæq; præcepto acceptato à populo, hic non tenetur lege iustitiæ alios Clericos sustentare, quam habentes curam animarum, & necessarios eorum adiutores: quamuis religionis & misericordiæ lege teneantur ad aliorum etiam ministrorum Ecclesiæ sustentationem contribuere: vt notat quoq; Leon. *Lectus de iust. & iure lib.* 2. *cap.* 39. *num.* 17.

Cæterum hæc quidem locum habent in prædialibus decimis; sed de personalibus, *vbi non sunt abolita*, solui debere ei Ecclesiæ in qua suscipiuntur Sacramenta, definitum habetur in cap. Ad Apostolica, De decimis. Quoad mixtas vero seruanda est loci consuetudo, iuxta idem cap. in fine. *Quæ* si non sit manifesta consentaneum est, vt ea diuidantur, inter Ecclesiam in qua suscipiuntur Sacramenta & eam in qua sunt prædia, in quibus animalia pascuntur, quando Ecclesiæ fuerint diuersæ.

90. Neque vero excusatio est à solutione decimarum quod Clerici quibus debetur sint diuites, aut quod sint mali, dummodo laborent in utilitatem populi: quia decimæ non debentur Clericis: quia pauperes sunt aut quia boni: sed quia laborant pro populo. Quæ ratio locum habet in omnibus qui officio suo non desunt otiosi. Adde quod Christus Dominus iusserit tributum dari Cæsari infideli, & decimas sacerdotibus iudeorum improbis: cum Matth. 22. dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: prout explicant D. Hieronymus ibidem & D. Augustinus in libro quinquaginta homiliarum homil. 48.

QVÆSTIO III.

An laici possint percipere decimas, & quomodo possint.

91. **R**espondendum est in decimis duo esse: ius nempe, & fructus: iusque per se & proprie competere solis Clericis, quia est aliquid spirituale: vt pote natum ex debito, quo populus spiritualium rerum ministris debet sustentationem: siq; laicos non esse decimarum capaces, declaratur in capitulo. *Causam De præscript. & in cap. Ad hæc De decimis.* Fructus vero decimarum (iure prædicto perseverante penes Clericum vel Ecclesiam) quatuor potissimum modis posse à laicis percipi. Ac primo iure conductionis, vel alterius contractus liciti. Nam sicut Clerici possunt fructus decimarum locare, ita etiam possunt laici eos conducere. Pro quo facit cap. *Quærelam.* Ne Prælati vices suas. Secundo modo de concessione Episcopi. Potest enim Episcopus iusta de causa laicis bene de Ecclesiæ meritis; ad vitam, vel aliud certum tempus concedere, non quidem ipsius ius percipiendi decimas, sed vt nomine Ecclesiæ fructus earum consequantur: prout communiter teneri cum glossa ad cap. *Quamuis De decimis notat Couar. in lib. x. variar. resolut. cap.* 17. *num.* 5. Id ipsum annotans Suarez in memorato lib. primo cap. 26. sub initium: hanc rationem addit, quod id non inueniatur Episcopo prohibitum: vnde intelligitur ei conuenire per ordinariam suam potestatem: cum pertinere possit ad bonum regimen ordinarij Ecclesiæ suæ. Atq; ea ex parte, id in suo Episcopatu possit quod Papa in Ecclesia vniuersa, nisi impediatur aliqua Superioris prohibitionem.

92. Tertio modo possunt fructus decimarum à laicis accipi titulo feudi: quo interdum Pontifices nobilibus viris concesserunt, etiam in perpetuum fructus decimarum ob merita eorum in Ecclesiam; & vt eam postea defendant. Potest autem id facere solus Papa: vt patet ex eo quod in cap. *Quamuis De decimis* statuitur his verbis: Statuimus vt si quis alicui laico in feudo remanenti Ecclesiam, decimam, oblationemve concesserit: à statu suo, sicut arbor quæ inutiliter terram occupat, succidatur. Id quod intelligendum esse de concessione in feudum trāsuentem ad hæredes, habetur ex glossa ibidem, *ad verbum Concesserit.* Et colligi potest ex præcedenti cap. Ad hæc iuxta quod decima iure hæreditario non potest laico concedi. Cuius prohibitionis iusta ratio potuit esse abusus & prodigalitas Prælatorum in concedendo laicis decimas iure perpetuo, in præiudicium cultus diuini. Illam autem non fuisse factam ante Concilium Lateranense sub Alexandro tertio: seu ante quingentos fere annos: sed Episcopum in sua diocesi fructus decimarum in feudum etiam perpetuum dare potuisse laicis, videri potest late tractatum apud Couar. & Suarezium locis citatis. Idq; satis significatur: cum in cap. 2. §. Sane, de decimis in 6. declaratur, decimas laicis ante Concilium Lateranense in feudum concessas (intellige Episcopali auctoritate: quam, non autem Papalem, idem Concilium restrinxit) posse ab iisdem laicis alicui religioni, locove pio dari de licentia Episcopi. Inde enim sequitur laicos esse talium decimarum iustos possessores, ideoq; illis concessas fuisse sufficienti auctoritate.

Circa quam donationem à laico factam loco pio, aduerte, propterea ad eam merito requiri consensum illius Episcopi ad cuius Ecclesiam tales decimæ pertinebant, quoniam id præuideat eidem Ecclesiæ, quæ frustratur spes recuperandi: non esse tamen necessarium consensum Capituli habetur ex cap. Cum Apostolica, in fine, De his quæ fiunt à Prælato, &c. Vbi ratio tangitur: quod non censetur in eo fieri alienatio, sed reuocatio rei Ecclesiasticæ à laico detentæ, ad vltimam Ecclesiasticam.

93. Aduerte autem grauem difficultatem esse: an iisdem laici possint tale feudum in alios laicos trāsferre, etiam si non sint successores ipsorum in recta linea. Quam Suarez tractans in cit. cap. 26. num. 7. in vtramq; partem auctores refert. Est autem affirmans suam habeat probabilitatem; si tum Episcopi auctoritas, tum iusta causa interueniat (vt patet per ea quæ idem consequenter ibidem adfert) negans tamen, quam Panormit ad cap. *Prohibemus, De decimis, tenens, aut esse communem Doctorum sententiam:* sequenda videtur in praxi ob has rationes, quas habet quoque *Lectus in citato cap. 39. nu. 21.* quod id cedere possit in Ecclesiæ præiudicium: præsertim si ille careat liberis: quandoquidem necessario decimæ ipse ad illa redire deberent. Deinde quod Episcopus in tali casu tantumdem faciat, quam si daret feudum: quia secundus ille in quem feudum transferretur, efficitur feudatarius: nõ quidem transferentis illud; sed Ecclesiæ; de cuius consensu ù res nõ fiat, nihil agitur. Consensum autem sufficientem nequit Episcopus præbere, vt pote Ecclesiæ prohibitionem impeditus.

94. Porro si dubium sit, an ante vel post memoratum Concilium laicis decimæ fuerint concessæ, inspicenda erit antiquitas possessionis. Nam si sit temporis immemoralis, seu cuius initium excedit memoriam hominum; præsumptionem maximam inducit concessioni factæ legitime ante id Concilium: aut certe Papæ priuilegio: etiam si non adit alia probatio. Pro qua re videndi sunt Couar. lib. 1. var. resolut. cap. 17. num. 5. §. Sed si dubitetur, & Suarez in sequenti cap. 27. num. 4.

94. Quarto deniq; modo, decimæ possunt à laicis accipi titulo consuetudinis: quod non debet sic intelligi, quasi detur consuetudo, quæ sola sua vi faciat licitam eiusmodi acceptionem. Nam ob incapacitatem laici, de qua ante dictum est nu. 91. ea constare potest tantum ex acceptionibus illicitis: vt pote quibus quis accipit id cuius incapax est. Quod intellige si accipiat proprio nomine, suoq; iure: non item si nomine Ecclesiæ ex aliqua legitima concessione; cuius testis sufficiens sit consuetudo, vt esse potest immemoralis iuxta illud quod habetur ex lege vlt. ff. De pluuia arcenda, vetustatem dare auctoritatem, etiam si ius non probetur.

Quæ

Quæ cum ita sint, non alia ratione verum est titulo consuetudinis posse licite fructus decimarum accipi à laicis, quæ quod consuetudo immemorialis vim habeat sufficiens probationis privilegij, siue à Summo Pontifice, siue ab Episcopis (ante Lateranense Concilium) dari legitime: tanquam ea quæ credenda sit, cum de contrario nihil constet, virtute alicuius talis privilegij inchoata, & continuata esse: quantumcumque Scriptura de eo non inueniatur, nec alia probatio habeatur: quam diuturna fama, & opinio communis, quod acceptio illa fiat licite. Pro quo plures auctores Suarez adfert in citato num. 4.

95. Apud eundem in præced. cap. 22. & in sequenti 30. relinquendis videndum tractatum, quatenus possit, aut non possit consuetudine obtineri, ut vna Ecclesia, aut vnus Clericus, percipiat decimas de iure communi alteri debitas. Possumus enim esse his paucis contenti, quibus dirigamur in iudicio nobis proposito.

Primum est: Consuetudine obtineri posse, ut decimæ prædiales non soluantur in Ecclesia vbi est prædium, sed in alia Parochiali. Hoc satis significant Pontificum responsa quibus statunt in dubijs de talire esse recurrendum ad consuetudinem, vt in cap. Cum sint homines, & in cap. Ad Apostolicam, De decimis, & in cap. 1. de præscript. in fine. Quo argumento ad idem probandum D. Thomas vtitur 2. 2. quæst. 87. art. 3. ad 2. Cui accedit ratio: quod consuetudo longi temporis vim habeat derogandi humano iuri, in ducendi quæ præscriptionem: quæ eodem iure disponente, dominia rerum mutantur, iuxta communem doctrinam de ipsa præscriptione traditam à nobis in præced. libr. 18. numer. 291. & aliquid sequentibus. An autem longum illud tempus sufficiat esse decem annorum, an vero requiratur vt sit 40. dubium est probabile in vtramque partem. De quo videri potest Suarez in cit. cap. 22.

Secundum est: Consuetudine præscripta, vnam Ecclesiam obtinere posse ius decimarum alterius, vt monasterium, ius Ecclesie parochialis, si illius oneribus in se susceptis, spiritalia administret populo. Hoc ex eo patet quod decimæ de se sint stipendia spiritalis ministerij, ideoque licite accipiuntur ab obeuntibus illud, quasi ex officio: adeo vt longus vsus sic accipiendi constituere possit consuetudinem rationabilem, quæ legitime præscripta dominium acquiratur titulo præscriptionis.

Tertium est: Consuetudine non posse acquiri ius percipiendi decimas, separatim ab omni spiritali ministerio, vel obligatione ad illud. Ratio est, quia decimæ seculo privilegio, aut concessione eius cui debentur, nequeunt iuste exigere eum qui non ministrat spiritalia: cum intrinsecum sit decimis, stipendium esse ministerij spiritalis. In proposito autem casu, vt supponitur, exigens decimas ipsas, nullam suscipit in se onus administrandi spiritalia. Ergo iniuste (vt potest sibi indebitas) exigit: nisi id faciat concessione & nomine eius ad quem pertinent vel Papæ, aut Episcopi (ante Concil. Lat. 1. an.) dispensatione: quam nos vocamus priuilegium. Vnde in eodem casu consuetudo non potest plus respectu Clericorum, quam antea dictum est respectu laicorum: nempe non dare ius, aut titulum præscriptionis; quandoquidem nõ potest per actiones iniustas privilegij probationem præstare sufficientem ad reddendam conscientiam securam. Qua ex parte, vt aliquid in tali casu operetur, debet esse immemorialis perinde ac in casu laicorum, prout Suarez in fine citati cap. 30. ex eo confirmat, quod eiusmodi decimarum perceptio perinde sit contra ius commune respectu Clericorum, ac respectu laicorum.

QVÆSTIO IV.

An & quomodo possit quis liberari à solutione decimarum.

96. Pro responsione, dicendum est tres præcipuos modo dari, quibus potest quis eximi à solutione decimarum, secundum quantitatem quam Ecclesia determinauit: nempe privilegium, consuetudinem, & præscriptionem. Cum enim per talia, induci possit liberatio ab obligatione legis humanæ, potest etiam exemptio à solutione decimarum, in quantitate quam Ecclesia determinauit: quandoquidem ea sol-

uenda est iure tantum humano. Cæterum privilegium tunc à tali solutione liberat, cum ipsum datur à Sede Apostolica; quia est quædam dispensatio in iure humano: quandoquidem in iure canonico communi facere, tantum est Summi Pontificis, cum adstringat cæteros omnes tanquam subditos, quibus incumbit parere. Quod si absque iusta causa datur ab eodem Pontifice, valet; quia licet in eo peccet, non excedit tamen limites suæ potestatis. De qua re plenius Suarez in eodem lib. 1. cap. 15. qui etiam à sequenti cap. 18. adfert & explicat, quæ talia privilegia habeantur ex iure communi: & in cap. 19. exponit dubia quæ possunt circa eiusmodi privilegia moueri. De quibus tanquam solitis discutit in foro externo respondere, causidicorum est propriè.

Consuetudo autem liberare potest ab eadem solutione, cum fuerit legitime præscripta & rationabilis. Talis enim, ex cap. finali, De consuet. Derogare potest legi humane: vnde cũ solutio decimarum quoad quoram, sit de iure humano, vt ante habitum est, tolli poterit vi consuetudinis. Quæ de re quoque lata Suarez in eodem lib. 1. cap. 12. Legitime autem præscripta in nostro casu censetur consuetudo, quæ 40. annis fuit in vsu. Tantum enim temporis in ea requiritur, vt detrahere possit iuri Ecclesie ex cap. penult. & ultimo 16. quæst. 4. & cap. Auditis, De præscript.

Neque videntur audiendi, qui decennium putant sufficere; tum quia talis consuetudo est in Ecclesie graue damnû: ideoque temperanda. Tum quia nequit habere auctoritatem legis Ecclesiasticæ, quæ existimari debeat obtinere vim abrogandi, nisi sit approbata à Papa, per consensum saltem tacitum: qui non potest prudenter præsumi in vsu temporis minoris eo, quod per sacros canones constitutum esse constat. Et ita statuit Suarez in eodem lib. cap. 12. Rationabilis autem est consuetudo, quæ iusta causa nititur, nulli diuinæ legi repugnans. Ad horum intelligentiam plenior videntur sunt tractata à nobis in præced. libr. 13. num. 241. & pluribus sequentibus.

Præscriptio vero à solutione decimarum liberare potest priuatum: in quo differt à consuetudine liberante communitatem, eo quod illius introducendæ causa esse non possit gestum à priuato aliquo: sed communitatis tantum vsus diuturnus. Quin autem præscriptio possit priuatum non modo Clericum, sed etiam laicum liberare à solutione decimarum, nihil est cur negetur; si habeat illud quod ad validitatem eius requiritur: nimirum possessionem bona fide continuatam, per tempus à iure præscriptum. Ipsam enim talem vim habere patet ex cap. De quarta, De præscript. vbi expressa quidem mentio tantum est de Clerico: sed laicus quoque censeri potest capax talis liberationis; non minus quæ perceptionis fructuum, de qua ante dictum est. Quod additur in eodem cap. Tempus illud debere esse 40. annorum, vt in hac re sufficiat præscriptio, id verum est, quando probari potest titulus qui possessori det causam præscribendi, prout patet ex cap. 1. De præscript. in sexto: ita vt alias, tempus immemorabile requiratur ad confirmationem: videndus Suarez in eod. lib. 1. cap. 12. & 13.

Porro quod dicitur privilegium, consuetudinem, præscriptionem, liberare à solutione decimarum, non habet locum, quando ex alijs rebus Ecclesiasticis non suppetit spiritalium ministris congrua sustentatio, quæ debetur eis iure naturali. Nam tali iuri tanquam diuino nequit humana auctoritate derogari.

QVÆSTIO V.

Quo tempore, quo loco, ac quo modo solui debeant decimæ.

98. Responso communis est, vt habet Suarez in eodem lib. 1. cap. 34. num. 5. prædiales decimas (quæ iam fere solæ sunt in vsu) collectis fructibus, statim absque morali mora, solui debent, iuxta illud in cap. Cum homines, De decimis. Mandamus quatenus eos cogatis vt decimam statim collectis fructibus persoluant. Cui mandato accedit ratio, quia cum præceptum de soluendis decimis sit affirmatiuum, ideoque non obliget pro semper, determinandum fuit adimpletioni illius, certum tempus: quo accommodatius assignari non potuit, quam memoratum, quia maior commoditas soluendi tunc est, cum fructus habentur integri,

nec ex parte consumpti. Atque ex tunc Ecclesia incipit eorundem fructuum habere dominiū, quoad partem soluendam decimæ nomine adeo vt non tradere eam statim & sine morali mora, sit retinere alienum: quod nunquam licet, inuito iuste Domino.

Hincque sequitur quod si prædium pluries in anno ferat fructus, & ideo plarium decimarū solutio incumbat, iuxta textum expressum in cap. Ex parte 2. De decimis. Sequitur, inquam, non debere expectari finem anni ad soluendas simul omnes, sed singulas temporibus suis solui debere, statim ac fructus ipsi fuerint collecti. Quod Suarez notans in cap. 27. eiusdem lib. 1. num. 6. quædam de decimis ex fructibus animalium addit quoad tempus, in quo cadit obligatio soluendi eas: ac resoluit totum esse renouandum ad consuetudinem, cum fuerit certa & immemorialis. Quæ si talis non detur, locus esse potest prudentum arbitrio: dummodo in eo curatum fuerit quantum potuit, vt ipsum esset conforme dispositioni iuris, neq; ab ea exorbitaret, consultumq; fuerit Ecclesie vtilitati.

99. De loco, in quo debet fieri solutio decimarum, duas sententias citatis eorum authoribus refert Suarez in sequenti num. 7. Prior est, eorum qui dixerunt fideles suis sumptibus debere illas deferre in horrea Clericorum. Posterior est, dicentium sufficere vt fideles facta fructuum collectione, moneat Parochum vel alium, cui soluendæ sunt, vt faciat recipi & deferri, quia tempus adest percipiendi, ipsiq; sunt parati dare. Quidquid autem sit, sufficere potest nobis pro praxi dicere, quod in conscientia standum sit consuetudini legitimæ præscriptæ (ad quam Suarez in fine eiusdem capituli expressit sufficere tempus decem annorum, cum ius ei non resistat) secundum modum quo fuerit introducta: atque adeo si talis modus sit vt fideles deferant decimas, siue in horrea publica, siue in domos priuatas Clericorum: & siue sint cum paruis, siue cum magnis expensis deferendæ, id feruetur. Sin is sit, vt Clerici per se, aut suos procuratores decimas colligant, suisq; sumptibus domum deferant, satisfaciunt fideles obligationi soluendo petitis. Alias vero; seu cum de consuetudine sunt deferendæ in horrea publica, vel domos priuatas, tenentur fideles eas etiam si non petantur, ad illa loca deferre: quia in iuste debitis, terminus satis interpellat pro creditore.

100. Admonet ibidem Suarez ex Couar. fructus indecimatōs non esse in horrea mittendos sine scientia, & consensu Clericorum, quibus decimæ sunt soluendæ: quia ex regula 29. iuris in sexto, Quod omnes tangit debet ab omnibus approbari. Fructuum autem indecimatorum delatio in horrea nõ tantum tangit laicos, sed etiam Clericos, ad quos decima eorum pertinet: cum ex ea prouenire possit, vt fraus ab ipsis

laicis fiat in præiudicium ipso Clericorum. Quod si hi admoniti, & certiores effecti nolint, aut negligentes sint tempore debito accedere ad accipiendum sibi debitas, non tenetur Dominus fructuum eos in agro relinquere, sed potest omnes recondere, excepta decima, si consuetudo est eam relinquendi in agro, quando non accipitur suo tempore. Id quod idem adhuc ibidem habet ex Rebuffo.

De modo soluendi decimas illud peculiariter occurrit notandum: eas esse soluendas integras, prout expresse statuitur in cap. Tua nobis, De decimis: atq; adeo sine earum diminutione: siue pro sumptibus cõpensandis, siue pro tributis, seu pensionibus soluendis. Namq; non esse deducendas expensas, habetur expresse ex cap. Cum homines & ex cap. Pastoralis, & ex cap. Non est, eodem titulo. Deinde non esse deducenda tributa neque census debitos ex prædijs, expresse quoq; habetur ex cap. Cum non sit, eodem quoque titulo. Quia igitur præceptum solutionis decimarum non est simpliciter de ea faciendæ, sed de faciendæ tali modo, puta integra illud violat non tantum qui non soli it, sed etiam qui nõ soluit integrè. Difficultates nonnullas quæ de eomoueri possunt tractat in eodem cap. Suarez, apud quem videndas relinquere possumus.

QVÆSTIO VI.

Vtrum Parochus possit negare Sacramenta his qui nolunt soluere decimas.

101. Respondendum est: quod si tales titulum iustum habeat recusandi, negare non possit, quia non peccant in eo. Si vero non habeant titulum iustum recusandi, neq; peccatum illorum est notorium; potest quidem repellere, non tamen ante condemnationem Iudicis: quia in propria causa nemo est Iudex: nec quisquam sine cognitione causæ potest priuari vsu iuris, in cuius possessione est non aperte iniusta. Quod si talium peccatum sit notorium, Parochus propria autoritate potest eiusmodi a Sacramentis repellere: vt ipse quos palam constat indignos esse illorum participatione. Imo quantumcunq; peccatum sit occultum, debet talibus absolutionem sacramentalem negare, tanquam volentibus perseuerare in peccato mortali: quale esse nolentium soluere decimas debitas, satis patet: quandoquidem iniuriosum est notabiliter, tam Deo, quam ministris ipsius. Accedit quod Concilium Trid. sess. 25. cap. 12. De reform. præcipiat, vt qui decimas subtrahunt aut impediunt, excommunicentur, nec ab eo crimine, nisi plena restitutione secuta, absoluantur.

LAVS DEO, VIRGINIQUE MATRI.